

Душан Узелац

СРБИ ЛИКЕ КАО ДОБРОВОЛЬЦИ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

СОЛУНСКИ ДОБРОВОЛЬЦИ

БЕОКЊИГА

РЕЦЕНЗИЈА

Пред нама је трећа књига аутора Душана Узелца о Лици и Личанима. Прва, изузетно успела, „Лика и Срби медачке општине” изашла је из штампе 2004. године у издању Културно - просветне заједнице Србије, а друга „Смиљан - родно место Николе Тесле”, 2006. године, такође у издању КПЗ Србије. У овој трећој књизи Узелац нам излаже мање познат добровољачки покрет у Србији у време Првог светског рата.

Душан Узелац је типичан Личанин који дубоко у срцу и генима носи животе горостасне лепоте кршне Лике, као што је горостасан и Велебит под којим је рођен.

И сам, 16-тогодишњи ратни добровољац 35. личке ударне дивизије, до сржи је проникао у живот и смисао ратног добровољца, посматрајући га као појединца или припадника војне јединице, од одреда преко батаљона и дивизија до Српског добровољачког корпуса (Добруца).

Књига аутора Душана Узелца: „Срби Лике као добровољци у Првом светском рату - солунски добровољци” обима је 237 страна текста, куцаног писаћом машином; садржи осам географских карата и 68 фотографија. Подељено је у девет делова и 15 поглавља. Садржи списак литературе, кратку белешку о писцу и детаљан „Садржај”.

Тематски и просторно дело се бави сегментима бојишта у Првом светском рату, превасходно ратним дејствима српске војске на територији Србије, посебно ратним добровољцима на Солунском фронту и Добруци. Тежиште основних разматрања и истраживања аутора је у томе да се осветли учешће и страдања ратних добровољаца, Срба са подручја Лике /простор у оквиру Капеле, Пљешевице и Велебита, 5.569 km²/.

Није утврђен тачан број добровољаца ангажованих у саставу српске војске у Првом светском рату. Аутор сматра да је најреалнији податак од 39.723 лица која су стекла добровољачки статус /од тога је из Русије на Солунски фронт стигло 21.000/. Зна се да је од тога броја било 97,7% Срба /Хрвата, углавном Далматинаца 617 и 349 Словенаца/. Аутор наводи податак из извештаја српског министра војног од 5. фебруара 1918. године по коме је међу српским добровољцима било 4.520 бораца из Лике и Крбаве, или 21,4% од укупног броја. Према статистичким подацима, у периоду 1914-1918. укупан

број добровољаца у српској војсци износио је 39.723, од тога из Лике, Кордуна, Баније и српске Далмације 8.000, или 20,2%.

Аутор није дошао до података о томе колико је добровољаца из Лике било на бојиштима против Бугара у Добруци, али је дао списак имена и презимена 67 бораца који су погинули на том простору. Такође је дао списак имена и презимена 2.093 добровољаца Личана који су учествовали на Солунском фронту.

Иако правник по образовању и дипломата по каријери, аутор је успешно описао историјске основе положаја Срба у Лици и Крбави, а посебно у периоду Аустроугарске монархије. Понирући у мукотрпан живот и понижавање Срба које нам предочава аутор, долазимо до сазнања о томе откуд нетрпељивост и „бесна мржња” Аустроугарске и Хрвата према Србима и зашто је део Срба у Хрватској замрзео своју домовину Хрватску „којом су се /некад/ поносили као и својом српском нацијом” /Тесла/.

Поред високог ауторовог литерарног талента, који осећамо у овом као и у претходним делима, аутор показује и велику методичност у излагању мисли и догађаја као и истраживачку знатижељу и смисао за уочавање битности. Њега, поред судбине Личана добровољаца, интересују и шира питања о развоју добровољачког покрета. Он указује на напоре српске владе која је благовремено уочила добровољачки фактор и организовала добровољачке акције на основу патриотизма, али и бриге за њихов будући живот и добровољачке привилегије. Аустроугарска, па и савезничка Италија, супротстављале су се и онемогућавале одлазак добровољаца у српску војску. /Тако је Италија онемогућила око 25.000 добровољаца да се пребаце на Солунски фронт/.

Највише добровољаца потицало је из аустроугарске војске било да су допали у заробљеништво српске и савезничке војске, или да су пребегли Србима, односно савезницима на самим фронтовима. Велик део их је дошао из Америке и других прекоморских и европских земаља, укључујући и Аустроугарску царевину.

И сам као дечак - добровољац, он дубоко саосећа са судбином својих земаља добровољаца: Даном Олбином, Ђуром Витасом, Обрадом Радочај и браћом Милошевић, описујући их са пуно пијатета и саосећања у краћим фелџонима.

Аутор своје дело на дирљив начин завршава описом Гробнице-маузолеја на Зејтинлику у Грчкој у којој су похрањене кости 8.500 српских војника и текстом песника Војислава Илића - млађег која је посвећена тој српској светињи.

Сматрам да је аутор Душан Узелац овом књигом учинио велико људско дело, одужујући се лепотама и људима родног краја и својим саборцима, ратним добровољцима. Књига Душана Узелца задовољава све услове и критеријуме историјско-литерарног и истраживачког дела и свесрдно је препоручујем читаоцима.

Београд, 2008. године

Др Душан РАДМАНОВИЋ,
научни саветник

УВОД

Први редови ове књиге настоје да прикажу Лику као географско подручје на коме су се Срби масовније насељавали почетком XV века. У новој домовини ти су људи били изложени многим искушењима која су долазила из две царевине. Као турски поданици они су имали улогу да обскрбљују османлијску војску и служе у њезиним службама, а у аустријској да као граничари, за шаку оскудне земље, бране царевину и за њу ратују по многим ратиштима Европе.

Живећи у хабзбуршкој монархији, Срби Лике су уживали одређена права која су им цареви давали и укидали, зависно од међународног положаја царевине. Али, у суштини политика се усмеравала тако да се Срби православне вере асимилују и преведу у католичку веру, јер се политика Ватикана сводила на то да Аустроугарска остане искључиво католичка земља.

За време Војне крајине, Срби су животарили у условима који су били нешто повољнији од оних након укидања те институције. Али стављањем Карловачког генералата под јурисдикцију хрватског бана живот Срба постаје много неповољнији, чак и паћенички. Још у доба Војне крајине католички клер, племство и многе друштвене структуре монархије сејали су мржњу против Срба и Србије. Она достиже своју кулминацију после атентата на престолонаследника Фердинанда 1914. године и одвија се у склопу психолошких припрема за рат против Србије.

Нецивизацијски и злочиначки однос према Србима у монархији, као и онима из Лике, изазивао је њихов осећај одбојности и мржње према земљи која им је била домовина. Гнев се посебно испољавао у доба мобилизације и на бојиштима, тиме што су људи на разне начине избегавали одлазак у рат, бежали у Србију, пребегавали и предавали се противничкој војсци, да би ступили у добровољачке редове и борили се против сопствене државе.

За време ратних дејстава Хрвати, који су водили пропагандни рат против Србије, као војници вршили су незапамћена зверства према цивилном становништву Србије. Иза себе су остављали спаљена села, вешала, измасакирана тела стараца, жена и деце и све оно што није било својствено цивилизованим народима.

Србији, једној малој балканској држави, рат је наметнула црно-жута монархија, у жељи да је покори и у крајњој консеквенци уништи. Али виновници тога рата избегли су помисао да ће он представљати крај њихове владавине, како се то и догодило. И овај као и многи досадашњи ратови, изазивали су отпор прогресивног света и словенских народа који су били угњетавани у тој хабзбуршкој творевини. Ступајући у добровољачке редове, ти су се људи одлучивали да с једне стране помогну Србији, чији је опстанак угрожавала германска раса, а са друге да се извуку испод туђина и живе у слободи. Борећи се по многим ратиштима по Србији, Добруци, Солунском фронту као и за време одступања преко Албаније и Црне Горе, ти су људи, не штедећи своје животе, подносили надчовечанске напоре, испољавајући неописиву храброст и неустрашивост у борбама на свим ратиштима, при чему је, нажалост, половина тих људи положила своје животе на олтар слободе.

Данас скоро и да нема живих бораца из тога рата, али су остали њихови потомци и обожаваоци. Реално је очекивати да ће им се, читајући редове ове књиге, пружити добра прилика да стварају представе о животу и ратном путу својих предака - српских добровољаца - и искушењима која су их пратила на њиховом величанственом подухвату. Зато би ова књига требало да буде уврштена у кућне библиотеке потомака као штиво од трајне вредности.

Аутор

I ЛИКА И ЖИВОТ СРБА НА ЊЕНОМ ПРОСТОРУ

Географско историјско подручје Лике налази се између Сењског била, Велике и Мале капеле, бихачке котлине, Зрмање и Велебита. Раније је тај простор био познат као Личко-крбавска жупанија. Она је била установљена развојачењем Војне крајине /1881./ и обухватала је котареве /срезове/ госпићки, перушићки, оточки, брињски, коренички, удбински, доњелапачки и грачачки. Оваква административно територијална подела Лике у основи је важила до образовања југословенске државе, а 1955. године је преиначена у општине и то у госпићку, оточку, кореничку, горњолапачку и грачачку. Сецесијом Хрватске од Југославије у Лици је поново образована жупанија.

Рељеф личког тла карактеристичан је по планинским масивима и венцима између којих су се образовала крашка поља, као што су личко, гацко и крбавско. Осим њих позната су и многа мања поља.

Клима је у Лици оштра - континентална са веома кратким вегетационим периодима. Лета су топла и кратка, а просечна температура ваздуха износи 8,6 степени.

Површина Лике износи 5.569 km². Њезино тло је недовољно плодно да би се са њега могло убрати онолико плодова колико је потребно бројним породицама. То је упућивало многе људе да одлазе ван земље тражећи хлеба по европским и прекоморским земљама, посебно у Америци.

Када се чује реч Лика, понекад се мисли да се ради о планинском, кршевитом и изузетно пасивном крају. Донекле је тако, али не сме се заборавити да лички предели обилују и природним лепотама какве човек само пожелети може.

Личке шуме пуне су корисног растиња као што су буква, оморика, бор, јасен, јавор и друго техничко и огревно дрвеће. Осим тога, у шумама се срећу многе врсте дивљачи, међу којом су познати лички медведи, вуци, лисице, јазавци, куне, зечеви и др. Језера, реке и потоци обилују

пастрмком и чине рај за спортске риболовце. Осим река које теку по пољима, често се срећу извори хладне воде. На ливадама и пропланцима расте бујна трава, пружајући добре услове за гајење стоке, посебно говеда и оваца. Личка јагњетина је изврсног квалитета и свуда тражена.

На свему овоме био је саткан живот личких Срба. У таквом амбијенту они су одрастали рвећи се са свим оним што је живот доносио. Са оним што су имали, ти су људи били задовољни и свој завичај у грудима осећали и носили. Живећи на шкртој земљи и пролазећи кроз многа искушења од доласка на њу, ти су људи попримали посебна обележја. Постали су цењени као вредни људи, чврстог карактера, добри другови, гостољубиви, осећајни и духовити и по храбрости на далеко познати.

Насељавање Срба

Српска популација у Лици спомиње се крајем XIV века, а учеста лије и масовније јавља се нешто касније. Услед турског продирања на запад и северозапад сеобе Срба се интензивирају. Узроци њихових сеоба и досељавања у Лику и Аустрију били су терор јаничара, затим крцелијских хорди, неуспеле побуне, избегавање давања данка у крви и сл.

Да им приграбљене земље не би остајале пусте, Турци су у њих доводили Србе /рају/ са циљем да им оснажују границу и плодно земљиште обрађују за потребе војске. Већину народа кога су покретали на сеобе и насељавали чинило је динарско становништво, посебно Рашани - народ српске средњовековне државе. И владари западних земаља су такође на разне начине подстицали српско становништво на сеобе. Ово ради унапређења сопствене безбедности и лакшег одупирања турском надирању. Познато је да се за време владавине Матије Корвина у Угарску доселило много Срба, од којих се један део упутио и у Лику, населивши се на подручја Оточца и Бриња.

Далеко од своје матице, Срби су у XVI веку попуњавали просторе које је хрватско и мађарско становништво напуштало бежећи испред Турака.

После битке на Мохачком пољу 1520. године, Турци настављају експанзију и 1527. заузимају Лику и Крбаву. Центар завојевачке активности они успостављају на Удбини, а још пре заузимања Лике и Крбаве 1522. године упадају у Подгорје, Лику, Крбаву, Гацку долину, Модруш и Винодол. Пустоше ова подручја, али не подижу утврђења и не успостављају свој поредак.

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Подручје око Оточца, Сења и Бриња, на коме су се већ одомаћили Срби, остало је под управом Хабзбурговаца, а осталим деловима Лике и Крбаве овладали су Турци. Између се налазила „ничија земља” у коју су се ради пљачке и одвођења народа залетале обе зараћене стране.

Досељене и пребегле Србе Аустријанци насељавају у пограничне пределе, да би им бранили царевину од Турака. И Турци су после 1551. године у освојени део Лике почели насељавати своје поданике, међу којима и српску рају, ангажујући је у помоћним јединицама као мартолозе, акинције и сл. Тако су се Срби под Турцима нашли у додиру са Србима које су Аустријанци већ били укључили у свој одбрамбени систем, у Крајину.

Из разлога што су оскудевали у људству неопходном за одбрану земље, Аустријанцима су били потребни Срби познати као храбри ратници и јефтини за издржавање. Зато Двор подстиче њихово пребегаванье и сеобе са турског на аустријско крајишко подручје. Чак их и силом доводе на своју страну и у већини насељавају уз пролазе, кланце и друга стратешка места, како би се ефикасније одупирали турским најездама. Тако је део Крајине под Хабзбурговцима насељаван бројним скупинама српског народа, који је до тада као раја живео у турској царевини. Када су Турци већ били протерани из Лике, најбројније српске скупине населиле су се по рубовим Личког поља. После одласка Турака и успостављања границе на Уни осећали су се сношљивији односи између Беча и Цариграда, па Аустријанцима Срби нису били толико потребни, па чак ни пожељни.

ЛИКА ПОД ТУРЦИМА

У надирању ка северозападу Европе, Турци су 1467. године упали у Крбаву, а 1469. и 1484. године стизали и до Крањске. Жесток сукоб са њима одиграо се 1493. на Крбавском пољу, недалеко од Удбине. У њему је до ногу потучена хрватска феудална војска.

У тим и другим походима Турци су вршили незапамћене злочине: палили су села, пљачкали и уништавали имовину, убијали народ и одводили га у робље.

Лика и Крбава коначно су пале под турску власт 1527. године. Ибрахим паша тада утврђује Удбину, уводи управу и одатле предузима освајачке походе. Убрзо ставља под своју управу насеља Мрсинь, Пишаћ, Бунић, Комић, Радуч, Ловинац, Могорић, Грацац, Рибник, Нови, Перу-

шић, Косињ и даље до мора. Ови и други крајеви Лике и Крбаве остали су под Турцима све до 1689. године, дакле пуне 162 године.

У предтурско време у Лици и Крбави живело је искључиво католичко становништво. У турским налетима оно се разбежало, делом побијено или одведено у робље, тако да су освојена подручја остајала пуста. Турци су најпре настањивали утврђене градове и из њих вршили власт, а око њих насељавали муслимане из Босне. Убрзо на тај простор доводе и насељавају своје поданике Србе /Влахе/, у намери да им обрађују земљу и од прихода издржавају војску. Њих користе и за разне помоћне службе војног и полувојног карактера.

Насељавање Срба у турски део Лике и Крбаве које је почело око 1550. године, узнемиравало је бечки Двор. Он за то издаје наређење да се они протерају из Лике. Уследиле су војне акције. Заробљене Србе у почетку су упућивали као робље на галије, а касније их убијали. Али пошто нису имали довољно снаге одустали су од даљих акција.

У турском делу Лике и Крбаве у то време није живело католичко становништво, већ само муслиманско и српско. Насељавање католика уследило је после 1689. године, након протеривања Турака са освојених простора.

ПРЕБЕГАВАЊЕ СРБА У АУСТРИЈУ

Показало се да је живот Срба као турске раје у основи био паћенички, без обзира на „влашке повластице” које им је османлијска власт додељивала у намери да их задржи у послушности и покорности.

Међутим, када су Турци почели смањивати или укидати дате повластице, избијала су незадовољства, непослушности, па чак и побуне. Људи су били у недоумици шта да чине да би се ослободили османлијског зулума. Решење су налазили у пребегавању на аустријску страну, у хришћанску државу и тиме борби за ослобођење. Први споразум о пребегавању уследио је 1579. године када су се Срби турски граничари приклонили Аустрији за борбу против исламске Турске. Свакој сеоби Срба претходили су дуги преговори и утврђивани детаљи, јер Срби нису желели да дођу под власт хрватско-угарске властеле, која је у оно време окрутно поступала са кметовима. Тражили су власништво над земљом У замену за службу у аустријској, односно крајишкој војсци. Дуго су се гањали са властелом, док цар Рудолф II није 1607. године одлучио да досељени Срби имају право да несметано уживају насељену земљу.

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Пребегавање је почело појединачно, породично али и групно. До њега је долазило самоиницијативно, а најчешће у договору са крајишким војним органима. Пребегле Србе као искусне ратнике Аустријанци су радо примали и укључивали их у крајишке формације. Одвођење Срба вршили су и силом. Примери указују како је крајишка војска палила српске /влашке/ куће, пљачкала имовину и убијала људе који су се противили да пођу са њом. Типичан је пример крајишког команданта Херберштајна који је 1685. године упао са војском у Лиду. Наводно, спалио је око 4000 српских /влашких/ кућа, одвео на хиљаде грла стоке, као и њене власнике. Спаљивао је све што је могло да гори, са уверењем да је то најсигурнији начин за навођење српског становништва на сеобе у хабзбуршку Аустрију. У исто време је на сличан начин из Лике и Крбаве одведено 1.687 српских породица у северну Далмацију.

Гранични појас између аустријске и турске царевине протезао се углавном између Коренице и Оточа. На том простору само се кријући могло нешто посејати, пожњети или укосити. У ту „ничију земљу” редовно су се залетали и турски и аустријски граничари, пљачкали и одводили на рад. Своје упаде Турци су сматрали четовањем, а не ратом, јер се по њиховом схватању ратом сматрала чињеница када у нападу учествује више од 5000 војника.

ЗАДЊЕ НАСЕЉАВАЊЕ ЛИКЕ СРБИМА

За време турске владавине у Лици и Крбави доминирало је муслиманско и српско становништво. Хрватског, односно католичког у то време тамо није било. Оно се, као што је већ речено, разбежало, доста га је побијено и одведено у робље.

Када је за време великог Бечког рата дошло до турског узмицања, ратна дејства захватила су, поред осталих и турска подручја Лике, Крбаве и северне Далмације. У ратном вртлогу страдало је и становништво. Оно се разбежало на све стране или је расељено. Аустријски и млетачки крајишници упадали су у Лиду и одводили српски народ на подручја под својом контролом. На напуштено земљиште вршено је поновно насељавање народа и то на тај начин што се избегло српско становништво враћало на ранија огњишта или је насељавано на земљу коју им је додељивала крајишка управа. Само мањи део породица остајао је на ранијим стаништима под крајишком управом. Српско становништво које је при-

времено било смештено у избегличке логоре око Оточца и Бриња већим делом се вратило на стара огњишта и населило се у Вребац, Комић, Мутилић, Пећане, Бунић, Дебело брдо, Шаламунић, Крбавицу и Козјан.

Део Срба које су Морлаци 1685. године били одвели у северну Далмацију такође се вратио и населио у пределе Зрмање, Попине, Мазина и Грачаца. А знатан део српских породица које су прешле из Босне у Лику, посебно од Купреса, Грахова и Кнежпоља населиле су се у Широку Кулу, Кореницу, Мекињар и Вребац. Породице које су Морлаци били сместили на подручју Книна, Обровца и Буковице, тек после 1689. године коначно су се населиле у Почитељ, Медак и Радуч. У ова села доселила се и струја која је била смештена у већ поменутих крајишким логорима око Оточца и Бриња. У Брувно су доселиле неке српске породице из Дивосела и околине Госпића, а у Широку Кулу 40 фамилија из Косиња. Сеобама које смо навели завршено је насељавање Лике и Крбаве које и данас траје.

За време борби око протеривања Турака из Лике муслиманско становништво бежало је у турску Босну. Већи део се повлачио са војском, а мањи је остао на огњиштима и касније примио католичку веру.

Враћање на ранија огњишта и додатно насељавање Лике и Крбаве трајало је више од 10 година. Према неким подацима у Лици су 1696. године живеље 553 породице, од којих 300 српских. Пет година касније број се повећао на 1630, међу којима 1120 српских. Када је насељавање завршено, 1712. године обављен је попис становништва и имовине Личко-крбавске жупаније. У 35 евидентираних насеља живело је 26.500 чељади: међу њима 20.500 Срба и 6.000 Хрвата, Крањца и Буњеваца. А према попису обављеном 1900. године Жупанија је имала 209.341 становника о чијој структури је дат посебан преглед.

У Лици је 1971. године живело 105.331 Срба или 19,8 на квадратном километру. Данас у Лици готово нема те популације јер су је Хрвати 1995. године протерали са вековног огњишта.

ВЕРСКИ ПРИТИСАК

Чим су ступили на тло хабзбуршке царевине, Срби Лике и Крбаве били су изложени притисцима римске католичке цркве ради превођења у католичку веру. Мисионари ове цркве примењивали су метод унијаћења са римском црквом, тј. да Срби православне вере задрже своје верске обреде, али да папу признају за свог верског поглавара. На овом прозе-

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

литском послу нарочито се истакла Сењска бискупија и њени мисионари су успели да све Србе на свом подручју преведу у католичку веру. Овоме је допринео и факат што досељени Срби нису имали својих свештеника и црква који би се могли супроставити прозелитизму.

Унијаћење Срба мисионари су често и силом обављали и на том послу уско сарађивали са државним органима.

Из разлога што у Лици пре протеривања Турака и већ поменутог насељавања Срба није било Хрвата, то је крајишка управа у координацији са клером у Лици од доведених Буњеваца из приморја, Крањца, католичених муслимана и поунијаћених Срба образвала хрватску нацију.

У подвелебитској зони Лице најснажније је била укоренења нетрпељивост и мржња Хрвата према Србима и православљу у целини. Она се испољавала још од првих дана по њиховом ступању на крајишку земљу. Не треба заборавити да је из овог краја поникао клерофашистички идеолог Анте Старчевић, а са Гацког поља аустријски генерал Стјепан Саркотић, један од првих организатора усташке организације, а у Првом светском рату командант 42. хрватске вражије дивизије, чији су војници починили нечувене злочине над народом у Србији 1914. године.

Захваљујући политици Ратног савета у Грацу и Дворског у Бечу односи између крајишника двеју вероисповести били су донекле подношљиви јер царске институције нису подносиле немире и нереде, већ тражили послушност и покорност својих поданика. Али, хрватски бан и Сабор у Загребу упорно су настојали да досељени Срби буду њима потчињени, да им плаћају порез и сnose јавне терете, да цркви плаћају десетину и сл. Беч, међутим, није уважавао захтеве властеле, већ се консеквентно држао статуса граничара као војника-сељака независно од властеле и банске управе.

Пажљивом анализом услова живота Срба у хабзбуршкој монархији стиче се недвосмислено уверење да је он у основи био тежак и бременит многим опасностима. Сигнали за тешкоће потицали су од католичке цркве и хрватско-угарске елите, највише уз благослов Беча. Услед тога, изложени разним притисцима и могло би се мирне душе рећи терору власти, многи Срби поданици Монархије губили су осећај према њој као домовини, што их је мотивисало да се за време рата опредељују за добровољце ради пружања помоћи матици Србији.

СТАНОВНИШТВО ЛИЧКО-КРБАВСКЕ ЖУПАНИЈЕ

по попису од 31.12.1900. године

Котар	Свега	Срба	%
Бриње	10036	5162	51,4
Цео котар	17747	5174	29,2
Госпић			
Госпић	10799	3862	35,8
Медак	9596	9539	99,4
Осик	7125	3897	54,7
Смиљан	5562	726	13,0
Цео котар	37073	18045	48,7
Грачац			
Брувно	6255	5696	91,1
Грачац	7497	6095	81,3
Зрмања	5717	5583	97,6
Ловинац	8122	2080	25,6
Цео котар	27591	19454	70,5
Кореница			
Бунић	6544	5385	82,3
Заваље	3141	503	16,1
Кореница	9307	8561	92,0
Петрово село	4398	2387	65,7
Цео котар	23390	17340	74,1
Лапац Доњи			
Лапац Доњи	10273	8934	87,0
Срб	6700	6624	98,9
Цео котар	16973	15558	91,7
Оточац			
Брлог	6139	2905	43,3
Врховине	7208	6871	95,3
Дабар	2470	1270	51,4
Оточац	8717	2063	23,7
Шкаре	4397	4278	97,3
Цео котар	28931	17387	60,0
Перушић			
Косињ	7892	2862	36,3
Перушић	7520	732	9,7
Цео котар	21543	3597	16,7
Удбина			
Подлапача	5734	3580	62,4
Удбина	9048	6901	76,3
Цео котар	14782	10481	76,3
Сењ град	3182	116	3,7
Цела Жупанија	209541	107176	51,2

ДЕО ДРУГИ

II ПОЛОЖАЈ СРБА У АУСТРОУГАРСКОЈ

Ментално здрави, духовити, поносни и достојанствени, са развијеним осећањем солидарности, енергични, обдарени јунаштвом и снажно развијеним националним и верско-православним осећањем и свешћу, лички Срби граничари вековима су служили аустријске цареve и за прегршт оскудне личке земље бранили им земљу од Османлија и за њу ратовали по многим ратиштима Европе.

Конституишући њихова права, бечки двор је штитио Србе крајишнике и то све дотле док су се Турци налазили у близини границе Царства. Међутим, када је сломљена опсада Беча и када су Турци силом оружја морали да напуштају освојена подручја, границе Царевине постајале су безбедније, па је то условљавало нову организацију одбране земље. Она је између 1871. и 1873. године обухватила и развојачење и нешто касније укидање Војне крајине. Крајишко подручје се тада прикључује Угарској и ставља под јурисдикцију хрватског бана у складу са његовим самоуправним компетенцијама. Укидање Војне крајине, што ће рећи Карловачког и Вараждинског генералата, угасиле су се или драстично смањиле многе привилегије и личких Срба крајишника. У том склопу крајишке јединице бивају расформиране и место њих образоване нове, сагласно новопрокламованој политици Беча. Стављањем крајишког подручја под угарску и хрватску управу наступили су најтежи и најмрачнији дани у животу личких Срба крајишника.

Германска експанзија на Балкан

Познато је да је немачки империјализам водио политику утапања балканских држава и народа у велику германску империју. Према актерима те политике, у њој би те земље изгубиле свој субјективитет и национални идентитет. У склопу тако прокламоване политике замишљало се да предводничка улога у својој завојевачкој политици припадне Аустроугарској, како би она у оквиру тих планова обезбеђивала своје посебне

интересе. Владајући кругови у Бечу и Пешти надали су се да ће покоравањем Србије и Црне Горе угушити југословенски покрет, сачувати интегритет Царевине и проширити свој утицај на источно Средоземље. Осим тога, крајем деведесетих година минулог века, у Бечу се родила идеја о изради једног пројекта о образовању државе јужних Словена у саставу Монархије. Замишљена творевина, за каквом су тежили и Хрвати, требало је да обухвати Хрватску, Словенију, Славонију, Далмацију и Босну са Херцеговином. Њој би се касније прикључиле Србија и Црна Гора. Кроз реализацију тога пројекта било је замишљено да Аустроугарска завлада Балканом. Међутим, након завршетка балканских ратова, аутори програма сада су се определили за његово кориговање и то у смислу да се уместо привлачења Србије и Црне Горе иде на њихово поробљавање, па чак и биолошко уништавање. Креатор те иновације био је ондашњи начелник Генералштаба барон Конрад фон Хецендорф који је, уз сагласност престолонаследника Фердинанда, упорно инсистирао на рату против Србије.

Не треба заборавити да је 1879. године од 35.621.600 становника у Аустроугарској монархији Словена било близу половине или 16.307.700, а анексијом БиХ 1908. године повећала се словенска популација за 1.156.453, тако да су сада Словени чинили скоро једну половину укупног становништва Монархије. На основу пописа из 1910. године, а према исконструисаним подацима о словенској популацији, Монархија је имала 51.356.465 становника: Немаца и Угара 22.077.661 или 42,9%, а припадника других националности 29.278.804 или 57,1%, од којих је број Словена износио 24.388.413 или 47,8%.

Корени антисрпске мржње на простору Монархије

Још у доба Војне крајине, католичко свештенство и племство систематски су сејали мржњу Хрвата према Србима. Ово су у основи чинили из разлога јер нису могли да се помире са чињеницама што су Срби у Крајини били независни од хрватских и угарских феудалаца и као војни обвезници били потчињени само војним структурама Беча. Тај факат допринео је да је српски углед био изнад угледа хрватских кметова. Осим тога, што Срби, као православци нису плаћали десетину католичкој цркви и што су се одупирали унијаћењу и тиме прихватању римског папе за врховног верског поглавара.

Ово су били фундаментални разлози на којима се заснивала мржња Хрвата према Србима, а која је и данас итекако присутна у Хрватској.

Бес мржње провејава целом Хрватском

Још пре атентата на Фердинанда, а нарочито после њега, готово све хрватске структуре испољавале су енормну мржњу према Србима и свему што је Српско у Хрватској. У најекстремније међу њима убрајали су се Старчевићева Странка права и католички клер. У томе нису изостајали ни медији, интелигенција, официрске структуре, бројне организације и др. Једноставно су се такмичили ко ће више и жешће оклеветати, заправо сатанизовати Србе и Србију. Осим Франкових праваша /стеклиша/, у хајку против Срба упуштала се и Хрватска сељачка странка на челу са Стјепаном Радићем. А ни посланици Хрватског сабора нису у томе остајали пасивни. Њихово систематско и безобзирно испољавање мржње према Србима преносило се и на хрватско пучанство.

Након атентата у Сарајеву, хрватски бес мржње достиже своју кулминацију. Франкови праваша, између осталог, најављују „Аларм за покољ Срба, паљење и пљачку њихове имовине”. Њихов лист „Хрватска” објављује „Бојни поклич за истребљивање Срба из Хрватске”. Оптужујући Србе за убиство Фердинанда, тај лист пише да се „са њима морамо једном за увек обрачунати и уништити их... то нећ нам од данас буде циљ”.

Стјепан Радић у свом листу „Дан” износи да је Фердинанд био „највећа нада и узданица Хрватске и цијеле Царевине”. Затим да она „неће више бити јањци да их мирно кољу српски вуци”. Пишући да је политика Србије била „подмукла и злочиначка”. „Дан” се залаже да она буде „заувек сузбијена на хрватском тлу”.

Осим вербалног и медијски енормног испољавања антисрпске мржње и клевета франковци, подивљали од мржње према Србима, истовремено прибегавају и антисрпским демонстрацијама. На њима кличу убијеном Фердинанду, узвикујући: „Доље Срби, доље Србија, на вјешала издајници, истребите Србе, доље Српска слога, Срби су убојнице” и др.

Сва антисрпска жестина излила се 1914. године у Загребу. Хрватске демонстранте у овом граду предводио је Јосипов син, др Иван Франк. Он за смрт Фердинанда окривљује све Србе, који његовим убиством „погодише хрватски народ у срце”. Њихове демонстрације убрзо прерастају у осветничке акције. За три дана попримиле су карактер типичних антисрпских погрома. Поред осталог, демолиране су и просторије српских институција у Загребу. На дан објаве рата Србији подивљала руља упала је у Парохијски дом, бацајући ствари по улици. Они наносе огромну штету Српској црквеној општини, као и „Привредниковом дому”, чији

инвентар такође спаљују на улици. Не само у Загребу, антисрпско дивљање испољавало се и у другим градовима широм Хрватске.

У то време најагресивнију и најекстремнију Франковачку елиту сачињавала је већина посланика у Сабору, затим најпоқваренији елементи из грађанских и сељачких слојева, као и радничке и студентске омладине која је била у стању да изврши сваки налог истребљивања Срба у интересу хрватске и хабсбуршке власти.

Загребачки надбискуп позива Хрвате у бој против Срба

И католичка црква у Хрватској у то време испољава фанатичну мржњу према свему што је српско, православно. Задојена верским и националним шовинизмом, јавно пропагира да је „наступио прави тренутак за жетву”, за скидање глава свим Србима и „посрбицама”. Тако је свега три дана након објаве рата Србији, загребачки надбискуп Анте Бауер одржао у Черномерцу говор постројеним војницима, позивајући их у бој против Србије. Он им је рекао:

„Хрвати јунаци, љубљени наш краљ зове вас у бој, ви срчано и одушевљено полазите, јер се Хрват нигда није оглушио гласу свога краља. У најтежим временима стајали су дједови ваши вјерно уз пријестол, па ћете и ви у старој вјерности за краља дати крв и живот свој.

Хрвати јунаци! Домовина вас зове у бој. Домовина којој душман пријети да је комада. Домовина која је у погибелји да може и своје часно име и своју вјеру изгубити. Домовина вас зове, а Хрват је вазда знао гинути за драги свој дом.

Хрвати јунаци, Бог вас зове у Бој, Бог, вјечна правда зове вас да у рукама његовим будете осветници овог недјела у Сарајеву које је краљу нашем отело чврсту потпору у старим данима, а његовим вјерним народима смјерало уграбити наду у велику будућност.

Хрвати јунаци, храбро пођите у бој и знајте да се у најтеже часове Ваше руке милијуна дижу Господу на побожну молитву. Нека побједа буде Вама и срећу оружју Вашем.

Хрвати јунаци! Пођите јуначно и благослов Божји свуда био са Вама.”

Осим овога, надбискуп шаље молитву католичком богу, молећи да благослови хрватско оружје и омогући да Хрвати католици потуку шизматике Србе. Молитва је у виду летка у 100.000 примерака растурана свуда по Хрватској. У тој молитви, између осталог, стоји: „Молимо се свемогући вјечни Боже, погледај милостиво на хрватски народ, из-

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

бави нас од српског непријатеља који је изазвао рат, просвијетли наше војсковође, благослови оружје наше, даруј побједу нашим војскама”.

И тако пречасни надбискуп хрватски у име Христа позива Хрвате у бој на своју једнокрвну браћу.

И посланици Сабора устадоше против Срба

Антисрпско дивљање преносило се са улица и на посланике Хрватског сабора. Из уста посланика франковаца и радићеваца избијао је пламен мржње свом жестином. Они су виком, лупањем ногама о под и непримерним оптужбама провоцирали и вређали колеге из Хрватско-српске коалиције, како Срба тако и Хрвата, и узвикивали: доље Срби, доље Србија, доље убојице, ван Прибићевци, ван сви Власи, са српством у Хрватској морамо се обрачунати. Србима нема више места у Хрватском сабору, на сваком од вас лежи капља крви, Слава Фердинанду” итд.

И органи власти распирују ратне страсти

Аустроугарска власт, уместо да смирује хрватску разуларену масу и онемогућава погроме, она је охрабрује и даје сигнале за још жешће распиривање мржње и ратних страсти против Срба и Србије. Путем распиривања мржње и погрома, Хрвати су кроз органе власти и управе вршили припреме за предстојећи рат против Србије. Осим друштвених структура и хрватско пучанство падало је под утицај антисрпске хистерије, па је и то утицало да се углед кога је Србија била стекла после балканских ратова све више губи. Задојено мржњом, сада се и део пучанства изјашњава за јединство Хрвата, Словенаца и „хрватских” Срба. Заговара се велика Хрватска у саставу Аустрије, али је при том присутно настојање да се унесе што већи раздор између Срба у Хрватској и Србијанаца. Лансира се истовремено парола да су Срби у Хрватској „Хрвати православне вере”, односно „Хрваћани”, док Словенце крсте у „Горске Хрвате”.

Објавом рата следио је велик талас хапшења које се настављало месецима. Оно је највише погађало Србе, јер се тежило да се физичким истребљивањима поколеба и уништи њихова свест. Спровodeћи такву политику, власт уводи преке судове и пред избијање рата хапси угледне људе, оптужујући их за издајство државе. Ухапшене интернира у логоре које отварају у местима са немачким и мађарским становништвом. У то време је одржано на стотине судских процеса и на њима су изрицане драстичне осуде на дуге затворске казне.

Угњетавање и терор над својим поданицима најчешће је имало контрапродуктивно дејство, посебно у време припрема и у току рата са Србијом. Нецивилизацијски и туђински однос према Србима изазивао је осећај одбојности и мржње према земљи која им је била домовина. То се нарочито испољавало у време мобилизације и на бојиштима. Показало се да многи мобилисани Срби нису ефикасно користили своје оружје, пребегавали су на супротну страну опредељујући се у добровољце, да би своје оружје окретали против домовине и најчешће су били опседани мишљу како да се ослободе угњетавања и да живе у земљи своје словенске браће.

Срби из Срема интернирани у Самобору, збирка Матице српске, Нови Сад

Интернирци из Сремских Карловаца у Араду, збирка Матице српске, Нови Сад

ДЕО ТРЕЋИ

III МОБИЛИЗАЦИЈА ЗА РАТ ПРОТИВ СРБИЈЕ

Припреме за рат против Србије Аустроугарска и Немачка су обављале годинама, а као повод узеле су атентат на престолонаследника Фердинанда од 28. јуна 1914. године у Сарајеву. Исте године је Аустроугарска под оружје ставила 3 милиона људи, међу којима је било око 400.000 Хрвата, Словенаца и Срба, а од 1914. до 1918. године око 8 милиона, међу којима 560.000 Хрвата и Муслимана и Словенаца и Срба по 160.000. Срба који су потицали из Лике, Кордуна, Баније, Славоније и српске Далмације мобилисано је око 60.000. Из њихових редова за добровољце се било определило око десетак хиљада људи или 16,6%.

Србија је у току рата успевала да мобилише 705.343 војника.

Ако бацимо поглед мало уназад видећемо да је након расформирања крајишких регименти /пукова/, за подручје Лике и Крбаве био образован 79. пешадијски пук. Он је био у саставу 36. пешадијске дивизије, која је била у саставу 13. збора /корпуса/ са седиштем у Загребу. Потомци личких Срба крајишника служили су војску у том пуку и из њега били упућивани у рат и са Србијом.

Аустријанци су 1914. пошли у рат са 14 армијских корпуса, у којима је било 49 дивизија, 11 коњичких и више самосталних бригада, а 1918. године располагали су са 24 корпуса, у којима 77 дивизија и више самосталних бригада. Затим са 8.000 топова и око 650 авиона. Имали су заједничку војску: царска краљевска војска и царско домобранство; затим мађарско краљевско домобранство /хонвед/ и угарско-хрватско домобранство.

Неповерење према Србима

При распоређивању у јединице, војне команде су ригорозно поштовале правило да се у најниже саставе /обично водове/ на три војника:

Корпусна подручја Аустроугарске 1914. године

Немца, Мађара и Хрвата распоређује по један Србин. Ово су радили из превентивних разлога како би војник Србин имао што мање могућности за пребегивање на српску или руску страну. Од војника Немаца, Хрвата и Мађара команде су постављале мреже потказивача /Aufklärung durch Vertrauenleute/. Потказивач је имао право да убије војника Србина ако овај покуша да се преда или пребегне на непријатељску страну. Ово указује да аустроугарска и немачка команда нису имале поверење у Србе из Хрватске мобилисане за рат против Србије, па су зато вршиле њихове провере за читаво време рата са Србијом.

Избегивање мобилизације

Како се могло видети, Аустријанци су за рат против Србије мобилисали и Србе, поданике Монархије. Тај факат да се боре против своје матичне земље лички Срби нису прихватили, па су на разне начине избегавали мобилизацију. Тиме су изналазили разлоге да не одлазе на српска ратишта. Многи Срби Личани су се склањали у шуме, у „зелени кадар и не мали број привијао је разне траве на делове тела

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

ради онеспособљавања за војну службу. И мој стриц, Симо УЗЕЛАЦ, облагао је ногу неком травом. Од ње му је букнула нога, па је на крају сиромасимо подлегао тровању. Он није отишао да се бори против браће Срба, али му је отишла глава. А комшија Стојан УЗЕЛАЦ није слушао суседе да се прикључи „зеленом кадру”, већ их уверавао да против браће Срба неће користити нишан своје пушке и ако не погине, а пружи му се прилика, да ће пребећи Србима или Русима. Стојана су били заробили Руси у Галицији и срећа га послужила да се жив врати у своје село Медак.

По српским селима у Лици, у којима је отпор мобилизацији био присутнији, често су кружиле жандармеријске патроле да би хватале учеснике „зеленог кадра”. Било је и окршаја са њима. Познати су случајеви напада из заседа на те патроле. Тада би групе бегунаца сачекивале жандарме, набијале им ћебад на главе и премлаћивале их. Из страха од таквих напада временом су патроле разређиване и нису залазиле у забита и опасна места.

Лички Срби, који нису успевали да избегну мобилизацију, тешка срца су примали аустријско оружје. Показало се, међутим, да је оно из већ наведених разлога имало минималног ефекта на бојном пољу.

ДЕО ЧЕТВРТИ

IV НАПАД НА СРБИЈУ

Пет дана након понижавајућег ултиматума, Србију је напала аустроугарска балканска војска. Њу су сачињавале Пета армија под командом генерала Лубориуса фон Франка, шеста армија под командом генерала Оскара фон Поћорека и група Шњарић - Хаусер. Бројала је око 400.000 војника и располагала са 600 топова. У нападу на Србију ангажовано је и осам дивизија хрватске војске. Подсећамо да је у Карловцу на испраћају 26. пука 42. дивизије присуствовало око 10.000 Хрвата, тражећи да се Србија „у прах сатре”. За рат против Србије на подручју Хрватске је 1914. године мобилисано 72.000 људи, од чега око 30.000 Срба. Та се популација у повољним приликама предавала и пребегавала на српску страну. Један део је пао у руско заробљеништво, из кога су ступали у српске добровољачке јединице и одатле упућиване на Солунски фронт.

Агресорске јединице 13. загребачког корпуса, а посебно припадници 42. /вражије/ домобранске дивизије, у којој је било 95% Хрвата, око 5% Мађара и понеки Србин вршиле су незапамћене злочине над српским народом Подриња и других крајева које су биле окупирале. О томе комадант 3. српске армије, генерал Павле Јуришић Штурм, у извештају Врховној команди каже да су „злочини били такви да нормалан човек не може да појми са колико садизма су жртве масакриране”. У њему наводи пример жене којој су „одсечене дојке и кожа са једног дела тела откидана у виду трака, новорођенчад прободана бајонетима у колевци, трудне жене прободане бајонетом кроз стомак” и др. Експерти су проценили да је аустроугарска војска на простору Србије била подигла око 60.000 вешала на којима су многи Срби и војници и цивили оставили своје животе. И тај факат крвожедности хрватских војника у великој мери је подстицао Србе аустријске поданике на предају српској војсци и ступање у добровољачке редове.

Душан Узелац

*Аустроугарски војници се сликају поред вешала,
фото архива Војног музеја, Београд*

Аустроугарска вешања у Крушевцу, фото архива Војног музеја, Београд

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

*Аустроугарски војници већају становништво,
фото архива Војног музеја, Београд*

*Окупациона војска стреља становништво,
фото архива Војног музеја, Београд*

*Аустроугарски војници вешају становништво,
фото архива Војног музеја, Београд*

Ових неколико фотографија сведочи о свирепостима војника хабсбуршке Монархије над српским цивилним становништвом.

На вешању цивила и масакрирању својих жртава нарочито су се истицали припадници 13. загребачког корпуса, односно његове 42. вражије домобранске дивизије, у чијем саставу су били скоро искључиво Хрвати. У масакрима и злостављању српских цивила истицали су се и припадници мађарске војске - хонведа.

Мржња према Србима, али у нешто измењеном облику, наставља се и након завршетка тога ужасног рата. О њој уважени историчар В. Крстић у *Историји Срба у Хрватској 1848-1914.* цитира Крлежу који, пишући о Србима као победницима у Првом светском рату, на месту где описује време из 1919. године каже: „Беч гладује, Аустрије нема, руља је завладала светом, рат су добили ови балкански цигани, какве ли срамоте”! Затим даље пише: „Der schwarze Георг игра данас на међународној рулети и добио је главни згодитак. Београдској господи иде карта. Тко би то могао да поверује? Греј, Лојд, Џорџ, Поенкаре, Клеменсо, Вилсон, све су то београдски асови. А тко је данас победио? Ови ушљиви балкански цигани, који читаве дане жвачу лук и пљуцају по апсанама, ова неписмена багра за вјешала, тој данас Европа вјерује и дала јој у руке некакве барјаке”.

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

*Војвода Живојин Мишић на командном положају,
фото архива Војног музеја, Београд*

Душан Узелац

*Заробљени аустроугарски војници у Крагујевцу 1915. године,
фото архива Војног музеја, Београд*

*Нападачеви трагови: сирочићи у Србији, фотографија Арчибанда Рајса,
фото архива Војног музеја, Београд*

Пораз Аустроугара на Церу и Колубари

Церска битка

Први светски рат отпочела је аустроугарска Балканска војска 28. јула 1914. године преласком реке Дрине са планом даљег продирања у Србију. Такође и Саве заузимањем Шапца. Фронтални сукоб две противничке војске почео је код села Текериша између 15. и 16. августа. Након жестоких борби српска војска је приморала противничку 21. дивизију на повлачење, а од 16. до 20. августа борба се распламсала на целом фронту, када се под снажним притиском српских трупа цео 8. корпус дао у бекство. Такође и дивизије 5. корпуса. У налету је ослобођен и Шабач, након чега су агресорске трупе протеране из Србије.

Као што је познато, Аустријанци су у борбама на простору Цера били убацили око 200.000 људи, наспрам 180.000 српских. У тим борбама изгубили су 25.000 војника, од којих 4.500 заробљених. Српска војска је при том изгубила 16.295 људи.

Церска битка значила је прву победу у наметнутом јој рату. Она је значајно подигла углед српске војске, али је значила само предах, будући да се бројчано већа и боље наоружана и опремљена Балканска војска припремала за нове нападе на Србију.

Колубарска битка

Опоровљена од пораза на Церу, Балканска војска пошла је у нову офанзиву против Србије. Ангажовала је 5. армију генерала Либориуса фон Франка, која је располагала са 82 батаљона пешадије, 11 коњичких ескадрона и 43 батерије топова. Затим 6. армију фелдцајгмајстора Оскара фон Поћорека са 116 батаљона, 12 ескадрона и 84 батерије топова и још групу Шњарић и Хаусер са једном бригадом и 15 батаљона пешадије. Дакле, за даље нападе ангажовано је око 400.000 војника, 600 топова, на стотине митраљеза и других ратних средстава.

Српска војска је пред Колубарску битку имала 207.000 војника, 298 топова и 146 митраљеза. Војску су сачињавале три армије, Обреновачки одред са 10.000 људи, 26 топова и 8 митраљеза, Ужичка војска са 32.000 људи, 55 топова и 15 митраљеза, као и Одбрана Београда са 19.000 људи, 47 топова и 10 митраљеза.

Прешавши реке Саву и Дрину, Балканска војска наставила је дејства према Ваљеву и у снажним нападима избила на леву обалу Колубаре. Након двонедељног повлачења под изузетно тешким напорима, српска војска је морала запосести нове положаје на десним обалама Колубаре и Љуга као и западним обронцима Суворора и Маљена - најповољнијим теренима за одбрану. Настављајући жестоке нападе, Аустријанци су прешли Колубару, држећи иницијативу у својим рукама.

Комадант 1. армије Генерал Мишић тада је уочио да би даље повлачење војске значило наставак њеног пропадања, па је одлучио да војску дислоцира на просторе Горњег Милановца, да је ту нахрани, одмори и припреми за одлучан противнапад. Тако се пред Колубарску битку српски фронт 30. новембра 1914. године протезао у правој линији дугој око 130 км, која се протезала од Варовнице, Космаја, Букуље, Рудника до реке Чемернице.

Прва армија скоро два дана није имала контакта са непријатељем, тако да су се војници могли одморити, осушити, пресвући и снабдети са муницијом и другим средствима. Испорука граната почела је 1. децембра, па је артиљеријске муниције било више него довољно, што није био случај у претходним борбама са противником.

Генерал Мишић је наређење за противофанзиву потписао 2. децембра у 16,30 часова. Прва армија кренула је у противнапад 3. децембра у 7,00 часова ујутро, уз снажну артиљеријску припрему. Затим су се огласили топови осталих армија, тако да су гранате обасуле све редове аустроугарске војске. Јединице свих армија и Ужичке војске јуришали су на противника. Изненађење је било потпуно, а удар страховит. У првим сатима заробљено је 400 аустроугарских војника и спроведено у Горњи Милановац. Истог дана пало је у руке 1. армије 1.165 непријатељских војника и официра. Најбоље резултате на централном делу фронта постизале су дивизије 1. Мишићеве армије. Већ другог дана противнапада јединице 16. аустријског корпуса биле су у расулу и натеране да беже са положаја.

Избијањем на Суворор и вододелнице Колубаре и Западне Мораве, Прва армија је стратешки добила битку. Тиме су били отворени путеви за долину Колубаре и према Ваљеву.

Мишићеве дивизије скоро да су сатрле 6. противничку армију. У њој је настало расуло и панично бежање из јединица. Изузетно тешка ситуација преносила се на све остале јединице Балканске војске.

*Војвода Мишић на помену изгинулим војницима I армије у
Колубарској бици, децембар 1914. год.*

ДЕО ПЕТИ

V ПОВЛАЧЕЊЕ СРПСКЕ ВОЈСКЕ НА ПРИМОРЈЕ И КРФ

Октобра 1915. године Бугарска улази у рат и мучки напада Србију. Тиме се положај српске војске нагло погоршао. Убрзо затим, главнокомандујући немачки генерал Макензен са својим, аустроугарским и бугарским трупама предузима нову офанзиву против Србије. Угрожена од четвоструко јачег непријатеља, српска војска била је принуђена на повлачење, па је до краја новембра 1915. године била окупирана цела Србија. Остаци српске војске повукли су се преко Албаније и Црне Горе на Крф. Потпомогнуте од савезника, посебно Француске, преостале јединице су се временом опоравиле и биле у стању да са савезницима образују познати Солунски фронт. Одатле су кренуле на коначно ослобођење земље.

Повлачење српске војске на Јадранско приморје уследило је по наредби Врховне команде од 25. новембра 1915. године. Наредба је донета у време жестоких офанзивних дејстава вишеструко надмоћнијих немачкоаустроугарских и бугарских снага, која су почела 6. октобра 1915. године. Српска војска је тада била принуђена да се под ватром агресора, корак по корак, повлачи ка југу према Косову и Метохији, са уверењем да ће савезничке трупе, на челу са генералом Сарајем, стационарне на простору Солуна обезбедити услове за њено пребацивање преко Скопља за Грчку. Треба рећи да су прве савезничке снаге, почетком октобра 1915. године, биле са Дарданела пребачене на солунски простор и то једна француска дивизија 12. октобра, још једна француска и 4 британске у новембру те године. Заузимањем Француске, савезнички ефективни су се увећавали са француским, енглеским, српским, италијанским и руским трупама, као и са 800 војника албанског Есадпаше. Први комадант савезничких снага био је генерал Сарај, затим генерал Гијома, а од 15. јуна 1918. године генерал Франше д'Елере.

Српском војском, преко регента Александра, командовао је француски генерал Жофр. Али веза са савезницима није успостављена, а непријатељ је вршио силовите нападе, успевајући да овлада Качаничком клисуром. У тродневним тешким борбама за ту Клисуру изгинули су готово сви добровољци Личани, па су Бугари успели да пресеку пут српској војсци за Скопље. Пресецање тога правца, једина могућност за повлачење српске војске и њен спас остала је између планина Проклетије и Шар планине преко Албаније и Црне Горе ка Јадранском приморју. у разматрању тако тешке ситуације у којој се нашла српска војска, Влада и Врховна команда су се двоумиле да ли да се иде на капитулацију земље или повлачење на Јадранско приморје, односно Крф, које би се обавило под ванредно тешким околностима преко завејаних кршева Албаније и Црне Горе. Брижљиво су размотрене обе солуције и на крају је пала одлука за повлачење, јер би се капитулацијом изгубила држава.

Имајући у виду неописиву исцрпљеност војске и добровољаца причињену дуготрајним борбама и маршевима без потребног одмора и надчовечанске напоре којима ће војска бити изложена својим повлачењем, Врховна команда је посебном наредбом објаснила разлоге због којих се одлучила за такво решење, па је повлачење образложила трупaма и народу следећим речима:

„Настао је тренутак када се стицајем прилика морамо повлачити кроз Црну Гору и Албанију. Код наше војске су морал и дисциплина попустили, а вера у спас отаџбине изгубљена. Стање војске је уопште неповољно. Бојати се да сада при повлачењу кроз Албанију и Црну Гору на Јадранско приморје не наступи још већа клонулост и расуло код трупа, као и растурање и предавање непријатељу у већим размерама. Да се не би до овога дошло, потребно је војницима објаснити циљ овога нашега повлачења и да се они убеди у његову потребу. Капитулација би била најгоре решење, јер се њоме губи држава, а наши савезници би нас потпуно напустили и онда не би имао ко о нама да води рачуна, да нас снабдева новцем, оружјем и свим потребама, нити да заступа наше интересе. Ми бисмо били сасвим изгубљени. Једини је спас из ове тешке ситуације повлачење на Јадранско приморје. Ту ће се наша војска реорганизовати, снабдети храном, оружјем, муницијом, оделом и свим осталим потребама, које нам шаљу наши савезници, те ћемо опет представљати једну чињеницу са којом ће наши савезници морати рачунати. Држава није изгубила своје биће, она и даље постоји, иако на туђем

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

земљишту, докле год је ту владалац, влада и војска, па ма колико њена величина била. Готовост савезника да нас до краја издрже и неисцрпна њихова снага на крају ће сломити заједничког непријатеља, а наша ће отаџбина опет бити слободна и увећана. Убедите све да је ово повлачење државна потреба, спас државе, и да је у овим тешким данима наш спас у истрајности, стрпљењу и крајњем пожртвовању свих нас, са вером у коначан успех наших савезника и да стога треба истрајати до краја”.

*Скадар у време повлачења српске војске кроз Албанију,
фото архив Војног музеја, Београд*

У Скадар је српска Влада стигла 28. новембра, а Врховна команда, на челу са регентом Александром 6. децембра 1915. године, када је започело повлачење војске и цивила.

Повлачења војске и народа почело је 28. новембра 1915. године из предела Косова и Метохије. Како је то приказано на мапи, повлачење српске војске и народа обављало се по плану Врховне команде у три колоне. Једна се кретала преко Црне Горе и то правцем Пећ-Андријевица-Подгорица-Скадар, док су се друге две упутиле преко Албаније: једна правцем Ђаковица - Пука - Скадар - Љеш, а друга од Призрена преко Пишкочеје-Дебра-Елбасана до Драча.

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

Према проценама, на том простору се пред повлачење слило око 220.000 војника и скоро толико цивила. Ту се нашло још и око 30.000 аустроугарских заробљеника и још толико српских младића између 16 и 18 година, будућих регрута за попуну српске војске. У тој маси повлачили су се и органи власти, Влада, Парламент на челу са краљем Петром I Карађорђевићем.

Влада је кренула 24. новембра и у Скадар стигла за 4 дана. Врховна команда пошла је два дана касније и стигла на одредиште 6. децембра. Она је у време прикупљања јединица морала побацати и закопати топове и уништити превозна и многа друга ратна средства. Међу цивилима повлачила се и већина посланика, затим руководства многих странака, професори универзитета, чиновници министарстава и судства и бројни припадници осталих друштвених слојева. Многи родитељи повели су и децу, да би нашла спас пред варварима двадесетог века.

Краљ Петар на воловској кари на путу за Албанију

На колима која вуку четири вола, краљ Петар напушта Косово поље на путу према Албанији.

Како нам фотографија приказује, краљеву воловску запрегу водила су два војника. Држећи се за тељиге волова, они су крочили кроз

црногорске и албанске врлети возећи свога суверена. Један од војника био је Сурла Дане Петар - добровољац из личног села Метка.

Ради одавања признања овом храбром Мечанину и седамдесетдвојици његових земљака добровољаца који су се храбро борили са српском војском, по налогу краља Александра у Метку је подигнута основна школа, која је за медачку децу отворена 1936. године. На челном зиду тога здања писало је:

- Основна школа краља Александра I ујединитеља.

Сумирајући утиске са овог путовања кроз Лику, краљ је записао да се најпријатније осећао у Метку и да су му житељи тога српског села приредили најсрдачнији дочек.

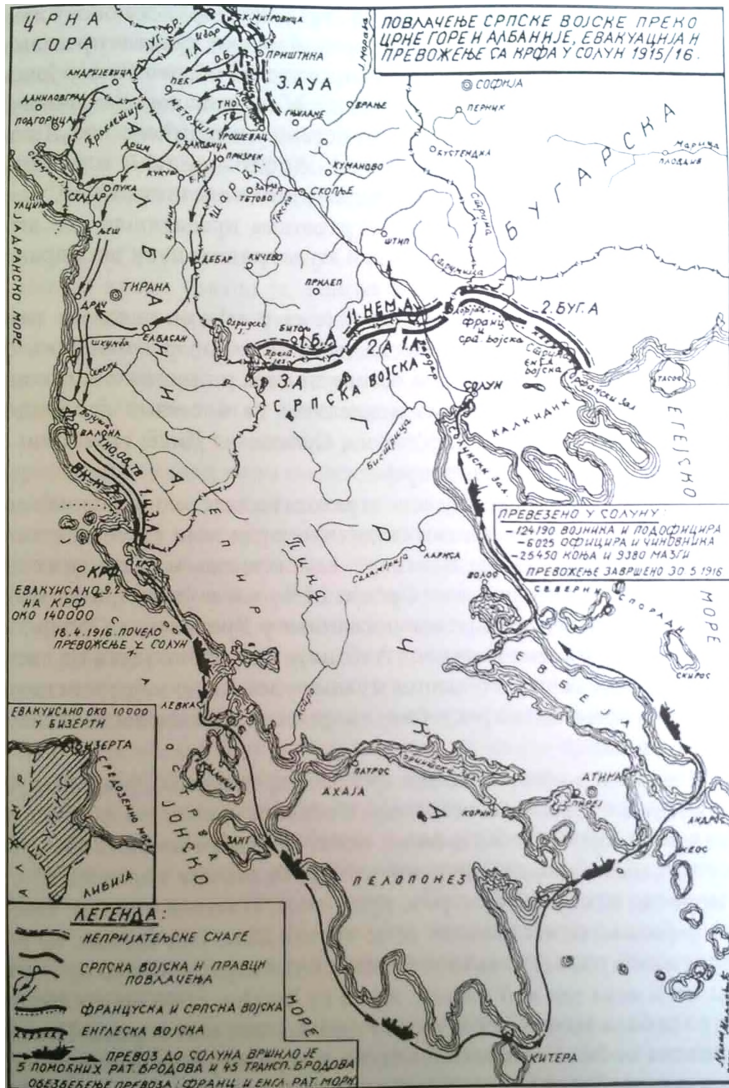
Француски књижевник Едмон Ростан, инспирисан овом фотографијом, написао је песму „Краљ-Петрова четири вола” у којој се стари краљ, у болници у дворцу Ахилеон на Крфу, гледајући у своју фотографију присећа свога повлачења.

При повлачењу српске војске значајну улогу у обезбеђивању њеног бока и позадине одиграла је црногорска војска. Она је релативно успешно спречавала уклињавање агресорских трупа између српских и њених јединица. Одлучујућу битку Црногорци су водили 7. јануара, на Божић, 1916. на Мојковцу. Тада су, уз велике губитке, извојевали победу над Аустроугарима, којој је највише допринела Прва санџачка дивизија под командом сердара Јанка Вукотића. Победом на Мојковцу били су у великој мери заштићени лево крило, бок и позадински делови српске војске у повлачењу.

Искушења и страдања при повлачењу

У одсуству иоле погодних саобраћајница, кретање колона било је изузетно тешко, јер се обављало кроз врлети и преко високих планина покривених снегом. На пут се полазило без одговарајуће одеће и обуће, а резерве хране покривале су потребе за једва 9 дана. Међу војницима било је много рањених и исцрпљених људи у дуготрајним маршевима и борбама са непријатељем. Уз све недаће треба додати и изузетно оштру зиму са обилним падавинама, која је још више отежавала стање исцрпљене војске и народа. Успут се није могла прибављати храна, а шиптарске банде су у заседама нападале војску и пљачкале и оно мало што се нашло код народа. Главнина осакаћене и исцрпљене војске, уз

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

Преглед повлачења и пребацивања српске војске

надчовечанске напоре и искушења, стигла је на јадранску обалу између Скадра и Драча. Одатле је морала да кроз мочварне пределе превали пут до Валоне, одакле је извршено пребацивање на острво Крф у Јонском мору. То је био највећи егзодус у историји српског народа. Извлачење кроз Црну Гору, а посебно Албанију, остало је запамћено као „Голгота Србије”. А француски маршал Жозеф Жофер, пишући о повлачењу српске војске, наводи да је „Повлачење наших савезника Срба, у околностима у којим је извршено, по страхотама превазишло све што је историја до сада забележила”. На том мукотрпном путу до јадранског приморја Србија је изгубила 77.455 људи.

У добровољачким јединицама које су у већини деловале као заштитница у повлачењу српске војске, налазио се добар део личких Срба добровољаца, који су претходно оставили цара и прикључили се својој браћи Србима. Међу именима исписаним на касетама гробнице на острву Видо стоји и име Саве Узелца, Србина из Лике, који је по свој прилици потицао из медачког краја.

О повлачењу српске војске и страхотама које је она доживљавала остало је још много потресних сведочења људи који су учествовали у том „маршу смрти”, затим новинара, књижевника и званичних људи који су били велики пријатељи Србије. Међу њима је вредно поменути и име Огиста Бопа, француског посланика у Краљевини Србији, који је пратио Владу у повлачењу кроз Албанију. Боп је био један од сведока страдања српске војске и о њеним мукама увек давао најреалистичнију слику. За сво време делио је судбину са српском војском и о томе, између осталог, написао:

„Изнурени војници улазили су у Скадар понаособ, у малим групама, у збијеним одељењима, коњаници и пешаци измешани; по који одред задржавао је своје војничко држање, али су многобројни били без оружја. Сви су изгледали крајње изнурени; као прави лешеви корачали су с мукотом: мршави, испијени, суморни, црна лица, угашена погледа. Њихово тужно дефиловање настављало се по читаве дане, под кишом, по блату. Никаква жалба није се чула са усана ових људи који су толико пропали. Као да их је нека зла коб гонила, ишли су ћутећи; само би проговарали хлеба; то је била једина реч за коју су имали снаге изговорити. Неколико дана већина не беше ништа окусила, а у логорима у околини вароши, где су се окупљали без довољно заклона да се заштите од кише, снега и зиме, Влада је била у стању да им пружи само комад хлеба....

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

.... Како није било фуражи, коњи су липсавали стотинама, њихови лешеви покривали су улице, закрчивали логоре. Већ се појавило неколико случајева тешких болести.... Стање је постајало критично. 15. децембра оброк је био смањен; 16. смањен је поново; 17. ујутро итедантура је могла дати само трећину од уобичајеног obroка, а сутрадан није имала такорећи ништа више да разда.... Страх од глади морио је Владу....

.... Четрдесет и шест војника умрло је од глади ноћу 16. и 17. децембра...

.... Сваког дана стизали су у Скадар нови војници...

Нешто хране стигло је, али то је могло подмирити потребе за исхрану војске само за пет-шест дана. Глад је и даље претила, јер је аустријска флота из базе у Котору ометала савезничке лађе да редовно снабдевају српску војску. Неке бродове је и потопила у Светом Јовану Медовском, бродове који су доносили храну и добровољце из Америке.

.... Стање у Скадру постајало је све озбиљније. У вароши су аустријски аероплани бомбардовали поседневно, живот је би све тежи и тежи....

... Лешеви коња, на које одмах по изласку из Скадра наилазимо на нашем путу, све су многобројнији: местимице по пет-шест, па и 10 лежи један до другог. Уваљани у блато, које се сасушило, испупчавају пут који као да је калдрмисан њима. Из ових надутих лешева осећа се задах од кога се наши коњи плаше; они застају; морате се напрегнути да их натерате да пређу преко ових лешева. Костурница кроз коју путујемо расте нам пред очима; изнурен коњ каквог војника или бегунца успорава ход и пада; човек одмах с њега скида товар, узима за себе што може да понесе, оставља остало на земљи или баца на кола, ако каква пролазе у том тренутку и, не осврћући се на животињу коју је оставио, наставља пут ка мору, коњ за часак остаје лежећи, па се затим, као да му је живот додијао и као у очајању изваљује поребарке, и кад прођете поред њега видите главу опружену по земљи, уташено око, уста која дахћу. Он издише, а неколико метара даље издише и други.... Они који су ишли путем ужаса гледали су људе како умиру. Ми смо ове жалости били поштеђени, али међу војницима у логорима око Љеша многи живи нису изгледали ни мало боље од мртвих”.

И француски пуковник д’Алазије описује и доживљаје људи у време повлачења од Скадра до мора, што ће рећи до Медовског залива. Он описује потресне моменте које су и на том путу преживљавали и војска и народ Србије. Он пише:

„Хиљаде појединаца, војске и грађана били су уснели да дођу до приморја у Свети Јован Медовски, али најстрашнија беда владала је међу овом гомилом, која је била без склоништа и без икаквих средстава, узалуд чекајући превозна средства за укрцавање.

.... Глад, тифус и срдобоља пустоше стално и сваког дана у великој мери. Осим гога, многим људима промрзле су ноге. Али питање исхране задаје највише мука. У земљи готово нема намирница, албански сељак сурово брани оно што има. Одавно је следовање морало бити смањено

*Избеглице на путу према Лбанији у јесен 1915,
фото архива Војног музеја, Београд*

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

на 200 грама проје на једног војника за дан. Ако снабдевање храном не буде могло да стигне преко Светог Јована Медовског, српски војник ће буквално умрети од глади....

Па ипак на овом путу, једином који спаја Скадар са морем, један народ корача; избеглице оба пола и свих сталежа, упутили су се ка приморју у нејасној нади да се тамо укрцају; српски војници који су изгубили своје јединице и они настоје да дођу до мора, као и службеници и намештеници разних министарстава.

.... С времена на време, кроз ту гужву наилазимо на трупу која се сачувала. Људи иду полако, ћутке, са умотаном заставом. Они су троми и уморни, њихове униформе покисле, похабане, јер су неколико месеци без заклона; имају неку неодређену боју која прелази у мркозелену. На свима се примећују трагови преживелих невоља; црте на лицу затегнуте, очи им чудно блистају на испијеном лицу.... Али готово сви носе своје пушке, а њихова свирепа беда под сурим небом, у овом пејзажу суровом и мучном добија неку трагичну величину....

.... Срби су готово три месеца пробавили на овом негостољубивом приморју, где су њихове патње биле дуже и исто тако свирепе као оне које су доживљавали током свог мученичког повлачења кроз снежне планине северне Албаније... ”.

ПРИХВАТАЊЕ ВОЈСКЕ И НАРОДА НА ЈАДРАНСКОЈ ОБАЛИ

Осим страховитих патњи на релацији од Скадра до места Свети Јован Медовски српској војсци и народу предстојао је и пут до Драча и Валоне. И на том путу остајали су небројени лешеве изнемоглих војника, цивила и животиња. А пребацивање на острво Крф било је изразито споро и мучно. Савезници и српска Врховна команда, с обзиром на близину, предвидели су да ће Италија прихватити српску војску и избеглице по приспећу на јадранско приморје. Уместо да притекну у помоћ у тим судбоносним данима за Србију, Италијани су прибегли уцењивању, тражећи одрицање Србије од дела Нишке декларације која се односила на уједињење Срба, Хрвата и Словенаца. Србија је то одбила, па је неблаговремена евакуација на острво Крф због саботирања

Италијана имала за последицу губитак око 127.000 војника и добровољаца умрлих од болести, исцрпљености и глади. Италијанска војска је по налогу своје владе затворила чак и прилазе валонском пристаништу пред „поцепаним, прозеблним, изгладнелим, болесним и од умора скоро мртвим људима”.

Српски посланик у Паризу је по налогу председника владе Пашића, између осталог, пренео француској Влади да „Из свега што се за овај месец и по дана с нама радило од стране Италије око исхране и транспорта војске из Албаније, стекли смо уверење да нам она не жели указати стварну помоћ, већ иде на то да се наша војска уништи и доведе до капитулације”.

Полазећи од тешког стања у српској војсци и неизвесности о брзом пребацивању из Светог Јована Медовског у близину граница Србије, престолонаследник Александар упутио је 16. децембра 1915. године следећи апел руском цару Николају II:

„Са надом и уверењем да ће се моја војска у приморју Јадранскоме снабдети и реорганизовати у миру, помоћу обећаном од стране савезника, ја сам је превео овамо преко арбанашких и црногорских планина. Не нашавши ништа од онога овде, што јој треба да се издржава и реорганизује, она стоји данас пред најжалоснијим свршетком. У томе најтежем тренутку ја се обраћам Вама Императорском Величанству, у које сам увек полагао своје последње наде, са молбом за Вашу високу интервенцију, да би је спасао од сигурне пропасти, да би је могао у миру припремити за нове напоре који предстоје и њој и савезничкој војсци.

Да би то могло бити, потребно је, да савезничке флоте превезу што пре моју суверену војску из Сан Ђовани де Медуа у какво безбедно место, недалеко од граница Србије /најбоље у околини Солуна/, јер гладна и изнемогла војска, противу непријатеља незаштићена, и којим путем, не може сувим стићи из Скадра до Валоне, куда је савезничке врховне команде мисле упутити.

Ја се надам, да ће овај мој апел наћи одзива код В.И. Величанства које се увек очински старало за српски народ и да ће интервенисати код савезника, да спасу српску војску од катастрофе, коју није заслужила, а која предстоји”.

Након 6 дана руски цар је 22. децембра 1915. године престолонаследнику Александру одговорио следеће:

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

*Руски цар
Николај II Романов*

„Његовом Краљевском Височанству
Престолонаследнику Александру.

Са осећањем бола, Ја сам пратио од
скора одступање храбре српске војске у
Албанију и Црну Гору. Изјављујем Вашем
Краљевском височанству моје дивљење
искрено, пред вештином са којом је она
под Вашим руководством одољевала свим
тешкоћама путева, одбијајући нападе сву-
да бројно надмоћнијем непријатељу.

Сагласно мојим наредбама, Мини-
стар спољних послова више пута је пози-
вао савезнике да предузму мере за осигу-
равање морског пута у Јадранском мору.

Захтеви ови биће обновљени и Ја се
надам да ће славној војсци Вашег Височан-
ства бити дата могућност, да напусти Сан
Ђовани де Медиа. Ја верујем тврдо, да ће
се она скоро опоравити од тешкоћа и поново узети учешћа у борби са
општим непријатељем.

Победа над њима, а васкрс Велике Србије биће Вама, братском
српском народу утеха за све што сте преживели.

Николај” с.р.

На основу апела престолонаследника Александра, руски цар је
без одлагања упутио телеграме енглеском краљу Џорџу и француском
председнику Поенкареу, у коме им се даје до знања да „Уколико се срп-
ска војска одмах не избави из Албаније Русија раскида савез са Антан-
том и склапа сепаратан мир са Немачком”.

Након низа апела и интервенција за избављање српске војске, са-
везници, а посебно Французи, почели су коначно да пружају ефикасну
помоћ, посебно у храни и санитетском материјалу, а 29. децембра 1915.
године уследиле су и њихове припреме за евакуацију са албанске обале.

Француски и италијански бродови најпре су превезли у Бизерту
12.000 здравствено најугроженијих српских бораца. У Бизерти се нала-
зила база српске војске, допунска јединица за прихватање добровоља-

ца, болница за рањене и болесне војнике и пешадијска подофицирска школа, одакле су добровољци у групама слати на Солунски фронт. У центру за обуку прошло је до краја рата око 9 хиљада добровољаца углавном приспелих из Америке. Српска влада је, међутим, изразила жељу да се војска упућује што ближе Србији. Уважавајући њену жељу, Французи и Британци су 8. јануара 1915. године одлучили да се преко 150.000 људи пребаци на острво Крф у Јонском мору, које су 11. јануара заузеле француске трупе, да би извршиле нужне прииреме за прихватање и опоравак војске и избеглица. Већина војске и цивила морала је ради укрцавања у бродове да превали пут до Драча и Валоне. И на том путу они су били изложени надчовечанским напорима, посебно у савлађивању непроходног и мочварног земљишта. Исцрпљени у многобројним маршевима и тумарању многи људи су и на овом путу остављали своје животе.

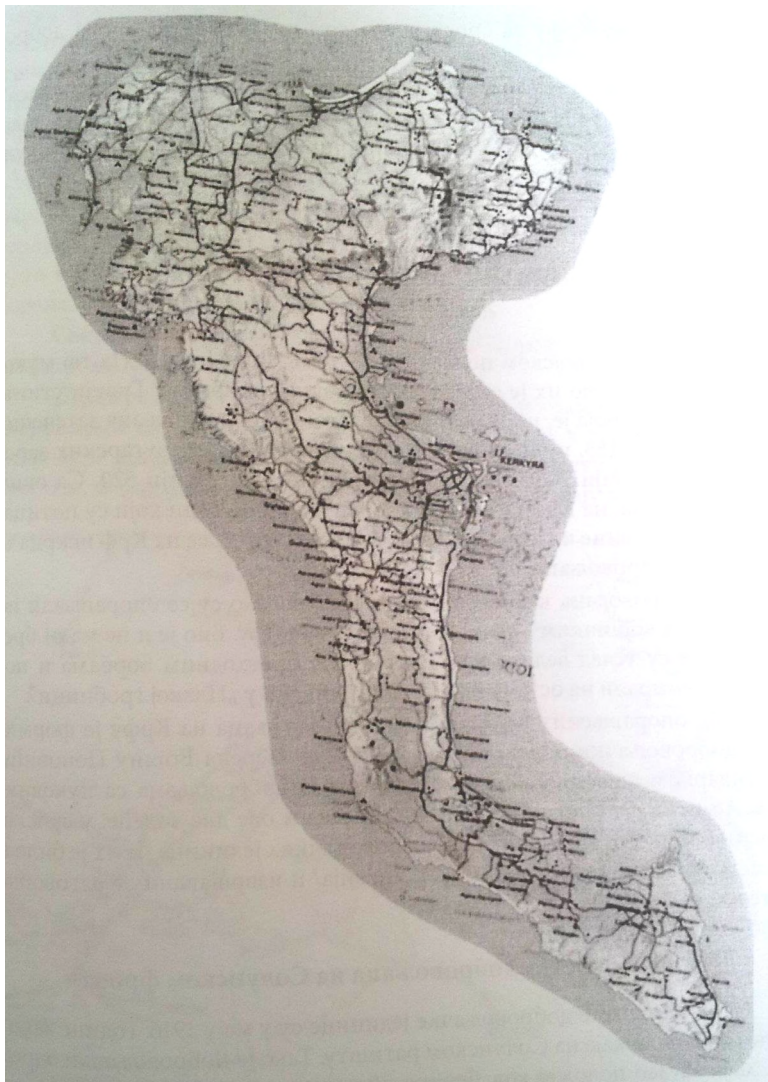
Решена да успешно оконча спашавање српске војске, француска Влада је 28. јануара одлучила да се одложе сви транспорти њене морнарице док се из Албаније не извуче српска војска, па су крајем јануара и почетком фебруара у Драч и Валону почели стизати француски, британски и италијански бродови, чиме се број укрцаних из дана у дан повећавао. Тако су српска војска, добровољци и народ пребачени на острво Крф између 18. јануара и 20. фебруара 1916. године.

ПРИХВАТАЊЕ ВОЈСКЕ И БОРАВАК НА КРФУ

Први савезнички брод са Србима упловио је у Гувију /Сотча/, десетак километара северно од града Крфа, већ 18. јануара 1916. године. Даљу евакуацију су наставила 43 савезничка брода и са албанске обале превезла на Крф око 150.000 војника и цивила. Према званичним подацима, „српску голготу” преживело је око 155.000 војника и добровољаца. На Крф се искрцало 136.000, у Бизерти 13.000 и у Француској и Корзици 5.000 болесника и рањеника.

У време пребацивања на Крф српска војска је била физички исцрпљена. Многи људи били су оболели од запаљења црева, плућних болести, тифуса, па чак и колере, тако да је у првим данима боравка на Крфу број умрлих у току једне ноћи достигао и 500 људи. Ту је од фебруара до априла умрло 7.750 људи.

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Грчко острво Крф

На острву Крфу са српском војском искрцала су се 1894 добровољца.

Ступајући на тло Крфа, Срби то острво назваше „Острво спаса”. Али се мирне душе може рећи да оно за све није представљало спас, будући да су уместо спаса многи војници и цивили доживљавали кулминацију свога страдања.

ПОВЛАЧЕЊЕ, ОПОРАВАК И БОРБЕНА ДЕЈСТВА ДОБРОВОЉАЦА

Са српском војском повлачили су се и добровољци. На тај муко-трпни пут кренуло их је око 5.000, а у војнички логор у Гувији стигло 1894. Од тога броја је, поред осталих, аустријских држављана затечених у Србији било 153, приспелих из Америке 183, од аустроугарских заробљеника у Србији 708 и њихових заробљеника у Русији 520. Са овим добровољцима, на Крф су пребачени још и добровољци који су потицали из Херцеговине и Црногорског батаљона, тако да се на Крф искрцало око 2.000 добровољаца.

И добровољци, као део српске војске, полако су се опорављали по логорима и војничким болницама на острву Крфу. Био је и не мали број оних који су услед велике исцрпљености у претходним борбама и повлачењу умирали на острву Видо и сахрањивани у „Плавој гробници”.

Од опорављених и преживелих добровољаца на Крфу је формиран Добровољачки одред, чија је команда поверена Војину Поповићу, легендарном војводи Вуку, и Батаљон Срба добровољаца са пуковником Алимпијем Марјановићем на челу. Осим ове две водеће, у српској војсци борило се и више мањих добровољачких јединица. Њих је било и у саставу оперативних јединица /дивизија/ и извршавали су одговорне и тешке задатке.

Борбена дејства добровољаца на Солунском фронту

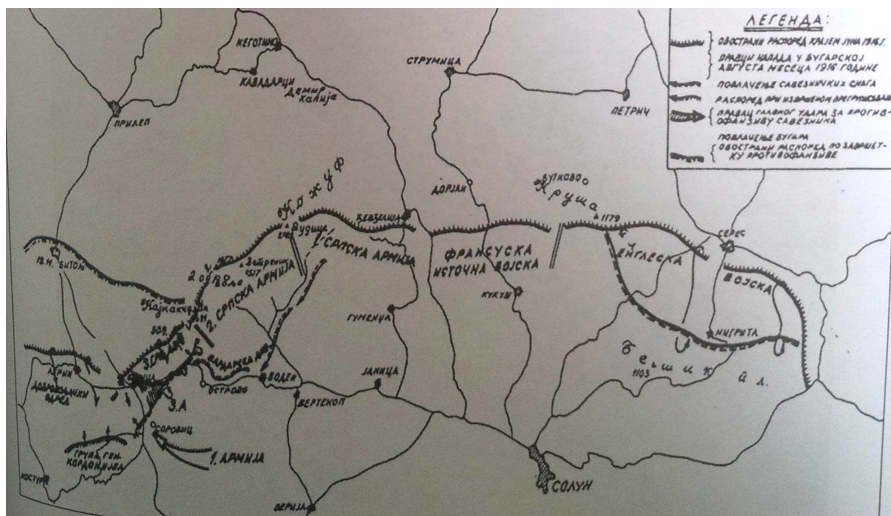
Обе поменуте добровољачке јединице су у мају 1916. године запоселе своје положаје на Солунском ратишту. Тако је Добровољачки одред 25. маја заузео положај код Лерина /Флорина/ делујући као осигурање концентрације и борбеног развоја српске војске на фронту. Сличан за-

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

датак поверен је и Батаљону Срба добровољаца. Добровољачки одред дејствовао је самостално, а према потребама стављан је и под команду српских дивизија. Од свих српских јединица, Добровољачки одред је први ангажован на Солунском фронту, стварајући неопходне услове за офанзивна дејства српских армија. Осим низа претходних окршаја са Бугарима, Одред је 30. септембра, са Дринском дивизијом, учествовао у борбама за освајање Кајмакчалана. У тешким и крвавим борбама, нарочито вођеним 2. октобра, изгубио је 180 људи и 280 је избачено из строја. Кајмакчалан је пао у српске руке тек следеће ноћи и представљао прво парче ослобођене српске земље. Иако је изгубио трећину својих бораца, Одред је наставио са гоњењем Бугара.

Светислав Крејаковић, командир чете Одрета, као учесник битке за освајање Кајмакчалана је писао:

„Припремивши се у току 16. септембра 1916. године за велико дело, добровољци излећу 17. септембра из својих ровова, а затим у једном јуришу који изазива поштовање и признање, и у налету једноставном и простом, а под јаком непријатељском ватром избијају и дефинитивно

Операције на Солунском фронту 1916. године

Душан Узелац

Војин Поповић - “Војвода Вук”, фото архива Војног музеја, Београд

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

*Војници носе мртвог Војина Поповића - “Војводу Вука” 29. септембра 1916.
фото архива Војног музеја, Београд*

овлађују највишим врхом Кајмакчаланом, котом 2525. Ту су добровољци на нож узели једну немачку пољску батерију, неколико митраљеза, доста муниције и много другог ратног материјала”.

У борби за Црни вис /камен/ у којој је пао и командант Одрета потпуковник Војин Поповић, Крејаковић наставља:

„Крваво рвање које је потом настало на Црном вису и силни напади и контра напади одиграни на овом малом парчету земље, а извршавани са очајном храброшћу, прославили су име и јунаштво наших добровољаца. У најкрвавијем од тих окршаја, 16. новембра 1916. године пао је и никад незаборављени јунак и комадант добровољаца потпуковник Војин Поповић”.

У саставу Добровољачког одреда налазио се и један број Срба Личана. И они су суделовали у свим биткама Одрета и остављали своје кости свуда куда је Одред славу борбе проносио.

Комадант Дринске дивизије, у чијем се саставу борио овај одред, обратио се његовим добровољцима следећим речима:

Бојиште на Кајмакчану после битке

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

„Славни добровољци!

Вас храбре и јуначке синове: тужне Босне, кршне Херцеговине, кржаве Лике и Крбаве, дивне Далмације постојбине легендарних јунака Јанковића и Смиљанића, поносне Хрватске, отаџбине бесмртних Зриљског и Франкопана, равне Славоније, плодног Срема, Баната и Бачке, лепе Истре и Словеначке, кршевите Црне Горе, горде Чешке и Моравске, несретне Пољске и Галиције, велике и племените Русије, сестре Румуније, кршевите Албаније, вас непобедиве јунаке, повукла је у борбу жарка љубав за слободом и ватрена жеља да се раскину ропски ланци вековних непријатеља. Похитасмо као орлови крсташи у гнездо мајке Србије да са њеним синовима, потомцима Обилића и Марка Краљевића, лучу слободе високо уздигнете и да без суза и страха сунце слободе пренесете широм наших крајева. Ви полетесте на крилима свести као анђели мира да донесете дан тамо где је руља Хуна и варвара обавила све у мрклу ноћ. Ваша врела срца, пуна честољубља и осветничке крви без мрље и срама приносите на олтар велике Србије и створисте легенде.

Непобедиви јунаци,

Ваше бојно дружељубље са Дринском дивизијом посведочено је на историјским јуначким мегданима: Кајмакчалана, Црног камена, Груншког виса. Ваше бојно дружељубље освештено је на гомилама костура ваших другова и храбрих Дринаца. Нека се ваше бојно дружељубље причести из једног путира ратног свршетка. Ви данас са Дринцима чините једну душу, једно тело. Верни своме врховном команданту, својој заветној мисли, верни друг другу истрајате на пољу части и непоколељиво верујете да ће ускоро синуги слобода нападаћених Словена.

Скинимо капе и поклонимо се сенима палих јунака ваших бесмртних другова, који натопише и залише крвљу тло отаџбине и узвикнимо:

Нека им је част и слава!

Вама јунаци, као знак дубоког признања и искрене захвалности, кличем:

Живели добровољци,

живели представници југословенске гарде”.

Командант пуковник

К. Смиљанић

Услед великих губитака, Добровољачки одред се све више смањивао. Од 2.000 људи колико их је приспело на солунско ратиште у

животу је остало око 450. У новој реорганизацији српске војске, крајем децембра и почетком јануара 1917. године, Одред је расформиран и преживели борци су распоређени по јединицама Дринске дивизије.

Заузимањем Кајмакчалана и Битоља, српска војска је обуставила офанзивна дејства. Прешло се на рововско ратовање, које се испољавало све до 15. септембра 1918. године када је српска војска у садејству са савезничким армијама извршила пробој Солунског фронта и наставила гоњење непријатеља до коначног ослобођења земље.

ЈУГОСЛОВЕНСКА ДОБРОВОЉАЧКА ДИВИЗИЈА

Почетком јануара 1918. године, од добровољаца и већ преформираних Вардарске дивизије у чијем саставу је већ било доста добровољаца, формирана је Југословенска добровољачка дивизија. У састав ове Дивизије ушла су два пука из Прве српске добровољачке дивизије /формиране у Русији/ а људство 2. бригаде ове Дивизије придодато је у Солуну 1. југословенској и 2. вардарској бригади.

Дивизија је бројила око 20.000 људи, од којих 80% добровољаца, међу којима и добар део Личана. Била је опремљена најсавременијим наоружањем и способна за извршавање најсложенијих борбених задатака. Југословенској добровољачкој дивизији, у саставу 2. армије Војводе Степе, поверен је задатак да са Тимочком дивизијом изврши главни удар приликом пробоја Солунског фронта. Као што је познато, пробој је почео 15. септембра 1918. године у 5,30 часова после артиљеријске припреме из 580 топова, а око 14,30 часова у дејство је ступила и Југословенска добровољачка дивизија. Фронталним нападом на бугарску 3. дивизију она је пробила фронт и сутрадан до 16 часова заузела Козјак и Козјачки камен, а наредног дана и Гвоздена врата. Гонећи Бугаре, Дивизија је продрла у долину Вардара и за три дана проширила продор у ширини од 20 и дубини од 12 км. Овим продором Дивизија је отпочела гоњење непријатеља.

У току пробоја фронта водиле су се крваве борбе и за планину Сокол. Врх ове планине освојили су са источне стране добровољци 2. пука 1. југословенске бригаде. На освајању овог врха жестоко су се тукли и Личани. Ево како је добровољац Димитар Поткоњак - Дмицо, из

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

Орница код Дивосела, описао заузимање те планине, којој су они дали име Соколац:

„Када смо извршили пробој, свуда се чуло где Бугари вичу: ‘Нема више војна. Ми смо пред собом имали зелену Добропољску долину, пуну кратера од наше артиљерије. Али Бугари су још држали Сокол, купасто брдо, које је делило границу фронта 1. и наше 2. армије. Најпре су напад покушали Французи /колонијалци-Сенегалци/, али безуспешно. Добровољци нашег 2. пука смењују Французе и грабе према врху Соколца. Свуда се проламало громогласно ‘ура-а’-а’ и за кратко време Бугари су се предавали у плен. После нашег жестоког јуриша Бугари су викали: ‘Предавам се братко’ а често су говорили ‘Аз сем Југословен’ или ‘Аз сем Македонац’ и сл. Ја сам као добровољац лежао у рову испод Соколца. Приметио сам да наш аероплан извиђа бугарске положаје. Када смо избили на врх Соколца, пред нама се лепо видела српска отаџбина. Али, Бугара је још било на утврђеним чукама. Тек у свануће 16. септембра смо заузели неке утврђене чуке. На сваку чуку смо жестоко јуришали. Само се чуо зов нашег командира чете капетана Смиљанића ‘За мномо јунаци!’ Сви смо имали једну мисао - што пре освојити Соколац. На више места су нас Бугари чекали на бајонет. Тада је био прави покољ. Избисмо на врх Соколца и један добровољац викну: ‘Тамо је српска отаџбина’. Освајамо село Витајево и Фочиште и јуришамо незадрживо даље. Све даље и све брже. Неодољиво нас је вукао мукли зов напаћене Србије.

Тако смо освојили Соколац, део утврђеног бугарског ‘Борисовог града’. Али морало се даље у долину Вардара. Отуда нас чекају и Немци, а не само Бугари. Већ се причало да Бугари траже примирје”.

После заузимања Соколца, Дивизија је већ 21. септембра стигла у долину Вардара, а до 29. септембра заузела Штип, Кочане, Царево Село и избила на бугарску границу, у намери да крене на Софију.

Образовање Југословенске добровољачке дивизије пропратиле су тадашње „Српске новине” овим речима:

„Од добровољаца из Аустроугарске монархије образована је у саставу српске војске нова јединица ‘Југословенска дивизија’. Још од почетка Светског рата бориле су се хиљаде добровољаца за слободу у редовима српске и савезничких војски. Њихове јединице на Добруци задивиле су свет својом храброшћу. Њихова је жеља и воља да се ослободе

аустроугарског јарма и сједине са мајком Србијом у једну независну и демократску државу”.

А када је пробијен Солунски фронт и настављено гоњење аустроугарских, бугарских и немачких снага, „Српске новине” настављају:

„Велики је значај Југословенске дивизије. Она је истурена на најтежим местима фронта према Соколцу и Добром пољу и да са тих најтежих положаја пробије Солунски фронт и да се за пар дана нађе на бугарској граници. После тога је цела бугарска армија код Куманова капитулирала и предала оружје 2. југословенском добровољачком пуку”. Лист затим наставља: „Много је добровољаца изгинуло, много знаних и незнаних. Како су се борили и радили тихо и нечујно, без рекламе, тако су тихо и нечујно гинули и умирали, одлазећи пред Милоша и Марка - до слободе”.

*Логор српске војске у околини Солуна 1917,
фото архива Војног музеја, Београд*

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

*Југословенска дивизија у офанзиви током 1918. године марширује кроз
Добро поље, фото архива Војног музеја, Београд*

*Војвода Петар Бојовић са штабом Прве армије током офанзиве у јесен 1918.
године, фото архива Војног музеја, Београд*

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

*Јединице српске авијације на Солунском фронту,
фото архива Војног музеја, Београд*

*Јединице српске авијације на Солунском фронту,
фото архива Војног музеја, Београд*

ДЕО ШЕСТИ

VI ОСТРВО И ГРАД КРФ

Острво Крф /Kerkyra, Corfu/ се простира у Јонском мору, северозападно од грчке покрајине Епир. Оно је по предању добило име по лепој нимфи Керкири, жени грчког бога Посејдона.

Са околним острвцима, Крф заузима површину од 641 км² и, по попису из 1971. године, имао је 89.664 становника, а град је имао 26.630 житеља. Земљиште Крфа је брежуљкасто, са највишим врхом Пантократором од 914 метара.

Житељи Крфа гаје маслине и праве на далеко познато маслиново уље. Затим гаје винограде, производе чувено вино и разне врсте средоземног воћа. Сточарство, риболов и трговина такође су на висини. Туризам Крфа је једна од веома значајних привредних грана, чије објекте посећује све већи број туриста из Србије.

Историја Крфа почиње почетком осмог века пре н. е. када га насељавају Коринћани. Од 229. до 395. године њиме господаре Римљани, а након пропасти њиховог царства власт преузима Византија, затим Венеција. Французи на Крф долазе 1797. године, а од 1815. до 1864. године он постаје британски протекторат. Окончањем британске управе, Крф са острвима постао је слободан и 25. маја 1864. године ујединио се са Грчком.

Бурна историја Крфа оставила је своје трагове. Они су посебно видљиви на подручју архитектуре, у којој су заступљени стилови култура оних народа који су се на Крфу дуже или краће време задржавали.

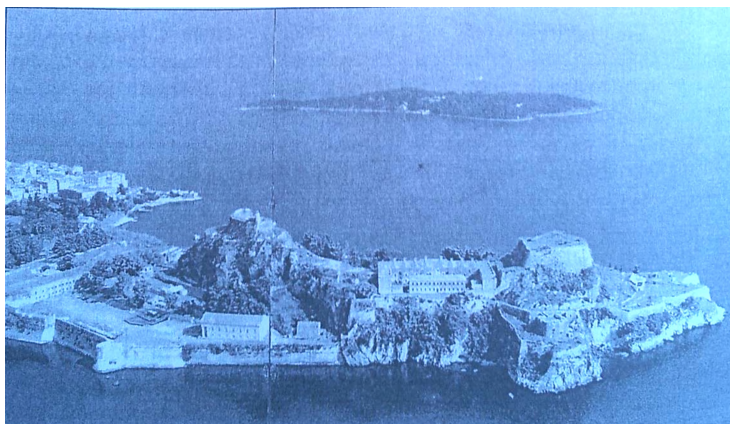
По својим лепотама и пријатним људима, острво Крф представља један од најлепших дарова које је природа могла да подари људском роду. Потомци српских војника никад неће заборавити пријатељство и помоћ коју су крфљански Грци указивали њиховим претцима у суровим данима за спас отаџбине. Цео свет зна да је Крф постао прихватилиште српској војсци која је преживела повлачење кроз Албанију. Војска

Душан Узелац

се ту опоравила, реорганизовала и опремила да би наставила борбу на Солунском фронту ради ослобођења своје напаћене отаџбине.

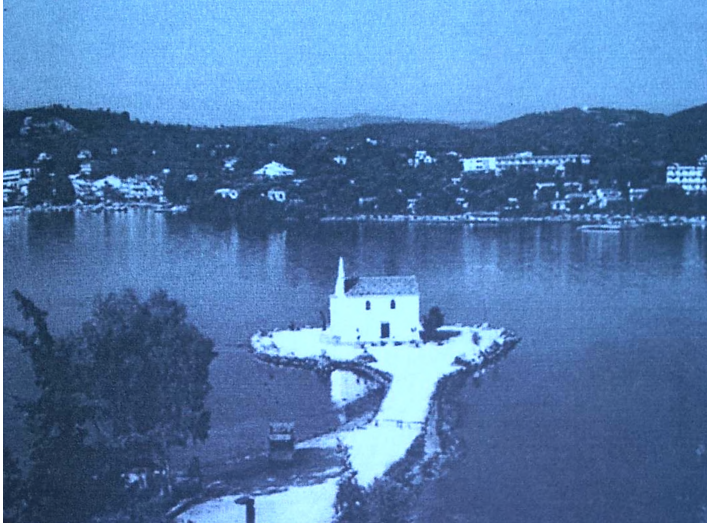

Град КРФ

Поглед са старе тврђаве Крфа на острво ВИДО

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

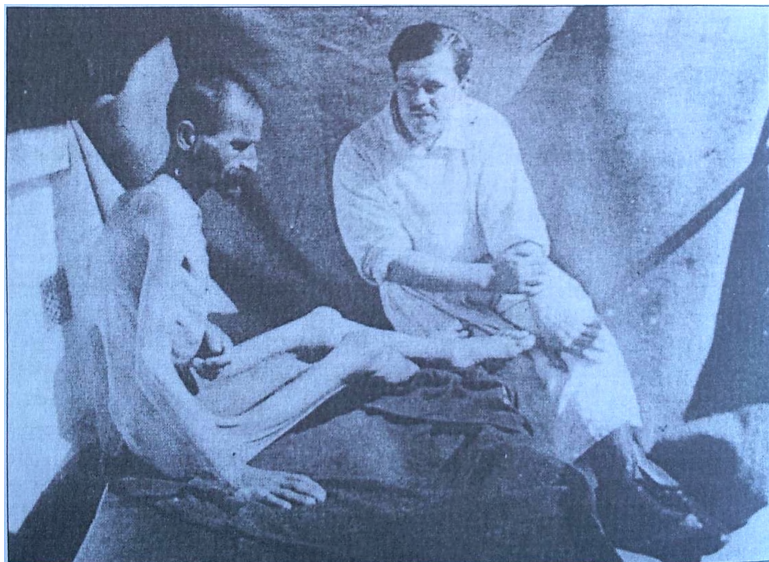
Залив Гувија на коме су лађе искрцавале српску војску

Исцрпљени и оболели војници допремани су са бродова на мало острвце Лазарет /Lazaretto/ које се налазило између вароши Гувије и острва Видо. Овде је обављана тријажа, односно разврставање војника и официра на тешке и лаке болеснике. Витално угрожени људи упућивани су на ненасељено острво Видо /Ptihia/, а они са инфективним обољењима задржавани су у болници на Лазарету. На Виду су Французи за њих поставили прву импровизовану пољску болницу са 1.600 кревета, док је већина тих болесника била смештена под шаторе. Ледене кише које су данима падале отежавале су ионако тешко стање и убрзавале смрт младих, болесних регрута. Један француски војни лекар упутио је на смрт болесним младићима следеће речи:

„Оздравите синови Србије, цела вас Француска моли! Ваше мајке и сестре пале кандила у завичају и моле се за ваше здравље. Ваша деца вас чекају...”

У почетку је умирање болесника било врло велико, по неколико стотина дневно. У прво време сахрањивани су уз обале острва, тако да је настало гробље од 1.200 умрлих српских војника. Из немогућности даљег сахрањивања на Виду, посмртни остаци умрлих одвожени су француском укупном лађом тридесетак километара на пучину и спуштани у дубине Јонског мора. На овакав начин од јануара до марта 1916. године сахрањено је 4.847 умрлих српских војника. Процењује се, међутим, да је укупан број сахрањених на тај начин премашио 5.000 људи.

Посматрајући са обале мора како лађе односе безживотна тела младића, песник Милутин Бојић је песмом „Плава гробница” оставио најверљивије сведочанство о трагедији српске младости у време Првог светског рата. Место на коме су умрли српски војници спуштани у дубине Јонског мора назвао је „Плавом гробницом”. Оно је обележено спомен плочом, како би се путник намерник могао испред ње поклонити сенама српске младости.

Српски војник, отац петоро деце после препаска преко Албаније, тежак 27 кг. острво Видо - „Острво смрти”, јануар 1916. год.

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

На лекарском прегледу по доласку на Крф, фото архива Војног музеја, Београд.

Душан Узелац

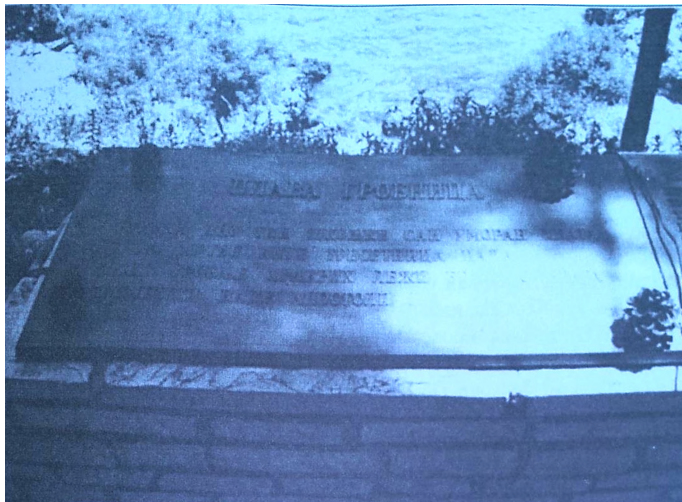

*Гомила лешева српских војника помрлих на острву Видо,
фото архива Војног музеја, Београд.*

Сахрањивањеу „Плаву гробницу”, фото архива Војног музеја, Београд.

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

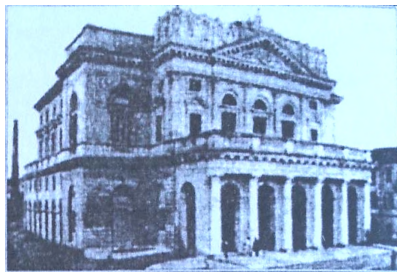

*Са овог места су мртва тела српских војника
одвожена и спуштана у дубине Јонског мора*

Болнички центри за војнике организовани су у месту Гувији, у коме су се искрцали први српски војници, и у месту Мариотици, а за официре прилагођен је за лечење дворac Ахилејон /Achillio/ са 500 кревета. У одајама дворца лечен је и српски краљ Петар I Карађорђевић. Дворac је подигла и највише користила аустријска царица Елизабета /Сиси/, супруга цара Фране Јосипа I. Енглези су у Гувији подигли општу болницу а болницу за туберкулозне болеснике у месту Корадзи. Такође и реконвалесцентни центар у Дримополију. Тријажа за цивиле обављана је у Потамосу, одакле су према врсти болести упућивани у места Аналипси и Контокали. Сваки војни логор располагао је са пољском болницом. Најмлађи болесници упућивани су у енглеску Дечју болницу у граду Крфу.

ФУНКЦИЈА ДРЖАВЕ ВАН СВОЈЕ ТЕРИТОРИЈЕ

Иако је силом прилика привремено обуставила вршење редовних функција на својој територији, српска држава није изгубила свој идентитет, своје биће. Она је постојала и вршила своје функције на туђој, пријатељској, територији са својим сувереном, владом и војском. Премештањем на Крф, државни органи су наставили функционисање иако ван своје земље. Оно се обављало из зграде крфског Општинског позоришта, у којем су били смештени Влада и Парламент. Краљ Петар је боравио у палати „Нон Репо“, а регент Александар са Врховним штабом војске у хотелу „Бела Венеција“. Већ 28. јула 1916. године почело је прво редовно заседање Парламента

Крфско општинско позориште

Чланови српске владе у Солуну 1917. године, фото архива Војног музеја, Београд

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Чланови српске владе и Југословенског одбора приликом договора на Крфу у лето 1917. године, фото архива Војбог музеја, Београд

Савезници су признали легитимитет српске владе, што је било од пресудног значаја, будући да је она из свог седишта могла да води и координира међународну активност. На Крфу су председник Владе Никола Пашић и Анте Трумбић, у име Југословенског одбора, потписали познату Крфску декларацију.

ПЕСМА ЈЕ ОДРЖАЛА СРПСКОГ ВОЈНИКА

Не само опоравак на Крфу, већ и пробијање кроз албанске врлети и у рововима по ратиштима, српског војника је увек пратила песма. Певало се свуда, по биртијама, у логорима, по болницама, на бродовима и свуда куда је крочила његова нога. Песма је обузимала душу српског војника и постајала саставни део његовог живота. Она је, без сумње, одржала српског војника.

О певању српских војника дирљиво је причала Милунка Савић, прослављена жена добровољац из балканских и Првог светског рата. Добитница је две Карађорђеве звезде са мачевима, два ордена француске Легије части, Ратног крста за златним палмама, две медаље Обилића и

Милунка Савић, српска Јованка

др. Њени саборци су је словили другом „Јованком Орлеанком”. Својим топлим речима Милунка је рекла:

„Ми смо певали кад нам је било најтеже. Певали смо кад су нас француске лађе пребацивале из Албаније на Крф, а били смо живи лешеви. Француски морнари и официри су плакали слушајући нас и говорили ‘Какав диван народ’! Певали смо кад смо умирали на острву Виду, певали смо кад смо гинули на Солунском фронту. Кад бисмо у рововима запевали, Бугари би престајали да пуцају. Зато смо ми народ који никад не може да пропадне”.

У најомиљеније и најдиривије песме настале у ратним данима српске војске убраја се песма „Тамо далеко”. Прихватили су је и певали Грци Крфљани, саборци Французи, Италијани и Енглези. И Африканци су је певали и преводили на своје племенске језике. Ево текста те дивне песме:

Тамо далеко,
Далеко до мора,
Тамо је село моје,
Тамо је Србија.
Тамо далеко,
Где цвета лимун жут,
Тамо је српској војсци,
Једини био пут.

Тамо далеко,
Где цвета бели крин,
Тамо су животе дали,
Заједно отац и син.
Без отаџбине,
На Крфу живех ја,
Али сам увек клио,
Живела Србија.

Срби су уз песму играли и народна кола. Она су им обично носила обележја завичаја и минувих битака. У кола су се хватили и Крфљани и са њима се веселили. Српске песме су их одушевљавале. За срце им је била највише прирасла песма „Имам жену много лепу”. Стихове ове и других српских песама Крфљани су певали и после одласка својих пријатеља Срба са острва.

ОПОРАВАК И РЕОРГАНИЗАЦИЈА СРПСКЕ ВОЈСКЕ

Благодарећи помоћи савезничке команде и народа Крфа, српска војска се релативно брзо опоравила и била у стању да учествује у операцијама за ослобођење своје земље.

Након опоравка и опреме оружјем српска војска се реорганизовала и том приликом задржала раније устројство и имена јединица.

За начелника Врховне команде бива постављен генерал Петар Божовић. Он је дошао на место војводе Радомира Путника, који је био упућен на лечење у Француску. Команду Прве армије преузео је пуковник Милош Васић, Друге војвода Степа Степановић и Треће генерал Павле Јуришић Штурм. А на чело Самосталне коњичке дивизије дошао је генерал Ђорђе Ђорђевић.

Логори српске војске били су претежно успостављени на источној обали острва, северно и јужно од града Крфа. Прву армију сачињавале су Моравска и Вардарска дивизија. Ова прва била је улогорена у Ипсосу /Упсос/, а друга у Гувији /Гуовиа/. У Другу армију ушле су Тимочка и Шумадијска дивизија са логорима у Стронгили /Стронгулл/ и Месонги /А. Мессонги/. У Трећој армији биле су Дринска дивизија улогорена у Агиос Матеосу /Аг. Маттхеос/ и Дунавска у Врангањотики /Врагканиотика/. У Другу армију ушли су и херцеговачки, бокељски и црногорски добровољци.

Добровољци који су били страни држављани, а тих је највише било, били су за време боравка на Крфу класификовани у групе и то на борце који желе и надаље да служе у српској војсци. Затим на неборце који желе да служе у неборачким службама и на оне који не желе да добровољно служе ни као борци ни као неборци. Добровољци који су ушли у групе бораца и небораца били су дужни да дају писмене изјаве, док они који се нису определили да служе добровољно ни као борци ни као неборци добијали су статус ратних заробљеника.

Реорганизована српска војска била је сада опремљена француским наоружањем и опремом. Њезино укључивање у савезничке војне операције имало је поред војног и политички значај, па је војно руководство стало на становиште да се његове јединице морају борити на фронту и као целина и као посебна група армија. Исто тако да има своје ратиште на Солунском фронту и, у оквиру општег савезничког фронта,

да има и самостално командовање. Ово из разлога што су Французи у почетку настојали да српске јединице потчине савезничкој, односно својој команди у Солуну. Проблем је, међутим, решен онако како је то желела српска страна.

СРБИ ПРИЈАТЕЉСКИ ПРИМЉЕНИ НА КРФУ

Крфљани су у почетку са резервом били примили вест да ће њихово острво бити стављено под француску управу и да ће се на њега искрцати 150.000 странаца са инфективним и другим болестима. Историја је и њих научила шта значи живети под ограниченом слободом коју диктира туђа власт. Зебња је, међутим, кратко трајала јер су Срби својим понашањем и односом стекли симпатије и брзо успоставили срдчане комуникације са домаћим становништвом.

Дирљиве су биле речи добродошлице Костаса Пасјаниса, дописника листа „Нова Грчка”, упућене војводи Радомиру Путнику. Он је, између осталог, рекао:

„Добро дошао на острво хомерске принцезе, уморна старино, војсковођо јуначког народа који није поклекао пред варварским налетом. Ово наше зелено острво понос Средоземља и данас сања о традиционалном грчком гостопримству.

Добро дошао, старче, на острво хомерске принцезе. Њен некада блистав осмех, пун лепоте и нежности, улио је наду у чемерну душу напаћеног бродоломника Итаке /Одисеја/. Он је слично теби, као старина, седих власи, уморан од дугогодишњих жртвованих битака, прешао узбуркано море да би овде нашао уточиште. И он је, као и ти, у чежњи за изгубљеном отаџбином, као искусан вођа мале Итаке многе године пропатио на туђим морским обалама, лутајући по туђим земљама.

Добро дошао, старино, уморни предводниче храброг народа, на острво хомерске принцезе, чији невини, девичански, осмех живи у предању грчког гостопримства...”

Српски војници и официри, размештени по многим логорима, успостављали су срдчане везе са различитим слојевима крфског становништва. Где год су зашли, они су чували морал и поштовали женску популацију, што су мање чинили војници осталих држава. Многи срп-

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

ски официри и војници, па чак и државници, женили су се са Крфљанкама. И регент Александар и официри кумовали су Крфљанима при крштењу њихове деце. Срби су били омиљени због исте, православне вере и, у многим етапама, заједничке историје у доба Византије. Посебно и због тога што ниједан Србин није размишљао да на острву остане заувек, већ је увек имао у мислима своју родну груду.

Учинио би се велики грех ако би се овде изоставило име Милтијадиса Маргаритиса, угледног Грка који је гајио неограничену љубав према Србији и српском народу. Као почасни конзул Србије на Крфу Милтијадис је одиграо велику улогу у прихватању и збрињавању српске војске. Конзулат се у оно време налазио у кући у којој је Милтијадис живео и на њој се вила српска застава. Преко овог човека су се успостављале и одвијале све везе између Србије и Крфа. Као близак пријатељ Николе Пашића, Милтијадис је међу првима дочекао представнике избегле Србије. Као доказ своје љубави према Србији, он је сву имовину у месту Кулинесу поклонио избеглицама из Србије.

У центру наше пажње је и хотел „Бела Венеција”, као веома важан објекат за српску историју у то доба. У овом хотелу боравио је регент Александар Карађорђевић са члановима владе. Он је био у власништву Грка Јаниса Газиса, који је са супругом изродио три кћери: Ђовану, Сапфо и Аугусту. Најстарија Ђована удала се за Миливоја Чолак Антића, коњичког официра. Сапфо за професора Љубомира Казимировића и најмлађа Аугуста за Милана Стојадиновића, потоњег председника југословенске Владе. Јанисев хотел био је разорен у бомбардовању, али је на истом месту подигнут нови.

ОДЛАЗАК СРПСКЕ ВОЈСКЕ СА КРФА

Након опоравка и реорганизације српске војске, војни врх је са нестрпљењем бројио дане када ће војска кренути са Крфа на солунско ратиште и наћи се што ближе својој земљи, да би учествовала у предстојећим биткама за њено ослобођење.

Тај тренутак наступио је 15. априла, када је почело укрцавање на савезничке бродове, а завршило се 21. маја 1916. године. На солунско ратиште приспеле су 124 хиљаде војника и подофицира и 6.025 официра. Са опорављеним војницима из Бизерте и Првим комбинованим пуком, српска војска је бројала 144 хиљаде људи. На Крфу је остало још 8.800 људи који су били на опоравку и на лечењу по болницама. Осим ових остали су и службеници са органима државне управе.

У пролеће 1916. године када је српска војска, након пребацивања на Крф, пребродила кризу, „међународни положај Србије поново је био потврђен и увећан”.

Дирљиво је било опраштање Грка Крфљана са српским војницима. Медији су објављивали похвалне извештаје из места укрцавања војника који су са песмом одлазили на Солунски фронт. Могло се прочитати како су људи плакали и благосиљали српске војнике. Са сузама у њиховим очима чуле су се речи „Кали ора, стратиоти сервико /у добри час српски војници/. Нека вас Бог поживи, добри Срби, и увек помогне вама и вашој војсци и да се вратите својим кућама и породицама које вас тако жељно очекују. И данас и увек ћемо се за вас молити богу као једнаки Хришћани са вама”.

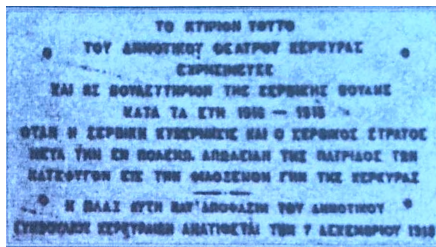
А новинар М. Ландис упутио је војницима срећан пут речима: „Идите децо! Ето, тим изразом наши славни преци су се опраштали од своје јуначке деце када су ови полазили у славу. И тај израз, више него ма где, доликује да се један упути вама племенита децо храбре и славне Србије.

Идите децо! Цео Крф вас обожава и прати на пут ка срећи ваше отаџбине”.

СРПСКИ СПОМЕНИЦИ НА ОСТРВУ КРФУ

Град Крф

Овај грчки град има огроман значај за историју српског народа из времена Првог светског рата, а и касније. Да се потсетимо, у згради старог Крфског општинског позоришта заседале су српске Скупштина и Влада. Ово здање је уништено у бомбардовању 1943. године и касније на истом месту саграђено ново. Ради сећања на боравак и рад ових српских институција, у унутрашњости нове зграде Позоришта постављена спомен плоча. Овако она изгледа:

*Спомен плоча у Крфском
општинском позоришту*

Општинска управа Крфа уступила је 1993. године нашој држави зграду у центру града, у улици Мустоксиду /Моустохидоу/ бр. 19. Та зграда има велику историјску вредност. Она данас слови као Српска кућа. У њој је установљен музеј посвећен боравку Срба на острву од 1916. до 1918. године и Почасни конзулат Србије. Експонати Музеја на сликовит начин приказују одбрану Србије 1915. године, повлачење преко Албаније, евакуацију са Јадранске обале, српску децу и школе на Крфу, Видо острво смрти, српске војничке логоре, реорганизацију војске, српску Владу на Крфу, гробља, споменике, одлазак српске војске са Крфа и односе Срба и Крфљана у време Првог светског рата и данас.

Српска кућа на Крфу

Острво ВИДО

Јединствена жеља да се обележи страдање српске војске на простору острва Крфа почела се остваривати 17. маја 1922. године. Тога дана је откривен први споменик Камени крст. Открио га је Краљ Александар у присуству знатног броја политичких, војних и црквених великодостојника Грчке и Краљевине Срба Хрвата и Словенаца. На споменику су уклесане речи „Бесмртним херојима Краљевска морнарица 17. маја 1922. године”. Споменик се налази поврх леве стране Маузолеја који је касније подигнут.

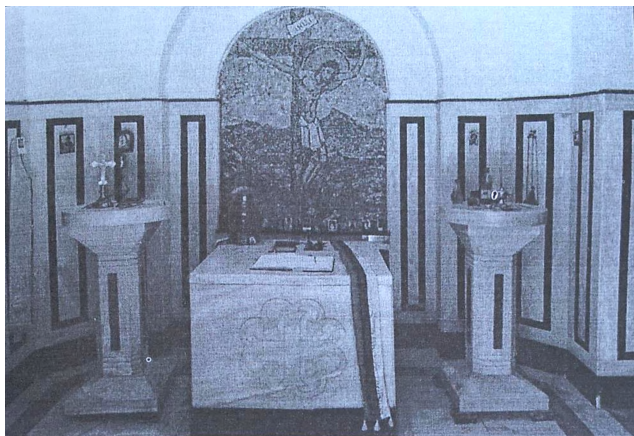
На месту десно од куће, у којој се данас налази искључиви ресторанић да послужи туристе и посетиоце Маузолеја-костурнице, из савезничких лађа су искрцавани изнемогли српски војници на Видо ради опоравка и лечења.

Маузолеј-костурница подигнут је на иницијативу Краља Александра I Карађорђевића. На њему се радило од 1936. до 1939. године по пројекту архитекте Николе Краснова, чувеног ствараоца оног времена. У

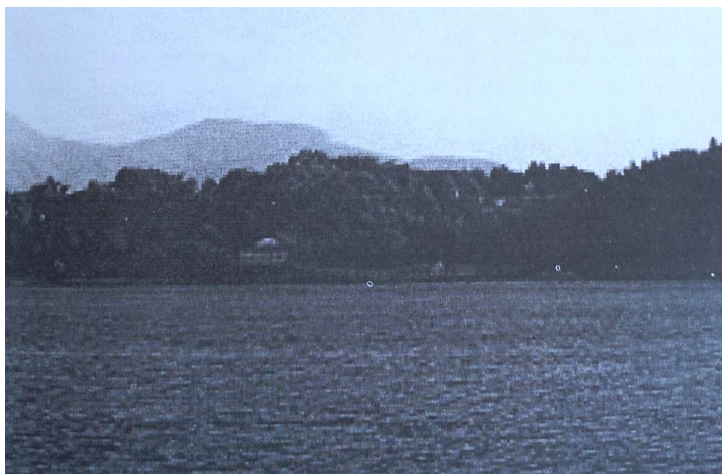

Маузолеј-гробница српских војника на Виду

Срби Лике као добровољци у Првом св.тском рату

Унутрашњост Маузолеја-гробнице

Део острва Видо

Маузолеју су похрањене кости српских ратника које су раније биле сахрањене на гробљу острва Видо и другим крфским војничким гробљима. Кости војника чија су имена била позната, положене су у 1.232 касете и поређане по азбучном реду. А кости 1.532 војника, чија су имена остала неидентификована, почивају у два спољашња бочна бункера. Изнад њих су уграђени лице и наличје Албанске споменице. Изнад улаза у Маузолеј стоји натпис „Српским јунацима Југославије”. Унутар Маузолеја академски сликар Лазар Личиноски израдио је 1940. године диван мозаик „Албанска голгота”.

Подизањем Маузолеја држава се одужила борцима који су дали своје животе за њен опстанак.

На тридесетак метара испод Маузолеја ка мору на спомен табли је исписана строфа из Бојићеве песме „Плава гробница” и она гласи:

„Ту на дну, где шкољке сан уморан хвата
И на мртве алге тресетница пада,
Лежи гробље храбрих, лежи брат до брата,
Прометеји наде, апостоли јада”.

Било је захтева од стране неких држава да им се острво Видо прода и користи у лукративне сврхе. Власти Крфа, међутим, не желе да га отуђују. Оне су решене да га оставе онакво каквога је природа дала. Ово ради пијетета према српским јунацима који су на њему остављали своје животе и пријатељства кога Грци гаје према Србији. Зато је острво Видо до данас остало ненасељено и у стању у коме је било у време боравка српске популације на њему.

Путник намерник који се упуту на острво Видо, по силаску са бродића, угледаће таблу која говори о братимљењу Крфа и Крушевца, а која је постављена у задњој деценији минулог века.

Краљ Петар I Карађорђевић

Александар Карађорђевић, рад Влаха Буковца, Народни музеј, Београд

Радомир Путник, рад Едуарда Хрибара, Војни музеј, Београд

*Живојин Мишић, рад Едуарда Хрибара,
Војни музеј, Београд*

*Степа Степановић, рад Милутина П. Михаиловића,
Војни музеј, Београд*

*Петар Бојовић, рад Едуарда Хрибара,
Војни музеј, Београд*

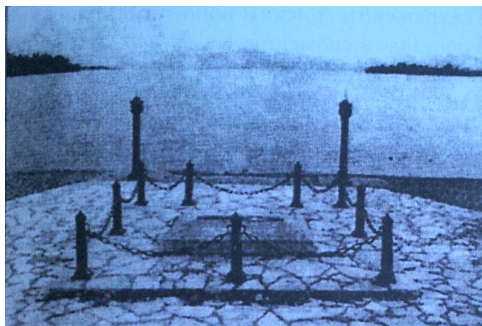
Павле Јуришић-Штурм, фото архива Војног музеја, Београд

*Сердар Јанко Вукотић, власништво Вукашина Вукотића,
Бијела, Бока Которска*

Гувија

Први брод са српским војницима прихваћеним у Валони пристао је у заливу у месту Гувија, удаљено десетак километара од града Крфа. У Гувији је искрцана готово сва војска која је 1916. године приспела на

Спомен плоча на плажи

Јадранску обалу. Ради сећања на тај догађај, на месној плажи постављена је 1975. године спомен плоча. На простору Гувије биле су подигнуте болнице и центри за лечење и опоравак српске војске и цивила. И цела Вардарска дивизија била је размештена на подручју овог лепог и пријатног места.

Агиос Матаос

У овом лепом и романтичном месту била се улогорила Дринска дивизија. Припадници ове легендарне јединице, још за време свог боравка на Крфу, подигли су први споменик својим умрлим друговима. Освећењу споменика присуствовао је и врховни комадант, регент Александар.

Изнад војничког гробља, на њиви Јаниса Јанулиса, сељака из овог места, подигнут је масиван споменик по пројекту Јанка Шафарика. На споменику се могу прочитати ови стихови поручника Владимира Станимировића:

На хумкама у туђини
Неће српско цвеће нићи;
Поручите нашој деци
Нећемо им никад стићи.

Душан Узелац

Поздравите отаџбину,
Пољубите српску груду!
Спомен борбе за слободу
Нека ове хумке буду.

Јанис Јанулис показивао се као велики пријатељ Србије и њеног народа. Из пијетета према сахрањеним српским војницима, Јанис није обрађивао њиву на којој је постављен споменик. На тргу у Аг. Матеосу Јанису је 1989. године постављена биста аутора Слободана Стојановића.

Ахилејон

Овај веома раскошан дворца кога је на Крфу подигла аустријска царица Елизабета кориштен је у време Првог светског рата и за опоравак савезничког војног персонала. Део Ахилејона био је прилагођен и за лечење и опоравак официра српске војске. У ту сврху било је

Дворца Ахилејон

опремљено 500 болничких кревета. У једном од апартмана дворца лечио се и српски суверен Петар I Карађорђевић, кога су биле притисле године и изнемоглост која се све више испољавала за време његовог повлачења преко Албаније. На зиду дворца постављена је спомен плоча са пригодним обавештењем да је у време Првог светског рата у њему била болница за српске официре.

Осим приказаних обележја о животу Срба на острву Крфу, има још много места у којима је боравила српска популација и доживљавала свој спас у данима суровог рата. Српски нараштај никад неће заборавити гостопримство које су му крфљански Грци свуда приређивали.

Срби Лије као добровољци у Првом светском рату

Сагледавајући минуле патње српског народа, реално је очекивати да ће сваки путник и туриста из Србије одати пошту сенима оних Срба војника који су овде оставили своје кости. Исто тако, упућујући погледе са крфских обала, куда су лађе одвозиле мртва тела српске младости, тешко ће одолети а да не испусте сузе из очију, нити ће их напустити сећање на Српску голготу, коју су обиласком острва Крфа могли сагледати.

Наше туристичке агенције, као што је АРГУС ТУРС Д.О.О. из Београда, Балканска 51, тел/фах 381 11 361 76 60, већ годинама, поред осталих дестинација, доводи туристе и у објекте острва Крфа у местима Ипсос, Дассиа, Гоувиа, Перама, Бенитсес и Мараитика и путем туристичких водича, који изврсно владају својим послом, обавештавају туристе о историјским збивањима острва и са њима обилазе значајне објекте у којима се опорављала српска војска. Готово сви људи који су боравили на Крфу одавали су почаст претцима и тако, духовно обогаћени, задовољно се враћали својим кућама.

ДЕО СЕДМИ

I РАЗВОЈ ДОБРОВОЉАЧКОГ ПОКРЕТА

Ако се анализира живот личких Срба кроз векове и онај који се одвијао у Аустроугарској царевини пре и у току Првог светског рата, показало би се да је он био особито тежак и паћенички. Многим Србима у Царевини није било лако. Они су преживљавали многа искушења и трауме, о којима је већ било речу у првом делу ове књиге. Али чврста свест о националној и верској припадности омогућавала је тим људима да стојички подносе све непријатности које им је живот под туђином доносио.

Од свих недаћа, Србима Лике најтеже је пала решеност Аустроугарске да 1914. године нападне Србију и да их мобилише у рат против своје браће. Тај неразумни акт црножуте монархије побудио је снажан осећај Личана да уместо убијања помогну својој браћи у Србији. У том смислу добар део тих људи је на разне начине избегавао мобилизацију и пребегавао на србијанску страну. Људи су се на ратиштима предавали, да би се опредељивали у добровољце и тако оружје окретали против своје домовине.

Као што је већ речено, међу заробљеним Аустроугарима у Церској и Колубарској битци нашао се знатан део Срба из личких крајева. Добар део тих људи спонтано је тражио да се укључи у добровољачке редове на страни Србије.

Први Срби, бегунци и заробљеници из аустроугарске војске, који су се нашли у српским заробљеничким логорима, сами су тражили да као добровољци ратују на страни Србије. Њихову жељу пренео је министру војске командант заробљеничке команде у Нишу пуковник Радаковић, крајем септембра 1914. године. Радаковић је, између осталог, министру написао: „У овој команди има превелик број Срба који би хтели да се боре против Аустрије Био би велик грех оставити ове људе да чаме по шталама у нереду, јер они сами желе да подносе жртве нашем

ослобођењу”. Након два дана Команда је послала министру списак од 70 Срба који су се јавили у добровољце и желе да приме српско оружје. Међу тим људима 26 је потицало из Лике.

Осим Срба, дотадашњих противничких војника заробљених и пребеглих на српском ратишту, огроман број војника словенског порекла пао је у руско заробљеништво. И они су се масовно опредељивали за добровољце, образујући добровољачке јединице високог ранга.

Добровољачком покрету углавном су се прикључивали и Срби, исељеници, из прекоморских држава, посебно Америке и Канаде. Свуда су међу њима предњачили Срби пореклом из Лике.

Правни аспект окупљања добровољаца

Решеност пребеглих и заробљених Срба да се боре у саставу србијанске војске стигла је и до српске Врховне команде и Владе. Са одушевљењем је заузет став да се на основу одредби Међународног ратног права бегунци и заробљеници могу као добровољци борити против своје бивше државе али под условом да потпишу писмене изјаве да од своје воље ступају у добровољце и ако положи заклетву краљу и отаџбини. Приликом потписивања изјаве сваком будућем добровољцу мора се саопштити да ће га Аустријанци, ако га ухвате, сигурно сматрати издајником царевине, за што је прописана најстрожа казна. У складу са ставом Врховне команде, 12. септембра 1915. године је Ђуро П. Станић, који је ноћу између 18. и 19. августа 1915. пребегла у Дринску дивизију, дао следећу изјаву о добровољном ступању у србијанску војску:

„Ја доле потписани пристајем да ступим у редове српске војске као добровољац, по својој сопственој жељи и да у војсци останем до свршетка рата, без обзира на последице које би ме евентуално могле снаћи као бившег војника-фелдвекла аустроугарске војске и државе”. Следио је његов потпис: Ђуро П. Станић, из Ивакуше Срез Бриње, Лика. Изјаву су потписала два сведока: Лончар Петар из Шкалића и каплар Смиљанић Милан из Прокика, у Крагујевцу 12. септембра 1914. године.

Прикупљање добровољаца

У првим данима рата српска Влада није посвећивала озбиљнију пажњу организованом врбовању добровољаца. Посебно из оних земаља из којих су потицали заробљеници словенског порекла или лица која су бежала из домовине у Србију. Од оваквог става Влада је одустала 1915. и 1916. године, када су неупоредиво надмоћније аустроугарске, немачке и бугарске снаге успеле да окупирају српску територију, због чега је српска војска била приморана да се повуче преко Албаније на Крф, Видо и друге делове Грчке. У том ратном вртлогу, изложена тешким искушењима, српска Влада је позвала своју браћу са јужнословенског простора и других држава да као добровољци помогну Србији. У том циљу она је упутила своје изасланике да врбују добровољце за рат против Аустроугарске. Одзив добровољаца био је примеран код Срба поданика Аустроугарске и Срба који су били на раду или живели као исељеници у прекоморским земљама. Одзив Хрвата и Словенаца био је симболичан и више оријентисан у негативном правцу.

Позиву српске Владе свесрдно су се одазивали Срби Личани. Они који су пребегли у Србију бивали су распоређивани у добровољачке одреде који су дејствовали по разним ратиштима и извршавали најтеже борбене задатке. А онај део Срба који су били заробљени на руском фронту масовно су се јављали у добровољачке јединице у Русији.

Број и завичајна структура добровољаца

Нема поузданијих података о броју и завичајној структури добровољаца. Оно што је овде приказано заснива се на непотпуним подацима, али се и из њих доста реално може сагледати суштина српског добровољачког покрета. Тако, према извештају српског министра војног, достављеног Влади 5. фебруара 1918. године, од укупно 21.116 добровољаца из Лике, Кордуна и Баније је 4.520 или 21,5%. У извештају од 23. септембра 1918. број добровољаца износио је 21.000. Од овог броја из Америке их је било 4.049, од чега /у оперативним јединицама/ из Лике, Кордуна и Баније 1.453 или 47,2%. Статистика је објавила податак да је укупан број добровољаца од 1914. до 1918. године износио 39.723, од кога броја из Лике, Кордуна, Баније и српске Далмације 8.000 или око 20%.

II ИЗВОРИ ЗА ПРИКУПЉАЊЕ ДОБРОВОЉАЦА

Добровољци из Америке и Канаде

Исељеничке колоније, посебно у Америци и нешто мање у Канади, представљале су праве резервоаре људства из којих су се могли прикупљати добровољци за помоћ Србији у судбоносним данима рата са Аустроугарском и њеним савезницима. Међу исељеницима и онима који су тамо одлазили ради зараде, па се опет враћали у завичај, налазио се значајан део Срба Личана. Њихова нова домовина углавном је била Америка. У њу су масовније одлазили крајем 19. и почетком 20. века. На исељавање и „печалбарење” те су људе наводили многи разлици: првенствено материјални, затим социјални, политички и други. Као што је већ речено, Личани су укидањем Војне крајине и њеним стављањем под ограничену управу банске власти долазили у крајње незавидан положај. На слабење њихове економске моћи у великој је мери утицало и распадање кућних задруга и уместо њих оснивање мањих породица са много деце на испарцелисаним кућним поседима. Излаз из тако неповољне ситуације, Личани су налазили одлажењем на рад и исељавањем у прекоморске земље. Америка је за њих значила обећану земљу и у њој су налазили нову домовину. Познато је да је у то време у Америку годишње одлазило 50 до 70 хиљада српске, хрватске и словеначке популације. Најгушће колоније словенског исељеништва настале су у источним државама у Њујорку, Пенсилванији, Западној Вирџинији, Охају, Минесоти и др. На ове америчке просторе највише је дошло Војвођана, Личана и Босанаца. Наши људи су у Америци обављали најтеже физичке послове, чак и теже од Црнаца.

Након што су се наши људи свикли на америчком тлу, долазили до сталног посла, поседовали куће и станове, владали језиком, суделовали у комуникацијама и осталом што је живот доносио, избио је Први светски рат. Аустроугарска сила сручила се на малу, у претходним ратовима, нападну и исцрпљену Србију. Срби Личани, посебно са америчког и канадског простора, међу првима су били спремни да као добровољци помогну својој браћи у Србији.

За врбовање југословенских исељеника у добровољачке јединице, српска Влада је у Северној Америци именовала Милана Прибичевића

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

/касније Срдана Гајића/ и у Јужној Америци Шпиру Познановића. „Југословенска народна одбрана” старала се о слању добровољаца, док је Југословенски, практично хрватски, одбор уместо ефективног рада на прикупљању добровољаца видљиво испољавао своје политичке ставове ради убирања поена које би касније користио при стварању будуће државе на развалинама црножуте монархије. Тај одбор није се никад искрено залагао за југословенство нити против Аустроугарске, нити за Србију већ првенствено против Италије и Лондонског уговора.

Активности на прикупљању добровољаца интензивирани су 1916. године. Поред сакупљања новца и финансијских средстава код Француза, српска Врховна команда, Француска и Велика Британија потписале су 25. новембра 1916. године Конвенцију о прикупљању и транспортовању добровољаца из Америке, Аустралије и Новог Зеланда. Децембра исте године у Вашингтону је отворено Посланство Краљевине Србије на челу са Јб. Михаиловићем, са превасходним задатком окупљања и отпремања добровољаца на Солунски фронт.

Акцију прикупљања добровољаца на америчком тлу политизовали су Хрвати и Словенци. Посебно у смислу што је католичка црква, вероватно по инструкцији Ватикана, водила пропаганду да ниједан Хрват ни Словенац не иде у добровољце. Исељеници Хрвати су тада масовно стајали у редовима за мобилизацију у аустријску војску. А када је Америка ушла у рат, ови су радије ступали у америчку војску него у југословенске добровољце.

На одзив добровољаца у Америци негативно је утицала и аустроугарска пропаганда, која је стално ескалирала. Затим клер, трговци и други пословни људи који су на рачун добровољаца настојали да остварују уносан профит. И недовољно развијена свест о будућој заједничкој југословенској држави није ишла у прилог успешнијег окупљања добровољаца. Такође и необуздане полемике у гласилима о будућем уређењу заједничке државе, као и страх за судбину породица добровољаца у Аустроугарској у случају да централне силе добију рат.

Не треба заборавити да се и Влада краља Николе, преко својих присталица у Америци, залагала да спречи одлазак Црногораца у српску војску. Она је, између осталог, тражила да француска Влада изврши притисак на Србију да не врбује црногорске поданике у своју војску.

Но, без обзира на тешкоће које су настале око окупљања добровољаца, посебно око њиховог транспортовања до одредишта, из Америке је на Солунски фронт отишло 4.266 добровољаца. Огромну већину чинили су Срби, посебно потомци некадашњих крајишника, док је Хрвата било само 121, а Словенаца 36.

У досадашњим истраживањима није се могло доћи до тачног броја добровољаца из Америке. Према др Богдану Лекићу он би могао да износи 4.000 до 5.866 људи. Он мисли да је најпоузданији податак од 5.673 који се помиње у Главном списку добровољаца пристиглих из Америке. Међутим, др Ђорђе Станић, позивајући се на хронолошки преглед Српске војне мисије о слању добровољаца, износи да је од 17. марта 1917. до 18. маја 1918. године из Америке на Солунски фронт послато 4.266 добровољаца. Овај податак Мисије обично се узима као званична цифра о добровољцима из Америке.

Званична Америка била је крајем 1916. године толерисала окупљање добровољаца на својој територији, али без обавезе транспорта јер још није била у рату са Аустроугарском и Немачком. Таква ситуација налагала је успостављање транзитних логора, док је транспорт добровољаца за Бизерту вршен савезничким бродовима из Халифакса у Канади. Након тромесечне обуке у Бизерти, добровољци су sukcesивно упућивани на Солунски фронт. Објављивање рата Немачкој априла 1917. довело је до нормалног окупљања добровољаца у Америци и њиховог транспорта на одредишта.

Према извештају српског министра војске, из Америке је на Солунском фронту било 4.049 добровољаца, од чега у оперативним јединицама 3.054. Из Лике, Кордуна и Баније било их је 1.423, БиХ 720, Војводине 353, Далмације 193, Славоније 194, Црне Горе 161 и Барање 10.

Према извештају српске Врховне команде, од пробоја Солунског фронта до завршетка ратовања, у српској војсци се налазило 21.094 добровољаца. Лика је дала 2.038, Бачка и Банат 5.189, Срем 2.141, БиХ 7.000, Црна Гора 219, Далмација 445, Хрватска и Славонија 3.887, Словенија 141 и Чешка 34 добровољаца.

А према извештају министра војске од 5.2.1918. године од укупно 21.116 добровољаца из Лике, Кордуна и Баније било је 4.520 добровољаца, из БиХ 6.333, Војводине 7.039, Славоније 1.238, Далмације 445, Црне Горе 219, Словеније 128 и Чешке 179 добровољаца.

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

*Поручник Александар Гостовић,
добровољац из Лике у одреду
војводе Вука*

Ако се има у виду величина територије као и број становника, Лика је била најбројније заступљена у добровољачком покрету. Само је из мале Медачке општине, која је била скоро искључиво насељена Србима, на Солунски фронт из Америке стигло је преко 200 Срба Личана. Најбројнији међу њима били су исељеници и печалбари пореклом из Врепца и Могорића. Уверени смо да ће многи потомци солунских добровољаца у овом списку, који је сачињен из евиденције Удружења ратних добровољаца 1912-1918, њихових потомака и поштовалаца, наћи имена својих предака који су се, излажући своје животе, херојски борили за спас и опстанак своје матичне земље Србије.

*Добровољци из Америкеу Солуну 1918. године,
фото архива Војног музеја, Београд*

Душан Узелац

*Први добровољци који су дошли из Америке,
фото архива Војног музеја, Београд*

Срби Медачке општине који су од 6.2.1917. до 30.10.1918. као
добровољци отпутовали из Америке на Солунски фронт

- Из Метка

Блитва Раде Илија
Брујић Јована Јосиф
Вулетић Николе Исак
Грбић Јанка Јован
Драганић Дане Јово
Загорац Митра Јово
Загорац Илије Никола
Јеловац Петра Миле
Купрешанин Филипа Ђуро
Купрешанин Николе Исо
Купрешанин Миле Јован
Љуштина Николе Петар
Маодуш Игњатија Ђуро
Маодуш Миле Никола
Маодуш Миле Петар
Маодуш Дане Ранко
Маодуш Николе Стево
Маодуш Ђуре Тодор

Марунић Ђуре Васо
Марунић Танасија Миле
Михић Илије Ђурађ
Михић Јована Стојан
Окlobија Ђукана Јово
Окlobија Луке Јово
Потребић Николе Јово
Потребић Николе Радосав
Радосевић Јована Сава
Травица Саве Дане
Травица Дане Ђуро
Травица Раде Јован
Травица Јована Никола
Трбојевић Ђуре Раде
Узелац Николе Марко
Узелац Миле Стеван
Узелац Дане Стеван

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

- Из Почитеља

Басић Илије Милош
Бобић Стојана Божо
Бобић Јове Ђуро
Бобић Миле Јанко
Витас Стевана Дмитар
Витас Исе Ђуро
Витас Боже Јован
Витас Николе Јово
Витас Стевана Никола
Витас Стојана Стево
Дошен Ђуре Милан
Иванчевић Јове Дане
Иванчевић Миле Илија
Иванчевић Миле Митар
Иванчевић Дане Никола
Иванчевић Јове Никола
Љубојевић Саве Мирољуб

Љубојевић Петра Никола
Миличевић Панте Јанко
Његован Станка Ђуро
Павлица Ђуре Богдан
Павлица Јанка Јован
Павлица Исе Јово
Павлица Дане Мићо
Павлица Филипа Марко
Павлица Дмитра Никола
Павлица Милентија Никола
Павлица Дмитра Петар
Поткоњак Миле Павле
Прерад Дане Миле
Рогић Томана Јово
Рогић Ђуре Миле
Узелац Милутина Танасија
Узелац Дане Лазар

- Из Врепца

Басарић Михајла Јово
Богдановић Косте Милан
Богдановић Исе Миле
Богдановић Танасија Стево
Борић Јована Милош
Граовац Луке Јанко
Граовац Танасија Јово
Граовац Тодора Милан
Граовац Васе Никола
Грубић Петра Миле
Грубић Петра Никола
Доброта Милана Душан
Доброта Исе Јован
Доброта Миланка Лука
Драгосавац Дмитра Божо
Драгосавац Филипа Божо

Драгосавац Томе Дмитар
Драгосавац Танасије Јово
Драгосавац Петра Мићо
Зороје Боже Милан
Зороје Миће Митар
Кораћ Петра Дмитар
Кораћ Петра Сава
Крајновић Боже Дмитар
Крајновић Јована Симо
Поповић Николе Милан
Поповић Дане Митар
Поповић Јове Дмитар
Поповић Марка Симо
Поповић Николе Саво
Репец Илије Мане
Мандарић Лазе Илија

Душан Узелац

Мандарић Петра Исо
Мандарић Ђуре Јово
Мандарић Раде Марко
Мандарић Петра Милан
Мандарић Васе Мићо
Мандарић Луке Никола
Мандић Михајла Ђуро
Мишчевић Марка Лука
Мишчевић Танасија Стеван
Наранчић Ђуре Душан
Наранчић Николе Мане
Новковић Симе Гаврило
Новковић Васе Димитар
Новковић Миће Лука
Новковић Танасија Тодор
Његомир Исе Димитрије
Његомир Алексе Јово
Његомир Јована Лазо
Његомир Танасија Мане
Његомир Танасија Милан

Његомир Трифуна Никола
Пањевић Дмитра Никола
Поповић Јове Димитар
Поповић Марка Ђуро
Томаш Стевана Станко
Ђурчић Исе Ђуро
Ђурчић Марка Јово
Ђурчић Марка Петар
Угарак Дане Милан
Угарак Исе Миле
Стоисављевић Петра Никола
Сунајко Марка Димитар
Сунајко Боже Миле
Сунајко Дане Симо
Томаш Алексе Ђурађ
Угарак Дане Стево
Узелац Дмитра Душан
Цетина Јована Димитар
Црнокрак Михајла Мане

- Из Могорића

Борић Илије Мило
Борић Исе Ђуро
Борић Јована Сава
Бркић Дамјана Божо
Бркић Јове Илија
Вурдеља Николе Божидар
Вурдеља Миле Дане
Вучковић Митра Никола
Ђаковић Раде Дако
Ђаковић Лазе Ђуро
Ђаковић Томе Јован
Ђаковић Илије Никола
Илић Раде Лазар
Илић Миле Петар

Кљајић Тодора Стојан
Корица Ђуре Благоје
Корица Миле Благоје
Корица Томе Васо
Корица Јанка Дане
Корица Павла Ђуро
Корица Дмитра Јово
Корица Дане Јово
Корица Симе Јово
Корица Миле Лука
Корица Лазе Миле
Корица Миле Никола
Корица Васе Никола
Корица Боже Стево

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

Корица Стојана Стево
Кравић Петра Дане
Кравић Петра Станиша
Кричковић Дане Андрија
Кричковић Боже Спасо
Крњајић Тодора Јово
Маодуш Танасија Илија
Милојевић Михајла Томо
Пањковић Дмитра Ђуро

Радаковић Дамјана Дане
Радаковић Андрије Ђуро
Радаковић Марка Илија
Радаковић Томе Миле
Радаковић Јове Петар
Радаковић Томе Сава
Чанковић Миле Раде
Џодан Миле Петар

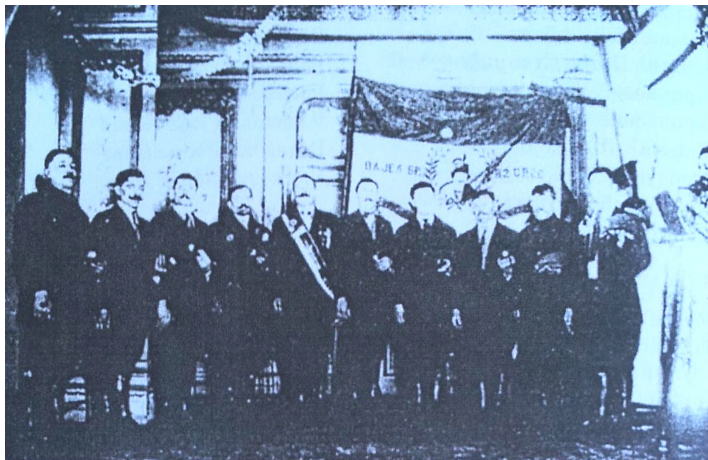
- Из Радуча

Врачар Шпире Марко
Врачар Шпире Стеван
Глуцац Васе Никола
Грубишић Дане Васо
Дејановић Шпире Дане
Калинић Јове Марко
Калинић Петра Миле
Коњевић Луке Исо
Коњевић Николе Раде
Коњевић Петра Стојан
Дејановић Миле Дмитар
Дејановић Дане Ђуро

Дејановић Ваје Никола
Дејановић Илије Симо
Дејановић Петра Стојан
Ђенковић Константина Стево
Калинић Дане Илија
Коњевић Павла Станко
Левнајић Павла Миле
Пејиновић Воје Јован
Покрајац Танасија Милета
Ђелић Марка Раде
Чубрило Марка Петар
Шобот Милутина Пајо

Овај списак сведочи како је једна мала личка општина дала 210 добровољаца који су се из Америке упутили на Солунски фронт ради доприноса својој браћи при ослобођењу земље. Сви су они били на раду у Америци и кад су представници српске Владе у тој земљи почели да прикупљају добровољце, ови људи су се међу првима јавили да би отишли на солунско ратиште.

Вредно је неколико речи казати о Личанину Душану Богдановићу, бившем професору госпићке гимназије, активном прегаоцу на окупљању добровољаца у Америци. Наиме, Душана је Милан Прибичевић, шеф српске Мисије за окупљање добровољаца у Америци, ангажовао као свог заменика да му помаже на том патриотском задатку. Душан је свој посао обављао са пуно жара и љубави, нарочито међу својим земљацима,

Добровольци из Америке у Солуну 1918

*Душан Богдановић,
заменик Мишина Прибићевића
у Америци*

личким исељеницима. Свуда је био добро примљен, што је у великој мери допринело да се међу добровољцима из Америке највише нашло Личана.

По завршетку рата, Душан је помагао многим добровољцима у остваривању њихових добровољачких права у Војводини. У њега су људи имали велико поверење јер је радио савесно и поштено. Радећи у Министарству за аграрну реформу, Душан је постао врсан познавалац прописа о добровољцима, као и оних који се односе на аграрну реформу и колонизацију. И он је као добровољац добио земљу у Панчевачком риту, али се, нажалост, није успео на њу населити. Због помагања Народноослободилачког покрета, Немци су Душана

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

стрелјали 7. септембра 1944. године међу последњим логорашима са Бањице. Душан је постхумано одликован Орденом заслуге за народ са златном звездом, а једна од београдских улица носи име Душана Богдановића.

Добровољци из Аустралије и Новог Зеланда

Иако српска Влада није организовано деловала у окупљању добровољаца, у Аустралији се пријавило више десетина наших исељеника у добровољце. На Солунски фронт, септембра 1917. године, стигло је 80 добровољаца, а у октобру још 77 из Аустралије и Новог Зеланда и сви су били придодати Шумадској дивизији. Скоро сви су били Срби из Далмације.

Добровољци из Француске

Пошто је у Француској, посебно на острву Корзици, било више стотина интернираних, посебно из Босне и Херцеговине, српска Влада је тражила од француске Владе да се организује њихово допремање као добровољаца на Солунски фронт. Захваљујући активности проте Димитрија Митровића у добровољце се јавило око 400 људи и они су били спремни за пут. Међутим, француски Министар војске је 25. фебруара 1918. године акцију проте Митровића обуставио и није дозволио њихов одлазак у српску војску. Али, француска Влада је 2. новембра 1916. године одобрила Србији кредит од 2 милина франака која је сума била од нарочитог значаја за рад на организовању и упућивању добровољаца.

Добровољци из Италије

Према проценама, у Италији је било око 50.000 Југословена, аустроугарских држављана, који су били пали у италијанско заробљеништво. Уз Србију биле су Русија и Француска за то да се и међу заробљеницима у Италији окупљају добровољци. Италијанска Влада била је енергично против, изговарајући се да се заробљеници не могу користити за рат против своје државе, да би Аустроугарска могла да врши репресалије над њеним заробљеницима и слично. У ствари, италијански став базирао се на већ испољеном противљењу због дела

Нишке декларације о стварању државе Срба, Хрвата и Словенаца и претензија према Далмацији.

Преко 6.000 заробљеника, понајвише Срба, било је поднело молбе да се ослободе заробљеништва ради укључивања у српску војску као добровољаца. Српска Влада је очекивала да ће Италијани благонаклоно третирати њихове намере, на који начин би се могло сакупити више хиљада добровољаца. Тим пре што је Србија Италији, у време повлачења на Јадранску обалу, предала својих 25.000 аустроугарских заробљеника, међу којима и знатан број Срба, Хрвата и Словенаца. Ни интервенције Русије и Француске нису омекшале став Италије да се помогне Србији. И српска Влада је више пута молила да Италијани пусте бар три до четири хиљаде заробљеника који желе да се јаве у добровољце. И регент Александар је крајем новембра 1917. године на савезничкој конференцији у Паризу поднео меморандум, а француски генерал Фош ноту Риму у којој је захтевао да се заробљеници упуте Србији ради ојачања заједничког фронта. На крају је Италија омекшала свој став и прихватила да се заробљеници, и то само српске националности, могу упућивати појединачно и у мањим групама. У међувремену је пристала да их ослобађа по осам дневно, на који је начин у српску војску стигло само 260 добровољаца од 25.000 пријављених. А по писању др Опачића „прва група од 410 добровољаца из Италије стигла је у Солун у првој половини октобра, када је пут ка победи већ био отворен”.

Крајем новембра 1918. године у италијанском заробљеништву било је 212 официра који су, такође, изразили жељу да се боре на страни Србије. А тек по пропасти Аустроугарске, у новембру и децембру 1918. године вратило се у земљу 235 официра и 80 војника. Међу њима је био и резервни аустроугарски потпоручник, каснији Павелићев кардинал, Алојзије Степинац. Свима њима био је признат статус добровољца.

Не само што нису ослобађали заробљенике да иду у добровољце, Италијани су вршили пропаганду међу Хрватима, а посебно оним из Далмације, дајући отпуст из заробљеничких логора и 6 лира дневно сваком који одбије да иде у српску војску.

III ДОБРОВОЉЦИ ИЗ РУСКИХ ЗАРОБЉЕНИЧКИХ ЛОГОРА

У Русији су постојале веома широке могућности за окупљање добровољаца, јер се у тој земљи после двогодишњег рата са Аустроугарима нашао велик број официра, подофицира и војника југословенског порекла који су пали у руско заробљеништво.

Српски добровољачки покрет у Русији у прво време се одвијао спонтано, а касније организовано. Његовом развоју у основи су доприносили Срби, а Хрвати, Словенци и остали само симболично. Победи српске војске у Церској и Колубарској битци силно су обрадовале и окуражиле многе припаднике југословенских народа у заробљеничким логорима широм Русије и, нарочито код Срба, побуђивале жељу да иду у Србију и да се тамо боре за њено ослобођење. Путем писама, молби и на друге начине ти су људи успостављали везе са српским Посланством у Петрограду и војним институцијама Русије, изражавајући жељу да се као добровољци прикључе српској војсци. Њихове активности на том плану без сумње су значиле почетак српског добровољачког покрета у Русији.

Како је време текло, укључивање заробљеничке популације у српски добровољачки покрет у Русији попримало је све веће размере и бивало све организованије у формирању добровољачких јединица вишег ранга.

Ради поспешивања развоја добровољачког покрета у Русији било је неопходно што снажније присуство српске Владе и војске, па је у том циљу Влада у Нишу још јула 1915. године упутила своју мисију у Петроград. Мисија је имала задатак да у сарадњи са руском Владом и војском унапређује и поспешује окупљање добровољаца, формирање јединица и њихово упућивања на Солунски фронт. Људи из те Мисије успешно су обављали поверене задатке.

IV ПОДРШКА И ПОМОЋ РУСКОГ ЦАРА СРБИЈИ

На апел савезницима да јој помогну у одбрани од аустроугарске агресије прва се одазвала Русија. Она је Србији испоручила 120.000 пушака, 80.000 шињела, топовску и пушчану муницију и др. За одбрану Београда, Руси су послали јаку ескадру из састава Црноморске флоте са групом стручњака за минирање пловних путева, 3 торпедна чамца, 2 топа, мостовски и други материјал. Није изостала испорука ни обимне медицинске опреме.

У акцијама за помоћ Србији нашао се и цар Николај II Романов. Као велики пријатељ Срба и Србије, цар је из личне апанаже издвојио значајне своте новца за опремање болница и друге потребе српске војске.

Док су се делови српске војске повлачили преко Црне Горе и Албаније, цар Николај је 10. јануара 1916. године прихватио предлог српске Владе на Крфу за образовање добровољачких јединица у Русији и својом руком на документу написао: „Када Срби желе да се боре против Аустрије, ово им дозволити”. Тиме је цар дао зелено светло за организован рад на прикупљању добровољаца по заробљеничким логорима Сибира и целе Русије. Овом царском одлуком је омогућено да се Србима и осталим југословенским заробљеницима аустроугарске војске дозволи да се окупљају под командом официра српске војске, као њен саставни део, и да узимају удела у борби за стварање своје будуће заједничке државе. Цар је пружио значајну војну, финансијску и другу помоћ за борбу против црножуте монархије.

Прве добровољачке јединице у Русији

Још пре октобра 1915. године из Русије је стигло Дунавом у Србију 3.500 добровољаца. Ови добровољци су успели да се прикључе јединицама српске војске још пре њеног слома. Један део из тог одреда, у јачини од 257 људи, због уласка Бугарске у рат није успео да се Дунавом пребаци до Србије, него је враћен у Одесу. Уместо да те људе врате у заробљеничке логоре, Руси су их на интервенеију српског конзула у Одеси, одредили да као стражарска чета чувају магацине хране намењене српској војсци. Већ 24. јануара 1916. године, у Одеси је формирана

нова чета добровољаца на челу са мајором Живојином Пејовићем. Ове добровољце сачињавали су Срби и само симболичан број припадника других југословенских народа, који су са Србима били пребегли или заробљени као аустроугарски војници.

V ОСНИВАЊЕ ПРВЕ СРПСКЕ ДОБРОВОЉАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ

У јануару 1916. године руска Влада је одобрила формирање добровољачког одреда у Одеси. Његово опремање и наоружавање сносио је одески Војни округ. И руски цар Николај II Романов, приликом обиласка овог Војног округа наложио је да се за издржавање и опремање добровољачког одреда из царске касе издвоји 80 милиона рубаља. Благодаречи овој помоћи прилив добровољаца у одред све више је растао,

*Пуковник Стеван Хаџић,
командант 1. српске
добровољачке дивизије*

тако да је у марту 1916. године достигао 9904 добровољаца, а већ наредног месеца у Одеси је формирана Прва српска добровољачка дивизија. Формирање ове Дивизије српска Врховна команда на Крфу била је поверила пуковнику /касније генералу/ Стевану Хаџићу и групи официра, који су по том задатку били са Крфа допутовали у Одесу.

У извештају Врховној команди Хаџић је, осим података о окупљању добровољаца и току те акције у Русији, написао да међу добровољцима у формираној Дивизији највише има Босанаца, затим Банаћана и Бачвана и на трећем месту су Сремци са Славонцима и Личанима.

Имајући у виду тадашње руске могућности, добровољци Дивизије били су наоружани застарелим Манлихеркама

Душан Узелац

и митраљезима „Шварцлозе“, које су Руси заробили у борбама са Аустријанцима. Тим пушкама су недостајали шаржери, митраљезима штитови, док су се бајонети са муком углављивали у лежишта пушака. Модерније брзометке и митраљеи „Максим“ били су у наоружању противника Аустријанаца, Немаца и Бугара. Дивизија тада није располагала артиљеријом и коњицом што је, поред осталих слабости, условило огромне губитке у борбама са Бугарима у Добруци.

У редовима војника добровољаца ове Дивизије није било Хрвата и Словенаца, док их је међу официрима било више од половине састава. И после формирања Дивизије, многи Срби из руских заробљеничких логора и даље су писали писма, упућивали молбе и на друге начине изражавали жеље да се приме у српску војску, док то није био случај са Хрватима и Словенцима.

За команданта Прве српске добровољачке дивизије постављен је Стеван Хацић. Он је својом наредбом 19, од 24. априла 1916. године, озваничио постојање Дивизије, а наредбом 219, од 17. јуна те године, образовао је Допунски батаљон, чији је задатак био да окупља, припрема и упућује добровољце у пукове који су се налазили у фазама формирања.

*Бачка чета Прве добровољачке дивизије у Русији у мају 1917. године,
фото архива Војног музеја, Београд*

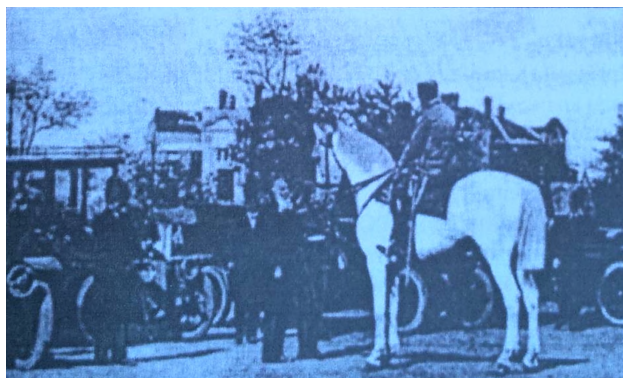
Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Генерал Михаило Живковић и штаб добровољачког одреда у Одеси

Смотра Прве српске добровољачке дивизије

Средином маја 1916. године смотре новформиране Дивизије извршио је председник српске Владе Никола Пашић. Он је након смотре, поред осталог, известио Владу на Крфу да се у добровољачком одреду у

Никола Пашић прима рапорт од пуковника Хацића

*Генерал Алексеј Брусилов,
командант Групе армија 1916.*

Одеси окупило око 13.000 војника са 307 официра, међу којима је 5.080 из БиХ, 2.100 из Хрватске и Словеније и 5.000 из Војводине.

Нешто касније Дивизију је посетио и руски генерал Алексеј Брусилов, а 25. маја 1916. руски цар Николај II Романов. Брусилов је похвалио сва три пука Дивизије, истичући да је срећан што види представнике храбре српске војске, најављујући да се ближи час победе над Аустроугарском.

Као што је познато, 4 армије под командом генерала Брусилова извршиле су продор на југозападном фронту. Главни удар извршила је 8. руска армија и пробила Аустроугарски фронт у дубини од 100 и ширини 120 км и противнику нанела огромне губитке. То је био најтежи пораз у 1. светском рату, од кога се Аустроугари нису опоравили. Изгубили су преко 220.000 војника, од којих је велик број заробљеника, међу којима и више десетина хиљада Срба, будућих добровољаца у Русији.

Слаб одзив Хрвата и Словенаца у добровољце

Хрвати и Словенци само су се симболички јављали у добровољце. И то мало колико их се јављало правили су велике проблеме у јединицама. Њихово држање негативно се одражавало на цео добровољачки покрет у Русији и претило његовом разбијању. Карактеристичне су појаве да су заробљени Хрвати, па и они који су ступили у добровољачке јединице, претили Хрватима и Словенцима, па чак и Србима, да ако не напусте јединице, када се врате кући, неће затећи целе куће ни живе породице. Овако застрашујућа пропаганда негативно је деловала и на Србе, па су запажени и они који су се колебали да ли да ступају у добровољце. Било је и случајева да су неки Срби добровољци за време борби у Добруци, када им је претило заробљавање, сами себи одузимали животе, мислећи да ће жртвујући себе сачувати породице. Осим про-

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

пагандног деловања, многи Хрвати одбијали су послушност својим командирима и напуштали јединице. У Дневнику Јелене Николајевне, Русиње, болничарке Прве српске добровољачке дивизије, описана је проблематика напуштања добровољачког састава под утицајем хрватских и других агената провокатора. Јелена, између осталог, описује како су групе Хрвата, када је било саопштено да ће Дивизија кренути у Добруцу у рат са Бугарима, затражила напуштање јединица. Отворено су говорили да они немају ништа против Бугара и „нека Срби са њима расчисте међусобице”.

Официри добровољци из Лике у Одеси - Лука Богдановић, Бранко Ракић, Миливоје Станић са новинарима “Словенског југа”

Посета цара Првој српској добровољачкој дивизији

Пре упућивања Прве српске добровољачке дивизије у борбу са Бугарима у Добруци, њу су посетили председник српске Владе Никола Пашић, командант групе руских армија генерал Брусилов и руски цар Николај II Романов. Царска посета била је од изузетног значаја за Дивизију и даље прикупљање добровољаца у Русији.

Руски цар Николај II за време смотре разговара са српским официјирима

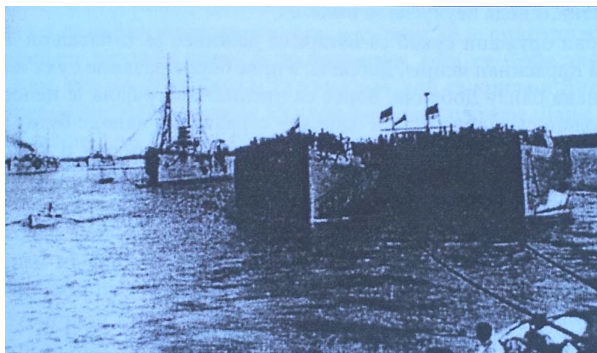
Обилазећи јединице одеског гарнизона, цар је 12. маја 1916. године обавио и смотру сва три пука добровољачке дивизије. Испред сваког од пукова цар је застајао и добровољце поздрављао са „Помоз бог војници”.

Завршавајући смотру, цар је са фамилијом пратио дефиле српских добровољачких пукова. Испред постројених јединица, без икакве пратње, он се добровољцима обратио речима: „Сретан сам што у вама видим део оне храбре српске војске чијој се храбрости дивио цео свет. Бићу још сретнији да по свршетку овог рата видим Србију велику и снажну”. И овом приликом треба рећи да је цар Николај гајио дубока осећања према Србији и њеним добровољцима. Његовом смрћу Србија и српски добровољци изгубили су верног пријатеља.

Сутрадан је командант Дивизије Хацић одао признање добровољцима учесницима смотре и између осталог рекао: „Јунаци, вашим извршним војничким држањем, ви сте на јучерашњој царској смотри и паради потпуно задовољили његово царско величанство цара свију Руса, за што вас је велики цар наградио личном благодарношћу и похвалио. Његов долазак међу наше редове доказ је и о неизмерној љубави и вери које он гаји према нама. Јунаци, дан доласка његовог императорског величанства међу нас, то је за нас историјски дан, који нека нам буде најсветлији завет за наша будућа дела....”.

VI БОРБА ПРВЕ СРПСКЕ ДОБРОВОЉАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ СА БУГАРИМА У ДОБРУЦИ

На основу споразума са Румунијом о њеном уласку у рат на страни Антанте, Русија се била обавезала да ће с једним корпусом војника помоћи операције румунске војске и против Бугара у Добруци. Уз изнуђену сагласност српске Владе и Врховне команде, Руси су тада у састав свога корпуса укључили и Прву српску добровољачку дивизију. Она је вршила борбена дејства у садејству са 61. руском дивизијом, којом је командовао недовољно искусан генерал Симански.

*Јединице 1. српске добровољачке дивизије на бродовима
руске дунавске флоте полази за Добруцу*

Прва добровољачка дивизија је 29. јуна 1916. године пребачена железницом из Одесе до Ренија, на граници Румуније и Бесарабије. Марш је настављен Дунавом до Добруце.

У Ренију је августа 1916. Дивизија бројала 625 официра, 17.232 војника и 35 чиновника, а када је почела марш за Добруцу имала је 15.986 људи без Допунског батаљона. Дивизија у борбеном погледу није била комплетирана. За време борби испољавала се недовољна обученост људства, посебно на нивоу батаљона, и мањкавост у синхронизацији штабова. Наоружање и опрема бораца такође нису били на потребном

нивоу: пушке „Манлихер” без саржера и магацина пуњене су једним метком, што је успоравало гађање у односу на брзометке са којима је располагао противник. И митраљеви „Шварцлозе” нису били ефикасни као бугарски „Максими” итд. Дивизија је дејствовала без коњице и артиљерије.

У саставу Дивизије борили су се многи Личани. Према прикупљеним подацима 67 их је пало на бојном пољу.

Након искрцавања у селу Черна вода, пукови Дивизије су усиљеним маршем кренули ка Добричу. Они су од 3. до 5. септембра 1916. за три дана превалили пут од 80 км. Маршевало се и дању и ноћу по несносној жези. Успут није било воде, осим у сеоским бунарима који су били ретки, а вода неукусна за пиће.

Први оружани сукоб са Бугарима доживео је 1. батаљон 1. пука код села Карасинан испред Добрича, а прве борбе развиле су се код села Карасинана близу Добрича. Борба са прекидима трајала је целог дана. Добровольци су задржавали и одбијали страховите нападе бугарске коњице и приморали је на одступање. Али, услед слабости и повлачења руских и румунских снага на крилима, и борци Дивизије морали су током ноћи да напусте своје положаје. У том боју са Бугарима Дивизија је положила испит јер је потукла Бугаре, а нарочито делове њиховог 35. и 36. пука. У тим борбама Бугари су имали око 2.400 људи избачених из строја, а добровольци 1.400. Показало се да су српски добровольци у свим борбама против бројно и оружаном надмоћнијег непријатеља испољавали изванредну храброст. Сцене борби између бугарске коњице и добровољаца, који су голим рукама избацивали коњанике из седла, били су јединствен пример у историји ратовања оцењивала је руска штампа у оно време, закључујући да су битке српских добровољаца добијане више срцем и високим моралом него застарелим оружјем.

У борбама код села Хардали-Текедереса између 31. августа и 1. септембра 1916. године бојеви су се одвијали слично као и код Карасинана. Тада су борци Дивизије разбили Бугаре, извршили пробој њихових линија заробивши при том 8 топова и 6 митраљеза. Уместо гоњења Бугара, поново је наређено повлачење добровољаца због неуспеха Румуна и Руса. Поновно и дуго ноћно повлачење након успешне борбе, дестимулативно је деловало на морал добровољаца. У тим борбама они су извукли из окружења 9. румунску дивизију и помогли у критичној

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

ситуацији руску дивизију. Добровољци су у тим борбама имали преко 650 војника избачених из стрија. Дивизија се и надаље борила са Бугарима наносећи им тешке губитке, али трпећи и своје. Велике успехе Дивизија је постигла 6. септембра 1916. године када је практично сломљено офанзивно дејство бугарске 3. армије, која је дуго била прикована на истом положају. Благовременим повлачењем, Бугари су избегли разбијање своје Армије.

Резимирајући борбе Прве српске добровољачке дивизије у Добруци, Радослав Т. Ристић у књизи Добруцинска епопеја, између осталог, пише да су Руси код Добрича напали Бугаре и да је после дводневних борби у борбу уведена тек приспела Српска добровољачка дивизија. Да су добровољци у незадрживим јуришима успели да разбију два бугарска пука и продрили више километара у дубину. То је принудило Бугаре да увођењем резерви крену у противнапад, кога су Срби такође одбили. Али, пошто су се Руси и Румуни повукли са крила и Дивизија је била принуђена на повлачење на своје полазне положаје. Даље се каже да је по извршеној попуни и регруписавању снага противник прешао у напад, па су се нарочито на сектору Српске добровољачке дивизије развиле ванредно жестоке борбе и да су у њима одбијени напади двеју бугарских дивизија. Добровољци су прешли у општи проту напад у коме су се разбуктале веома тешке борбе. Међутим, услед надмоћности противника, руске, румунске и добровољачке снаге биле су принуђене да се повуку са бојишта.

И поред успеха у тактичком погледу и Прва добровољачка дивизија, због лошег вођења јединица од стране генерала Симанског на оперативном плану и пораза неискусних румунских јединица, била је принуђена да напусти сектор операција и да се повуче у позадину. Она је, бесумње у свим борбама показивала изванредна ратничка својства.

Губитци Дивизије у борбама у Добруци

Као што је већ речено, Прва српска добровољачка Дивизија у садејству са руским и румунским јединицама, водила је са Бугарима у Добруци тешке и крваве борбе. У свим окршајима њезини борци испољавали су изузетну храброст и умешност и противнику наносили огромне губитке. Борци су јуришали „на бајонет”, са коња су голим рукама рушили бугарске коњанике и борбом прса у прса заустављали њи-

хове нападе, јер ватром из спорометних пушака нису успевали да увек неутралишу бугарске брзометке. С обзиром на начин борбе следили су огромни губитци на обе зарађене стране. Постојало је опште уверење да је Прва српска добровољачка дивизија била страх и трепет за бугарску војску. Али, слаб учинак руских и посебно румунских јединица у Добруци и на другим ратиштима, водили су њиховом општем поразу.

Према извештају команданта Дивизије Хаџића, Прва српска добровољачка дивизија кренула је на ратиште у Добруци са 15.988 људи. У операцијама од 34 дана, вођеним од 7. септембра до 21. октобра 1916. године њезини губитци износили су 8.539 бораца. Погинуло је 713 војника и 42 официра, рањено 6.216 војника и 202 официра и нестало 1.321 лице. Рачунајући нестале и од болести умрле, губитци Дивизије износили су 53% укупног састава. Срба је погинуло 678 и нестало 1.123, Хрвата 13 и нестало 19, Словенаца 3 и нестало 38 војника. Руске и румунске јединице имале су 70% губитака.

Бугари су, према сопственим изворима, изгубили око 14.000 војника и старешина.

По окончању борби у Добруци, Прва српска добровољачка дивизија је почетком новембра 1916. повучена у Измаил ради одмора и попуне јединица. Ту је ушла у састав новоформираног Српског добровољачког корпуса, чији се штаб налазио у Одеси.

Имена Срба Личана који су погинули у Добруци

1. Редов	Банда Драгић, Цвијановић Брдо
2. Редов	Бањанин Дамјан, Јошан
3. Редов	Бастаја Миле, Брлог
4. Редов	Батиница Стеван, Срб
5. Редов	Богдановић Јанко,
6. Редов	Богдановић Раде,
7. Редов	Божић Ђуро, Вребац
8. Редов	Будимир Ђуро, Зрмања
9. Редов	Витас Стево, Почитељ
10. Редов	Војновић Јанко, Мазин
11. Наредник	Војновић Илија, Мазин
12. Редов	Вржина Гојко, Крчана

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

13. Каплар	Вукмировић Никола, Прашково
14. Редов	Вучковић Марко, Јаруга
15. Редов	Глумац Раде, Врховине
16. Редов	Грбић Петар, Подум
17. Редов	Гроздановић Милан, Понори
18. Наредник	Грубић Манојло, Кореница
19. Редов	Дмитровић Андрија, Госпић
20. Каплар	Долић Проко, Кореница
21. Наредник	Дракулић Стеван, Кореница
22. Редов	Ђекић Раде, Штикада
23. Редов	Ђерић Васо, Кореница
24. Редов	Жакула Проко, Кореница
25. Редов	Жигић Ђуро, Жељава
26. Редов	Зорић Лазар, Завлака
27. Редов	Иванчевић Стојан, Почитељ
28. Редов	Калинић Лука, Ајдарев /?/
29. Редов	Клашња Миле, Кореница
30. Редов	Ковач Петар, Висућ
31. Редов	Ковачевић Миле, П. Лесковац
32. Редов	Ковачевић Остоја, П. Лесковац
33. Редов	Лекић Мане, Дуги до
34. Редов	Лончар Никола, Бриње
35. Редов	Лукичић Миле, Оточац
36. Редов	Мандарић Јанко, Вребац
37. Редов	Мандић Драгољуб, Михаљевац
38. Редов	Мандић Љубомир, Грачац
39. Редов	Мајсторовић Дмитар, Ћојлук
40. Редов	Маљковић Петар, Бриње
41. Редов	Манојловић Љубомир, Оток
42. Редов	Машеић Милан, Јошан
43. Редов	Матић Илија, Петрово село
44. Редов	Медић Симо, Брезовац
45. Редов	Милојевић Милан, Петрово село
46. Редов	Милошевић Ђуро, Удбина
47. Редов	Мушкина Остоја, Широка кула
48. Редов	Поповић Петар, Вребац

Душан Узелац

49. Редов	Радаковић Дане, Могорић
50. Редов	Радаковић Лазар, Брувно
51. Каплар	Радаковић Петар, Могорић
52. Каплар	Радаковић Раде, Радловац
53. Редов	Радић Дмитар, Срб
54. Редов	Радмановић Јанко, Острвица
55. Редов	Радловић Божо, Лапац
56. Редов	Радусина Илија, Граб
57. Каплар	Рапајић Данило, Рапајић до
53. Редов	Свилар Јован, Пећани
59. Редов	Скакавац Ђуро, Бриње
60. Потпоручник	Станић Миливоје, Дивосело
61. Редов	Сучевић Мане, Попина
62. Редов	Тркуља Марко, Кик
63. Редов	Узелац Марко, Црна власт
64. Редов	Узелац Дане, Ондић
65. Редов	Узелац Марко, Доњи Лапац
66. Капетан	Хелман Марко, Госпић
67. Редов	Шашић Лазар, Госпић.

Од Америке до Добруце и Солунског фронта

Потомци бораца Прве српске добровољачке дивизије памте надчовечанске напоре својих предака које су доживљавали тукући се са вероломним Бугарима за опстанак своје матице Србије.

Овде ћемо се подсетити на путеве и доживљаје неколико личких добровољаца до ратишта у Добруци и на Солунском фронту.

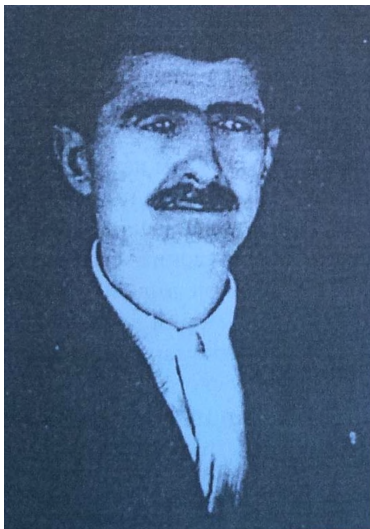
Дане Олбина, свет је угледао у малом личком селу Крбавици 1881. године. Тај се дечак у 19. години отиснуо у обећану земљу, у потрази за послом и зарадом. Дане је остављао своју снагу по америчким пругама, челичанама, рудницима, да би стигао и до Аљаске, и након 7 година напорног рада опет се обрео у својој Крбавици. Једног дана 1914. године лупише жандари у село и донесоше Дани позив за мобилизацију. Обукоше га и одведоше у 79. оточки пук, у чијим јединицама пролази кроз крваве борбе по брдима Цера и обалама Колубаре. Осакаћен пук у тим борбама, Аустроугари пребацују на руски фронт, у Галицију. Коза-

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

чка коњица свакодневно јуриша и улива страх у кости противнику. И Дане учествује у крвавим окршајима по мочварном терену Закавказја, а када Руси осуше ватру са свих страна, Дане искористи прилику и подиже руке. Рус викну „Серб, Серб“, а Дане дрхтавим гласом потврди „Србин“. Дану су ускоро одвели у заробљенички логор, негде испод Алтајског горја.

Чим је чуо да се у Одеси окупљају добровољци, Дане преваљује пут до тог места и пријављује се у добровољце, стављајући шајкачу на главу. Распоређују га у Прву српску добровољачку дивизију, која се после опоравка од тешких борби у Добруци спремала за пут на Солунски фронт. После дугог и напорног путовања жељезницом и морима, Дане стиже на Солунски фронт. Ту постаје добровољац у саставу Дринске дивизије, која је у пробоју Солунског фронта славу борбе проносила. Дане Олбина учествује у многим биткама и јуришима, да би свој ратни пут завршио у Загребу, који је војнике исцепаних цокула натмурена чела примао.

Ђуро Витас. Ђурини предци су двадесетак година од протеривања Турака из дела Лике доспели на почителско тло из предела Буковице у Млетачкој Далмацији. Они ту стигше давне 1700. године и засноваше своје станиште око реке Лике, ближе Велебиту. Дванаест година касније врши се попис досељених Срба и додељују поседи онима који их од раније нису поседовали. У пописној листи слови име Вукадина Витаса са 14 парцела површине 414 ланаца. У кући су му записана 22 члана обитељи, од којих 16 жена и деце и 6 оних који су стасали за ношење оружја. Пошто је са презименом Витас у листи уписано само једно име, то није искључено да се ради о претку Ђуре Витаса, солунског добровољца. Да се подсетимо, у време тога крајишког пописа Почитељ је имао 40 кућа и 504 становника.

Ђуро Витас 1888-1952.

Отац Стеван и мајка Пера донели су Ђуру на свет 1888. године. Он је растао и одрастао у малом селу Почитељу, а основну школу завршио је у Метку. Ђурине ноге су врло рано закорачиле америчко тло, а када је превалио двадесету годину враћа се кући и жени са мојом тетком Милицом Бобић, кћерком Кате и Данила Бобић, званом „Људина”.

Поновни одлазак да копа руду у обећаној земљи није му се остварио. У Ђурину кућу стигао је позив за мобилизацију. У униформи црножуте монархије, Ђуро се ускоро обрео у Галицији, где су грмили топови, севале сабље и падале главе на све стране. Имајући на уму кога има за противника, Ђуро је ретко пуцао, а када то није могао избећи, цев пушке је окретао у земљу или ваздух. Цев му је била таква да се пред смотру оружја није морао знојити око њеног чишћења. Ђуро се није дуго батргао по рововима. Али када су армије генерала Брусилова кренуле у офанзиву и Ђурина компанија нашла се на удару козачке коњице. Руси пробише фронт и заробише на стотине хиљада аустроугарских војника и разместише их по логорима у сибирским тајгама.

Ђуро је искористио повољан тренутак и предао се Русима. И њега су са осталим заробљеницима отпремили у заробљенички логор у Сибиру. Ђуро се у логору нашао са многим људима словенског порекла. Упознао се и са Србима из многих личких крајева, а тема разговора са њима је била како се ослободити заробљеништва и отићи у српску војску. Није се двоумио већ међу првима јавио се у добровољце. Распоредили су га у Прву српску добровољачку дивизију и у њеним редовима борио се против Бугара и Турака у Добруци. Ђуро је с муком извукао живу главу када је бугарска коњица јуришала и топовима тукла по рововима Дивизије. Доживљавао је велика искушења на ратиштима чији су терени били у великој мери прекривени мртвим људским телима. По окончању добруцанске операције Ђуро у саставу своје дивизије жељезницом стиже у Архангелск и одатле наставља пут морем до Солуна. И на Солунском фронту у борбама са Бугарима, Аустроугарима и Немцима Ђуро успева да извуче главу и срећно се врати у свој Почитељ.

Осим Соке и Босилке, које су на свет дошле до 1915. године, сада се у Ђуриној кући редовно рађају деца: Јања, Милан и Душан у Почитељу, а Јелена и Данило у Руском селу, у Банату.

Као српски добровољац, Ђуро Витас је добио земљу у Руском селу. Уз свесрдну помоћ свога таста Данила „људине” Бобића успео је

да сагради кућу и почне нормалан живот. Ђурин брат Дмитар, звани „чојина” такође је био добровољац и прешао ратни пут сличан Ђурином. Чојини је било тешко да напусти Почитељ, па је добровољачку земљу уступио брату Ђури за његов део у Почитељу. Тако је Ђуро увећао свој посед и од њега солидно живео. Овај диван Личанин преминуо је 3. новембра 1952. године и сахрањен у Руском селу. Његова супруга Милица преминула је 30 година касније. Породица Ђуре Витаса свуда је била примљена, поштована и пријатеље стицала.

Обрад Радочај. Кад је 1914. године почео Први светски рат, у кућу Обрада Радочаја, из села Крчане код Мутилића, дођоше жандари и потераше га у аустријску војску. Мобилисан, у униформи, Обрад се брзо нашао на истоку, њему непознатој земљи. Грмили су топови, севале сабље и падале главе. Обрад је био оптерећен мишљу како да се извуче из тог пакла.

На ратишту у Галицији, Обрад је нашао брата од стрица, Стеву. Обојица су преживљавали ратне страхоте и недаће на пола делили. Размишљали су како да пребегну Русима, али се за то ретко указивала прилика. Тим више што су Хрвати у рововима мотрили на Србе и држали спреман метак за онога који би се усудио да бежи.

Једног дана је козачка коњица као олуја налетела на њихову чету. Уплашени од козачких сабљи, Аустријанци су бежали на све стране и иза себе остављали оружје и другу опрему. Када се препад завршио, аустријски командир тражио је добровољце који би се вратили на поприште борби и покупили напуштenu опрему. Обрад и Стево су се погледали и прихватили да то обаве. Када су се тамо нашли, склонили су се у кратер кога је направила граната и читајући оченаш пребегли Русима. Кад су браћа чули да се у Одеси окупљају добровољци и они се пријавише. Обрад се обраћао својим познаницима Хрватима да се и они упишу у добровољце. Уместо да прихвате, говорили су Обраду да више воле Фрању да пољубе у дупе него краља Петра у лице.

Браћа Милошевићи. У личком селу Висућу, недалеко од Удбине, живела су четири брата и једна сестра. Презивали су се Милошевићи. На свет су их донели отац Раде и мајка Јека. Живели су у оскудици, јер посна личка земља није давала онолико плодова колико је могла да потроши седмочлана породица.

Петар Милошевић је био најстарији, затим је на свет дошао Мане, па Михајло. О њима ћемо рећи онолико колико смо сазнали о њиховом мукотрпном животу.

Петар је као дечак сањао о одласку у Америку, да би печалбарењем до крува дошао. Успео је да се домогне Чикага. На срећу његову нашао је посла и убрзо почео понешто од зараде да шаље родитељима у Висућ. Пошто се, како су Личани говорили, одомаћио у Чикагу, Петар је успео да к себи доведе млађег брата Ману. Трећег брата Михајла омео је рат да се прихвати печалбе у Америци. Судбина је хтела да се он нађе у другом свету, у Русији. Сурови рат је утицао на судбину браће Милошевића. У грудима Петра и Мане тињао је осећај да иду у помоћ браћи у Србији. У Америци се пријављују у добровољце и одлазе на Солунски фронт. Лавовски се туку са Бугарима по македонским брдима и камењарима. Људи су падали као сноплје, али је Петар имао срећу у маси куршума који су се забадали око њега. Само један бугарски метак дохватио га је по боку, чему Петар није придавао никакву пажњу. Али брат Мане био је лошије среће. Њему је метак разнео вилицу. Повреда је била толико тешка да је сиромане Мане једва преживео.

Како се рат завршио и саниране задобијене ране, браћа су се вратила у своје село Висућ, а нешто касније настанили су се у банатском селу Ченеј, где им је додељена добровољачка земља. Али ово село је при повлачењу границе припало Румунији, па су се браћа Милошевићи, са оно мало пртљага, доселили у Руско село и закућили на Галији, где су се населили и остали Личани.

Најмлађи брат Михајло није успео да избегне аустријску униформу, па је мобилисан и послан на руски фронт. Није подносио мирис барута ни униформу која му је била туђа. Убрзо се предао Русима. Као заробљеник радио је на спахијским имањима у Сибиру и чим је чуо да се у Одеси сакупљају добровољци за рат у Србији, Михајло напушта газду и прилази Првој српској добровољачкој дивизији. Учествоје у тешким и крвавим борбама против Бугара у Добруци. Ту бива тешко рањен и смештен на лечење у једну од руских болница. Са тешким ранама Михајло је пропустио многе лађе за Солунски фронт и тако остао у Русији. Судбина је хтела да упозна руску девојку и ускоро са њом оде пред матичара. Са њом је изродио децу и савио гнездо у тој великој и нама блиској земљи.

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

Носталгија за Ликом и Висућем пратила је и Михајла. Неизлечен од задобијених рана жудио је за завичајем. Браћа су му јавила да је као добровољац добро дошао на земљу банатску. Али руске власти нису бла-гонаклоно гледале на његове молбе за повратак. Чак су му правиле и сметње у намери да га задрже у Русији. На крају су се одобровољиле и Михајлу јавиле да се може вратити у Србију али без жене и деце. Од та-да су контакти браће са Михајлом бивали све ређи и на крају престали. Нико жив није успео да сазна где је нестао тај добровољац Прве српске добровољачке дивизије.

Захвалност команданта Дивизије добровољцима

Месец дана након окончања борби у Добруци, командант Дивизије Хацић одао је признање преживелим добровољцима. Анализирајући борбена дејства Дивизије, он је похвалио борце говорећи како су у само једном налету потисли и разбили Другу бригаду софијске дивизије; како су 16. и 25. бугарски пукови бежали пред њима као поплашене овце, остављајући иза себе гомиле мртвих и рањених, као и осам топова и седам митраљеза; како су својом истрајношћу олакшали румунској дивизији, која је била у очајном стању, да се извуче....

„И овим бојем, ви соколови добровољци показали сте како нашим савезницима, тако и противницима да сте јунаци првог реда и да у вама тече крв Обилића”, рекао је постројеним добровољцима њихов ко-мандант Хацић.

За показану храброст на бојиштима Добруце, борцима Прве срп-ске добровољачке дивизије додељено је 2.500 одликовања, претежно руских у саставу чијих јединица се Дивизија борила.

VII ФОРМИРАЊЕ ДРУГЕ ДИВИЗИЈЕ И ДОБРОВОЉАЧКОГ КОРПУСА

Пошто се показало да се прилив добровољаца у Одеси константно повећавао, то је одлучено да се оснује још једна добровољачка дивизија, да би се са две дивизије и допунским батаљоном образовао Српски добровољачки корпус, који би већ у фебруару 1917. године био способан за борбена дејства. Али, прилив добровољаца почео се постепено смањивати, па да би се реализовало оснивање корпуса и његовог упућивања на ратиште, у Војном округу у Одеси одлучено је да се обави мобилизација југословенске популације која се налази у руским заробљеничким логорима. Иницијативу за мобилизацију дала је група официра Хрвата и Словенаца из друге добровољачке дивизије у формирању, уз подршку српског конзула Цемовића и чланова Југословенског одбора који су тада боравили у Русији. Сви су они рачунали да ће се мобилизацијом повећати број Хрвата и Словенаца у будућем корпусу.

У време спровођења мобилизације, у Допунски батаљон је дневно стизало и по 1.000 људи, па је број мобилисаних будућих „добровољаца” нарастао на 20.000. Међу њима највише је било Хрвата /9.000/, затим

Срба /7.000/ и Словенаца /4.000/. Пошто су мобилизацијом обухваћени и они заробљеници који нису желели да се боре као добровољци, долазило је до нежељених инцидената и отказивања послушности командном кадру, па су многи од њих поново враћени у заробљеничке логоре. Али, без обзира на све, мобилизација је успела, тако да је приведено крају образовање Друге српске добровољачке дивизије са 6.200 Срба, 3.144 Хрвата, 1.556 Словенаца, 193 Чеха и понешто из осталих југословенских националности. А у септембру 1916. године формиран је Српски добровољачки корпус са две дивизије и Допунским батаљоном са 30.242 војника и 822 официра.

Генерал Михаило Живковић

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Указом врховног команданта српске војске регента Александра, од 26. јула 1916. године озваничено је формирање српског добровољачког корпуса у Одеси, а за његовог команданта Влада на Крфу поставила је генерала Михаила Живковића.

Деструктивно деловање Хрвата и Словенаца

Након пораза румунске војске крајем 1916. године и слабљења војне моћи Русије након Фебруарске револуције, поново је исход рата изгледао неизвесним. То је утицало да су неки добровољци, обузети страхом за судбину своју и својих породица у завичају, у случају да централне силе добију рат, напустили своје јединице и враћали се у заробљеничке логоре. На осипање из Корпуса утицало је и нездраво стање у јединицама које је настајало као последица пропагандног деловања аустријских и италијанских агената, донекле и грубог односа појединих људи из командног кадра према добровољцима, полемике око устројства будуће заједничке државе и др.

Имајући у виду ове и друге мотиве, Хрвати и Словенци, особито Хрвати, почињу да раде на разбијању Корпуса. Они су, између осталог, тражили засебне националне јединице и у њима свој командни кадар, да се Корпус преименује у „југословенски”, да они не полажу заклетву српском краљу јер су је већ положили аустријском цару, да се добровољци искључиво користе за парадни улазак у „своје територије”, а не за борбе у Русији, Бугарској и на Солунском фронту и др.

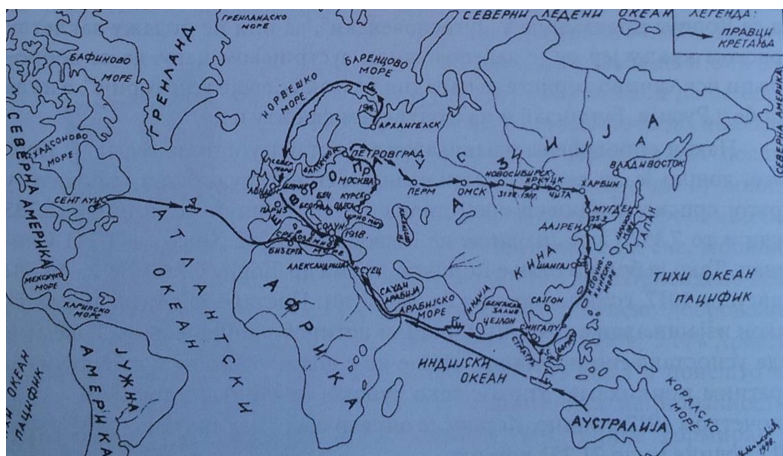
Након спровођења изјашњавања о остајању или напуштању Корпуса, дошло је до великог смањивања његовог људства, а нарочито у Другој српској добровољачкој дивизији. Из Корпуса је изашло 12.735 људи и то 7.352 Срба /највише из Војводине/, 3.782 Хрвата и 1.241 Словенац. Тако је бројно стање Корпуса, према др Ђорђу Станићу, са 44.581 у августу 1917. године пало на 21.480 људи. Постало је очигледно да су након изјашњавања у Корпусу остали истински добровољци. У њему је сада успостављено нормално стање које доликује војним структурама у ратним приликама. Упркос тако дубокој кризи насталој крајем 1916. и почетком 1917. године, Корпус је очувао своју целину тако да је у јуну 1917. године имао 21.251 војника.

Према војним изворима, из Корпуса је на Солунски фронт стигла 21.000 његових људи. Међу њима је било само 179 Хрвата и 141 Слове-

нац. Нема података о Србима Личанима који у саставу Корпуса стигоше на Солунски фронт. Извесно је, међутим, да је њихов удео био веома значајан, имајући у виду да их је много пало у руско заробљеништво, посебно оних који су се налазили у јединицама 15. загребачког корпуса, кога је Беч био пребацио на источни фронт.

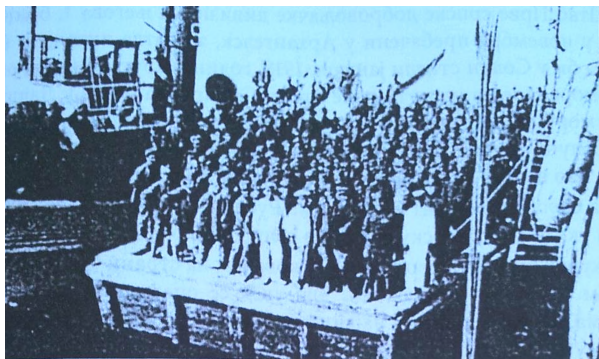
Пребацивање добровољаца на Солунски фронт

Међу савезницима се полемисало да ли да се Српски добровољачки корпус упути на руски, румунски или Солунски фронт. Српска Влада и Врховна команда су 5. марта 1917. године одлучили да се он пошаље на Солунски фронт. Чим се ситуација у Корпусу нормализовала, прва група од 1.058 добровољаца упућена је преко Француске на Солунски фронт у априлу 1917. године. Затим су на Солунски фронт кренули штаб Корпуса и Друга добровољачка дивизија. Овај део Корпуса кренуо је из Одесе крајем августа 1917. преко Архангелска ка Солуну. У октобру је стигао у Енглеску, затим у Француску где је добровољцима додељена опрема и оружје. Из Француске је кренуо руским бродовима и у Солун стигао 7. децембра 1918. године.

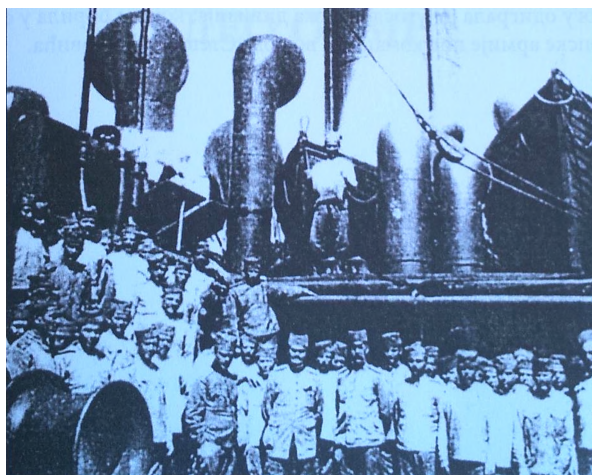

Допазак добровољаца из Русије, Америке и Аустралије на Солунски фронт од 1916. до 1918. године

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Укрцавање трупа 1. српске добровољачке дивизије у Архангелску

Војници и официри 1. српске добровољачке дивизије на путу за Солун

Штаб Прве српске добровољачке дивизије и његова 1. бригада су такође у новембру пребачени у Архангелск, а одатле путовали бродовима, да би у Солун стигли јануара 1918. године. Друга бригада ове Дивизије морала је да на пут крене преко Сибира, да би се у Дајрену, на Жutom мору, укрцала на енглеске бродове пловећи правцем Сингапур-Суец-Солун, у који је са 3.714 војника и 220 официра стигла 1. маја 1918. године. Као што се види, путовање је трајало 5 месеци.

На Солунски фронт стигло је из Русије 12.500 добровољаца и они су били укључени у српску војску на солунском ратишту.

Укуран број добровољаца ангажованих на страни Србије у Првом светском рату није установљен. Још увек се оперише са различитим подацима. По свој прилици највише би одговарао податак од 39.723 лица која су стекла добровољачки статус. Срба је било 38.538 или 97,7%, Хрвата /углавном из Далмације и Приморја/ 617 и Словенаца 349. На разним ратиштима изгинуло је око 20.000 /укључујући и пале у Добруци/ или око 50% добровољачкога људства.

У пробоју Солунског фронта 15. септембра 1918. године веома значајну улогу одиграла је Југословенска дивизија, која се борила у саставу Друге српске армије под командом војводе Степе Степановића.

ДЕО ОСМИ

**ИМЕНА ДОБРОВОЉАЦА ИЗ ЛИКЕ КОЈИ СУ ПРИШЛИ
СРПСКОЈ ВОЈСЦИ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ
ОД 1914. ДО 1918. ГОДИНЕ**

Бабин поток

1. Чудић Милоша Илија	4. Делић Данила Јанко
2. Машић Николе Василъ	5. Кончар Н. Проко
3. Милановић Раде Милан	

Барлете

1. Басарић Дмитра Јанко	8. Радмановић Стевана Тодор
2. Басарић Васе Јово	9. Рајшић Ђуре Никола
3. Басарић Николе Мане	10. Судар Дмитра Јован
4. Вранеш Дмитра Игњатије	11. Цигановић Дане Јован
5. Лазић Дмитра Јанко	12. Цигановић Николе Лазар
6. Никшић Дмитра Јован	13. Цигановић Николе Сава
7. Пањевић Ђуре Тодор	

Бјелопоље

1. Борјановић Николе Петар	4. Дотлић Манојла Јован
2. Делић Раде Милан	5. Кончар Михајла Раде
3. Делић Буде Миле	

Боричевац

1. Филиповић Стевана Лазо

Брашња

1. Панкић Милоша Никола	2. Панкић Дмитра Филип

Душан Узелац

Брезовац

1. Медић Ђуре Илија	3. Шкорић Томе Мане
2. Медић Дане Миле	4. Шкорић Дане Милан

Бриње

1. Бићанић Стевана Миле	3. Лончаревић Милана Давид
2. Рајачић Павла Јово	

Брлог

1. Баклајић Миле Ђуро	8. Љубобратовић Милете Петар
2. Бастаја Дане Миле	9. Милеуснић Дане Петар
3. Врзић Ђуре Манојло	10. Огризовић Раде Павле
4. Вујичић Дамјана Давид	11. Орловић Михајла Мане
5. Вујиновић Никола	12. Орловић Михајла Коста
6. Вујиновић Миле Стеван	13. Рапајић Исе Тома
7. Крунић Луке Душан	14. Томић Исе Илија

Бротња

1. Јелачић Илије Миле	3. Паулић Лазо
2. Паулић Вукајла Давид	

Брувно

1. Ајдуковић Милоша Коста	15. Крајновић Николе Павле
2. Баста Дмитра Павле	16. Кривошија Дане
3. Вујновић Петра Марко	17. Кртинић Дане Јован
4. Вујновић Станише Никола	18. Личина Јована Никола
5. Вујновић Стевана Тома	19. Миљуш Дане Ђуро
6. Гутеша М. Данило	20. Обрадовић Манојла Ђуро
7. Гутеша Николе Миле	21. Обрадовић Вида Марко
8. Гутеша Илије Дмитар	22. Обрадовић Јована Миле
9. Гутеша Михајла Никола	23. Обрадовић Марка Никола
10. Драгосавац Петра Стеван	24. Обрадовић Луке Никола
11. Илић Томе Симо	25. Обрадовић Трифуна Никола
12. Колунџија Петра Дане	26. Обрадовић Петар
13. Крајновић Павла Дане	27. Обрадовић Саве Сава
14. Крајновић Давида Данило	28. Омчикус Лазе Јован

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

29. Плећаш Томе Петар	37. Радаковић Миле Стево
30. Пупавац Јосипа Перо	38. Ћук Андрије Димитрије
31. Радаковић Јована Дане	39. Ћук Андрије Јован
32. Радаковић Дане Јован	40. Ћук Андрије Никола
33. Радаковић Ћукана Јован	41. Чабрило Раде Дане
34. Радаковић Луке Јован	42. Чабрило Миле Јован
35. Радаковић Боже Јован	43. Чабрило Давида Рафаило
36. Радаковић Јована Миле	

Буних

1. Бабић Николе Јово	26. Маринковић Буде
2. Бањеглав Раде Миладин	27. Мирић Стевана Никола
3. Бањеглав Петра Петар	28. Његован Дмитра Јово
4. Бањеглав Дане Спасе	29. Његован Мије Дмитар
5. Божић Раде Ђуро	30. Његован Исака Милан
6. Букмировић Раде Миле	31. Његован Буде Петар
7. Букмировић Симе Миле	32. Обрић Буде Драган
8. Дмитрашиновић Милана
Андрија	33. Олбина Димитрија Милан
9. Дмитрашиновић Арсе
Димитрије	34. Опсеница Максима Јован
10. Драгаш Дане Јован	35. Пањковић Милана Јован
11. Драгаш Буде Никола	36. Париповић Буде Милан
12. Драгаш Данила Никола	37. Петрановић Филипа Спасе
13. Ерор Петра Буде	38. Пупавац Дане Ђуро
14. Ерор Дмитра Дане	39. Пупавац Милашина Стеван
15. Ерор Стојана Данило	40. Ракић Миле Буде
16. Ерор Дмитра Јово	41. Свилар Тодора Никола
17. Јеловац Андрије Дане	42. Секиз Дане Васо
18. Кнежевић Милашина Дане	43. Станковић-Ниле Никола
19. Кнежевић Петра Буде	44. Ђурчија Буде Никола
20. Кнежевић Михајла Јован	45. Ђурчија Буде Сава
21. Кнежевић Марка Стојан	46. Хрњак Буде Ђуро
22. Кнежевић Раде Стеван	47. Хрњак Дане Јован
23. Кнежевић Николе Стеван	48. Хрњак Буде Милан
24. Ковачевић Косте Илија	49. Хрњак Манише Никола
25. Маријанчевић Стевана Вајо	50. Хрњак Милашина Стеван
	51. Хрњак Милашина Тодор
	52. Хрњак Филипа Тодор

Душан Узеплац

53. Хрњак Николе Шпиро
54. Шевер Михајла Јован

55. Шербечија Михајла Данило
56. Шербечија Димитрије

Ведашић

1. Делић Петра Јован
2. Делић Дмитра Илија
3. Иванишевић Ивана Михајло

4. Иванишевић Николе Петар
5. Орлић Миле Васо

Велика попина

1. Бркљач Саве Андрија
2. Бркљач Јандре Илија
3. Бркљач Петра Илија
4. Бркљач Саве Лазар
5. Грубишић Николе Дане
6. Грубишић Марка Милош
7. Грубишић Илије Никола
8. Грубишић Дане Петар
9. Јованић Данила Миле
10. Лабус Тодора Васиљ
11. Лабус Стевана Дане
12. Лабус Васе Ђуро
13. Лабус Јандре Илија
14. Лабус Ваје Јован
15. Лабус Стевана Јован
16. Лабус Ђорђа Јован
17. Лабус Стевана Миле
18. Лабус Јове Михајло
19. Лабус Јандре Никола
20. Лабус Ђурђа Јован
21. Лабус Николе Стево
22. Лукић Илија
23. Лукић Илије Раде
24. Лукић Петра Шпиро
25. Марчетић Васе Јово
26. Новаковић Раде Ђуро
27. Новаковић Јована Илија

28. Новаковић Николе Јован
29. Новаковић Тодора Јован
30. Новаковић Дане Лазо
31. Новаковић Николе Миле
32. Новаковић Петра Милош
33. Новаковић Дане Никола
34. Новаковић Петра Павле
35. Новаковић Луке Сава
36. Новаковић Саве Сава
37. Новаковић Тодора Стојан
38. Стојсављевић Јове Божо
39. Стојсављевић Ђуке Дане
40. Стојсављевић Дане Данило
41. Стојсављевић Милоша
Богдан
42. Стојсављевић Ђуре Јово
43. Стојсављевић Миле Јово
44. Стојсављевић Ђурђа Миле
45. Стојсављевић Симе Миле
46. Стојсављевић Петра Милош
47. Стојсављевић Ђурђа Никола
48. Стојсављевић Саве Никола
49. Стојсављевић Саве Никола
50. Стојсављевић Николе Остоја
51. Стојсављевић Луке Паја
52. Стојсављевић Илије Петар
53. Стојсављевић Милете Раде

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

- 54. Стојсављевић Васе Стеван
- 55. Сучевић Јаше Петар
- 56. Шопа Михајла Димитрије

- 57. Шопа Марка Миле
- 58. Шопа М. Стеван

Висућ

- 1. Ковачевић Дане
- 2. Ковачевић Петра Миле
- 3. Кораћ Дане Мане
- 4. Кораћ Милан
- 5. Кораћ Мићо
- 6. Кораћ Петра Никола
- 7. Кораћ Дмитра Петар
- 8. Кораћ Миле Петар
- 9. Кораћ Миле Божо
- 10. Кораћ Петра Ђуро
- 11. Косановић Милоша Благоје

- 12. Марјановић Милан
- 13. Милошевић Мане
- 14. Милошевић Ђуре Петар
- 15. Милошевић Петар
- 16. Мрђа Василија Стево
- 17. Орлић Илије Јанко
- 18. Тепавац Стеван
- 19. Тепавац Ђ- Петар
- 20. Цвијетичанин Стојана Илија
- 21. Цвијетичанин Стојана Миле
- 22. Цвијетичанин Стојана Раде

Водотеч

- 1. Буквић Мане Илија
- 2. Буквић Стевана Петар

- 3. Станић Које Петар

Војводуша

- 1. Стокућа Буде Трифун

Врановача

- 1. Косановић Јове Стеван
- 2. Лека Јована Јово

- 3. Миљановић Раде Никола
- 4. Орлић Буде Јово

Врбица

- 1. Маричић Павле

Вребац

- 1. Басарић Миланка Јово
- 2. Басарић Мане
- 3. Басарић Дане Стојан
- 4. Басарић Јована Томо

- 5. Бобић Ђурђа Стојан
- 6. Богдановић Алексе Алекса
- 7. Богдановић Владимир
- 8. Богдановић Симе Душан

Душан Узелац

9. Богдановић Симе Лука
10. Богдановић Исе Милан
11. Богдановић Косте Милан
12. Богдановић Никола
13. Богдановић Алексе Петар
14. Богдановић Михајла Раде
15. Богдановић Танасија Стеван
16. Божић Стевана Ђукан
17. Божић Милош
18. Борић Јована Милош
19. Бурсаћ Михајло
20. Граовац Танасије Васо
21. Граовац Дане Ђуро
22. Граовац Дмитра Ђуро
23. Граовац Луке Илија
24. Граовац Луке Јанко
25. Граовац Танасије Јован
26. Граовац Павла Лука
27. Граовац Петра Мане
28. Граовац Тодора Милан
29. Граовац Милош
30. Граовац Васе Никола
31. Граовац Петра Никола
32. Граовац Танасије Сава
33. Грубић Петра Миле
34. Грубић Петра Никола
35. Доброта Милана Душан
36. Доброта Исе Јован
37. Доброта Миленка Лука
38. Драгосавац Дмитра Божо
39. Драгосавац Филипа Божо
40. Драгосавац Томе Дмитар
41. Драгосавац Јанко
42. Драгосавац Танасије Јово
43. Драгосавац Петра Миле
44. Зороја Милана Дмитар
45. Ковач Саво
46. Коњевић Петра Дмитар
47. Коњевић Петра Сава
48. Кораћ Петра Дмитар
49. Кораћ Петра Сава
50. Кравић Боже Дмитар
51. Кравић Боже Марко
52. Кравић Томе Никола
53. Кравић Петра Сава
54. Кравић Јована Симо
55. Крајновић Боже Дмитар
56. Крајновић Марко
57. Крајновић Миле
58. Крајновић Никола
59. Крајновић Сава
60. Крајновић Јована Симо
61. Кричковић Божо
62. Мандарић Богдан
63. Мандарић Мије Ђуро
64. Мандарић Лазе Илија
65. Мандарић Петра Исо
66. Мандарић Јанко
67. Мандарић Ђуре Јово
68. Мандарић Раде Марко
69. Мандарић Васе Милан
70. Мандарић Дмитра Милан
71. Мандарић Исака Милан
72. Мандарић Петра Милан
73. Мандарић Јована Миле
74. Мандарић Михајло
75. Мандарић Луке Никола
76. Мандарић Симо
77. Мандић Михајла Ђуро
78. Мандић Јован
79. Мандић Дмитра Милан
80. Мишчевић Јово

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

81. Мишчевић Марка Лука	116. Стоисављевић Петра Никола
82. Мишчевић Танасије Стеван	117. Сунајко Новака Димитар
83. Наранчић Ђуре Душан	118. Сунајко Боже Миле
84. Наранчић Николе Мане	119. Сунајко Дане Симо
85. Новаковић Симе Гаврило	120. Суша Томе Вошко
86. Новковић Дане	121. Томаш Димитрије
87. Новковић Васе Димитар	122. Томаш Димитар
88. Новковић Кузман	123. Томаш Алексе Ђурађ
89. Новковић Миће Лука	124. Томаш Геце Никола
90. Новковић Николе Мане	125. Томаш Стевана Станко
91. Новковић Петра Миле	126. Ћурчић Исака Ћуро
92. Новковић Танасија Милош	127. Ћурчић Марка Јово
93. Новковић Танасија Тодор	128. Ћурчић Д. Јово
94. Његомир Исе Димитрије	129. Ћурчић Дмитра Мане
95. Његомир Алексе Јован	130. Ћурчић Исака Мића
96. Његомир Јована Лазо	131. Ћурчић Марка Петар
97. Његомир Танасија Мане	132. Угарак Дане Милан
98. Његомир Танасија Милан	133. Угарак Исе Миле
99. Његомир Дмитра Милан	134. Угарак Дане Стеван /мл/
100. Његомир Трифуна Никола	135. Угарак Дане Стеван
101. Пањевић Јована Лука	136. Узелац Дмитра Душан
102. Пањевић Дмитра Никола	137. Узелац Лазар
103. Поповић Дане Димитрије	138. Узелац Андрије Лука
104. Поповић Јове Димитар	139. Узелац Андрије Милош
105. Поповић Марка Ћуро	140. Узелац Сава
106. Поповић Николе Милан	141. Цетина Васо
107. Поповић Јове Петар	142. Цетина Јована Димитар
108. Поповић Николе Саво	143. Цетина Јанко
109. Поповић Марка Симо	144. Цетина Јанка Марко
110. Ракић Јована Исо	145. Црнокрак Исе Никола
111. Ракић Николе Милан	146. Црнокрак Исе Марко
112. Ракић Новак	147. Црнокрак Михајла Мане
113. Ракић Сава	148. Шакић Душан
114. Репац Илије Мане	149. Шакић Душана Симо
115. Рогић Николе Сава	

Душан Узелац

Врело /Грачиц/

1. Богуновић Симеуна Раде	7. Продановић Стевана Сава
2. Будимир Милоја Марко	8. Старчевић Миле Петар
3. Будимир Јована Симо	9. Ћук Ћире Дане
4. Јарић Пантелије Никола	10. Ћук Илије Марко
5. Маричић Петар	11. Шуица Тодора Максим
6. Марчетић Николе Илија	12. Шуица Петра Тодор

Врело /Кореничко/

1. Богуновић Саве Лука	13. Дракулић Петра Илија
2. Вујновић Дамјана Јово	14. Дракулић Стевана Милан
3. Влатковић Раде Проко	15. Дракулић Вује Миле
4. Глумац Миле Богдан	16. Дракулић Илије Петар
5. Глумац Петра Ћукан	17. Дракулић Стојана Проко
6. Глумац Исе Илија	18. Дракулић Раде Стојан
7. Глумац Миле Милан	19. Дракулић Боже Стојан
8. Глумац Дане Стеван	20. Ћујић Стевана Марко
9. Грубић Миле Душан	21. Штета Буде Милан
10. Грубић Илије Манојло	22. Шушиловић Јакова Ћуро
11. Грубић Раде Станко	
12. Дмитрашиновић Станише	
Проко	

Врзићи /Брлог/

1. Врзић Петра Мане

Врховине

1. Арамбашић Трифуна Илија	8. Срдић Милана Ћуро
2. Бајић Воје Михајло	9. Срдић Ћурђа Никола
3. Богдановић Јандре Никола	10. Срдић Стојана Стеван
4. Гомирац Раде	11. Срдић Дамјана Тодор
5. Пејновић Дане Арса	12. Срдић Раде Тодор
6. Радић Војина Ћуро	13. Узелац Ћуре Радивој
7. Радић Тодора Трифун	

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Вучипоље

1. Дробац Ђурђа Никола	2. Радусина Дане Томо

Геровац

1. Мркић Николе Исаило

Главаце

1. Вуксан Дане Илија	3. Кнежевић Миле Дане
2. Дукић Буде Данило	4. Кончар Петра Дане

Горићи

1. Алексић М. Васиљ	3. Алексић С. Данило
2. Алексић Милете Миле	4. Алексић Раде Миливој

Горња криваја

1. Ћопић Николе Ђуро

Глогово

1. Јакшић Дмитра Бранко	5. Јакшић Петра Никола
2. Јакшић Ђурђа Божо	6. Јакшић Раде Стево
3. Јакшић Миле Јован	7. Сурла Томе Божо
4. Јакшић Јове Милан	8. Сурла Јове Илија

Госпић

1. Богдановић Душан, проф.	3. Добријевић Ивана Пајо
2. Богдановић Луке Ћоко	4. Зец др Петар

Гостово поље

1. Гостовић Марка Илија	3. Гостовић Исе Манојло
2. Гостовић Петра Илија	4. Гостовић Илије Милош

Душан Узелац

Граб

1. Дробац Саве Љубомир
2. Дробац Стевана Раде
3. Јелача Николе Јово
4. Мијоковић Раде Богдан
5. Мијоковић Божо
6. Радусина Томе Илија
7. Радусина Илије Никола
8. Станисављевић Васе Стеван
9. Тојагић Лазе Лазар

Грабушић

1. Вукобратовић Пантелије Лазар
2. Вукобратовић Манише Милан
3. Вукобратовић Ман. Милан
4. Вукобратовић Васе Миле
5. Вукобратовић Спасоје
6. Вукобратовић Дане Симо
7. Делић Максима Јован
8. Делић Николе Миле
9. Делић Дане Стеван
10. Делић Николе Стеван
12. Ђукић Јована Раде
13. Ћупурдија Јована Петар
14. Шкорић Максима Миле

Градина

1. Дракулић Саве Јово

Грачац

1. Агбаба Симе Јанко
2. Бабић Будисава Милан
3. Брчин Луке Милан
4. Брчин Гајдове Никола
5. Брчин Васе Петар
6. Гаћеша Миле Спасеније
7. Дробац Марка Васо
8. Дробац Луке Владимир
9. Дукић Томе Петар
10. Дукић Јове Тома
11. Дучић Илије Божо
12. Дучић Илије Ђуро
13. Ђекић Дане Данило
14. Ђекић Петра Ђуро
15. Ђекић Лазе Обрад
16. Ђекић Јове Симо
17. Контић Петра Милан
18. Контић Миле Милош
19. Кривокућа Аврама Миле
20. Мандић Стеве Миле
21. Мандић Илије Петар
22. Пантелић Марка Марко
23. Растовић Илије Марко
24. Растовић Томе Стеван
25. Растовић Вукашина Петар
26. Станисављевић Симе Данило
27. Станисављевић Милана Обрад
28. Тинтор Николе Тома

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

29. Трбојевић Илије Божо
30. Трбојевић Илије Илија
31. Трбојевић Јово
32. Цветковић Јована Ђуро
33. Цветковић Томо

34. Цвијетковић Луке
Димитрије
35. Цвијетковић Луке Ђуро
36. Чича Максима Лука

Дабар

1. Бабић Петра Томо
2. Лужанић Милана Данило

Дабашиница

1. Јованић Миле Јован
2. Калинић Дане Илија
3. Колунџија Павла Илија
4. Мандић Раде Андрија
5. Мандић Лазара Дане
6. Мандић Тодора Јован
7. Мандић Јована Никола
8. Новаковић Симе Марко
9. Обрадовић Петра Јован
10. Обрадовић Јована Стеван
11. Петровић Аврама Андрија
12. Чича Миле Јово
13. Чича Николе Јово

Дебело брдо /Кореница/

1. Батинић Милана Буде
2. Божанић Јована Сава
3. Вранеш Николе Дмитар
4. Вранеш Николе Раде
5. Марковић Ђуро
6. Прица Илије Раде
7. Пупавац Дане Исо
8. Хинић Танасија Илија
9. Хинић Ваје Јован
10. Хинић Косте Милан
11. Хинић Ваје Милутин
12. Хинић Милана Никола
13. Хинић Ваје Петар
14. Хинић Проке Петар
15. Хинић Манојла Раде
16. Хинић Ђуре Спасоје
17. Шијан Николе Данило
18. Шијан Јована Дмитар
19. Шобот Илије Илија
20. Шобот Илије Петар

Дебело брдо /Лапац/

1. Шарац Јована Јован
2. Шарац Луке Миле
3. Шарац Јована Раде

Душан Узелац

Дерингај

1. Миљуш Филипа Томо

Дивосело

1. Басарић Исе Илија
2. Басарић Јанкина
3. Басарић Марко
4. Басарић Ђурђа Миле
5. Басарић Стеван
6. Баста Миле
7. Бјеговић Симе Гајо
8. Бјеговић Јове Дмитар
9. Бјеговић Николе Дмитар
10. Бјеговић Стевана Дмитар
11. Бјеговић Стевана Дмитар
12. Бјеговић Исе Лука
13. Бјеговић Манише Лука
14. Бјеговић Дмитра Мића
15. Бјеговић Стевана Никола
16. Бјеговић Васе Стеван
17. Бјеговић Манише Томо
18. Букурица Илија
19. Букурица Симе Јово
20. Букурица Стојана Максим
21. Вујновић Алексе Божо
22. Вујновић Боже Дмитар
23. Вујновић Јове Дмитар
24. Вујновић Д. Исо Циндрушев
25. Вујновић Исо Кардум
26. Вујновић Чоје Јандре
27. Вујновић Јове Кујица
28. Вујновић Јована Марко
29. Вујновић Илчев Милецко
30. Вујновић Капурала Миле
31. Вујновић Луке Миле
32. Вујновић Јанка Пучан
33. Драгаш Илија
34. Драгаш Раме Јанко
35. Драгаш Дмитра Лука
36. Драгаш Миле Бојрудин
37. Драгаш Миле Папанов
38. Јерковић Ђуре Блејо
39. Јерковић Николе Јанко
40. Јерковић Николе Мићан
41. Јовић Марка Исо
42. Лучић Саве Мића
43. Матић Дмитра Душан
44. Матић Ђуро - Гаџура
45. Матић Миле Душан
46. Матић Перинов Илија
47. Матић Дмитра Јово
48. Матић Миле Јово
49. Матић Луке Мићо
50. Матић Перинов Никола
51. Матић Симе Стево
52. Обрадовић Милкана Бранко
53. Обрадовић Стеве Бранко
54. Обрадовић Дмитар
55. Обрадовић Танасија Илија
56. Обрадовић Д. Јанко
57. Обрадовић Д. Јанко
58. Обрадовић Јована Јанко
59. Обрадовић Јована Јовица
60. Обрадовић Јосо
61. Обрадовић Дане Лука
62. Обрадовић Милан-Митрела
63. Обрадовић Дмитра Милан
64. Обрадовић Панте Миле

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

65. Обрадовић Илије Никола	89. Почуча Исо
66. Обрадовић Павле Шљакин	90. Почуча Ђуре Јово
67. Обрадовић Луке Павле	91. Почуча Миле
68. Обрадовић Дане Петар	92. Почуча Данеге Мићап
69. Обрадовић Милкана
Светозар	93. Почуча Вује Никола
70. Плећаш Дмитра Васо	94. Почуча Дмитра Симо
71. Плећаш Љубана Варде	95. Почуча Боже Стево
72. Плећаш Стевана Јован	96. Почуча Дане Стево
73. Плећаш Дамјана Мане	97. Почуча Данеге Стево
74. Плећаш Марко - Маркић	98. Радаковић Дмитра Ђуро
75. Плећаш Дане Миле	99. Радаковић Марка Мићо
76. Плећаш Дане Миле -
Сокачин	100. Радаковић Симо
77. Плећаш Павла Пајо	101. Рајчевчевић Саве Бобан
78. Поткоњак Божо Бућан	102. Рајчевић Тривун - Триша
79. Поткоњак Стојана Ђуро	103. Станић Богдан - Госо
80. Поткоњак Јово Парун	104. Станић Николе Ђуро
81. Поткоњак Јово Чова	105. Станић Николице Зарија
82. Поткоњак Пајошев Милан	106. Станић Васкана Јован
83. Поткоњак Милан Цого	107. Станић Јанка Миливој
84. Поткоњак Боје Миле	108. Станић Ђурђа Павео
85. Поткоњак Сава Ђоко	109. Станић Јокана Пајо
86. Поткоњак Симо Боси	110. Трешњић Симе Божо
87. Почуча Јове Ђурина	111. Трешњић Давида Јово
88. Почуча Илија	112. Трешњић Вује Пеко
	113. Цвијановић Дмитар

Са 113 добровољаца, који су се јуначки борили у саставу српске војске, Дивосело је заузимало друго место међу селима Лике. Занимљив је податак да је 68 Дивосељана на Солунски фронт приспело из Америке, а 37 из заробљеничких логора Русије.

Као добровољци, Дивосељани су се лавовски борили на многим ратиштима и у пробоју Солунског фронта. Многи од њих су одликовани највишим ратним одликовањима. Тако ордене Карађорђевог звезде са мачевима носили су Матићи Ђуро, Јово, Никола и Стево; медаље Обилића Бјеговићи Дмитар и Стеван, Обрадовићи Илија и Јовица, затим Станић Миливој, као и Почуча Јово, а Орден Белог орла Плећаш Марко.

Душан Узелац

Днопоље

1. Вигњевих Миле Милош	15. Опачић Саве Јован
2. Вигњевих Које Ђуро	16. Петровић Стеве Сава
3. Драгичевић Милан	17. Почуча Ђукана Андрија
4. Мрђа Давида Давид	18. Почуча Ђуре Илија
5. Мрђа Лазе Јово	19. Почуча Дане Никола
6. Мрђа Јована Милан	20. Почуча Стевана Петар
7. Мрђа Никола	21. Тишма Луке Илија
8. Мрђа Николе Петар	22. Тишма Стеван
9. Мрђа Данила Раде	23. Узелац Милоша Илија
10. Обрадовић Саве Јован	24. Узелац Петра Којо
11. Обрадовић Раде Којо	25. Узелац Илије Сава
12. Обрадовић Раде Лука	26. Узелац Илије Стојан
13. Обрадовић Петра Миле	27. Шашић Петра Миле
14. Обрадовић Тодора Симо	28. Шашић Саве Сава

Добрица

1. Батинић Аврама Миливој	3. Хајдуковић Арсена Никола
2. Батинић Мане Миливој	

Добросело

1. Бајић Луке Милош	16. Мандић Николе Јово
2. Беслаћ Дане Лазо	17. Мандић Дане Милан
3. Беслаћ Илије Милан	18. Мандић Петра Миле
4. Војновић Јована Раде	19. Мандић Ђуре Никола
5. Кантар Дане Гавро	20. Мандић Миле Никола
6. Кантар Гавре Димитрије	21. Мандић Јандрије Раде
7. Кантар Илије Јово	22. Мандић Миле Сава
8. Кантар Ђурђа Марко	23. Мандић Николе Симо
9. Кантар Ђурђа Милан	24. Половина Новака Јован
10. Кантар Николе Милан	25. Половина Аћима Јово
11. Кантар Дане Никола	26. Половина Ђуре Милан
12. Кантар Стеве Никола	27. Половина Мане Милан
13. Кантар Дане Раде	28. Штикавац Милоша Гавро
14. Кантар Јове Раде	29. Штикавац Гавре Јован
15. Мандић Ђуро	30. Штикавац Николе Раде

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

Дољани /Грачац/

Х. Дукић Петра Петар	3. Мандић Шпире Никола
2. Дукић Ђуре Раде	

Дољани /Лапац/

1. Драгичевић Илије Никола	23. Медић Дане Стеван
2. Крнета Јована Петар	24. Миљуш Миле Марко
3. Мајсторовић Марка Илија	25. Миљуш Миле Раде
4. Мајсторовић Дане Миле	26. Михић Обрада Ђуро
5. Мајсторовић Ђукана Миле	27. Михић Раде Данило
6. Мајсторовић Марка Миле	28. Обрадовић Вида Јово
7. Мајсторовић Николе Петар	29. Обрадовић Николе Милан
8. Медић Милана Божо	30. Обрадовић Раде Миле
9. Медић Петра Дане	31. Обрадовић Николе Петар
10. Медић Николе Ђуро	32. Опачић Милана Ђуро
11. Медић Дане Илија	33. Опачић Боже Илија
12. Медић Ђурђа Исо	34. Ореш Томе Данило
13. Медић Стевана Лука	35. Ореш Томе Никола
14. Медић Ђурђа Миле	36. Пајић Дане Давид
15. Медић Николе Милош	37. Пајић Николе Петар
16. Медић Панте Милош	38. Петровић Дане Јово
17. Медић Јована Никола	39. Петровић Давида Никола
18. Медић Миле Никола	40. Радаковић Миле Илија
19. Медић Јандрије Петар	41. Радаковић Николе Јовица
20. Медић Јована Петар	42. Радаковић Миле Раде
21. Медић Јована Раде	43. Цвијановић Милана Душан
22. Медић Миле Сава	

Дољани /Оточац/

1. Агбаба Милоша Бранко	8. Мандић Стевана Лука
2. Агбаба Милића Петар	9. Наранчић Саве Арсо
3. Агбаба Василића Стојан	10. Наранчић Јове Миле
4. Грозданић Илије Данило	11. Наранчић Луке Миле
5. Грозданић Николе Милан	12. Наранчић Милете Стеван
6. Јовић Петра Стојан	13. Наранчић Луке Стојан
7. Мандић Арсо	14. Наранчић Милете Стојан

Душан Узелац

15. Огњеновић Алексе Милета
16. Огњеновић Алексе Раде
17. Пухар Петра Маниша

18. Ружић Данила Миле
19. Ђурчић Стојана Јован
20. Узелац Јанко

Дољи лапац

1. Бабић Петра Ђуро
2. Балаћ Миле Дане
3. Владетић Тодора Милан
4. Владетић Миле Миле
5. Влатковић Дане Миле
6. Дивјак Милоша Илија
7. Дивјак Михајла Миле
8. Димић Миле Раде
9. Дураковић Марка Давид
10. Дураковић Марка Давид
11. Дураковић Дане Миле
12. Ђаковић Шпире Сава
13. Ђукић Петра Андрија
14. Зобеница Луке Никола
15. Косановић Илије Васо
16. Косановић Николе Ђуро
17. Медић Стевана Ђуро
18. Медић Лазе Илија
19. Милеуснић Вује Јово
20. Милошевић Николе Јово
21. Милошевић Николе Миле
22. Милошевић Д. Никола
23. Обрадовић Милете Дане
24. Обрадовић Јаидрије Милан

25. Обрадовић Илије Никола
26. Опалић Саве Јован
27. Петровић Дане Никола
28. Поповић Милоша Илија
29. Поповић Милоша Саво
30. Радаковић Д. Милош
31. Рашета Саве Андрија
32. Рашета Давида Андрија
33. Рашета Луке Божо
34. Рашета Јандрије Гавро
35. Рашета Луке Давид
36. Рашета Николе Данило
37. Рашета Илије Илија
38. Рашета Николе Илија
39. Рашета Раде Илија
40. Рашета Лазе Јован
41. Рашета Саве Лазар
42. Рашета Илије Миле
43. Рашета Луке Никола
44. Рашета Стеве Никола
45. Репац Павла Миле
46. Седлам Марка Ђуро
47. Стијеља Раде Марко
48. Ковачевић Митра Која

Горњи лапац

1. Војводић Николе Ђуро

Дренов кланац

1. Лалић Марка Арсеније

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Дреновац

1. Буцало Ђурђа Стеван	6. Шево Вује Максим
2. Јарић Јована Андрија	7. Шево Јована Петар
3. Јарић Ђуре Ђуро	8. Шево Миле Петар
4. Јарић Аћима Илија	9. Шево Аћима Стеван
5. Јарић Јована Илија	

Дубоки до

1. Чича Јове Божо	2. Чича Јована Илија

Дубраве

1. Плећаш Стевана Гајо	4. Плећаш Петра Марко
2. Плећаш Илије Дане	5. Плећаш Станка Стеван
3. Плећаш Дане Магко	

Дуги до

1. Кмезић Тодора Марко	3. Лекић Стојана Мане
2. Кмезић Дане Михајло	

Жељави

1. Бабић В. Миле	4. Корда Војина Паја
2. Варда Стојана Илија	5. Прибић Илије Радивој
3. Жигић Јанка Данило	

Залужница

1. Бракус Стевана Миле	4. Поповић Васиља Никола
2. Брекић Миле Никола	5. Поповић Стевана Никола
3. Иванчевић Ђуро	

Заклопац

1. Јелача Николе Миле	5. Мандић Боже Симеон
2. Медић Јована Јаков	6. Медић Лазара Стево
3. Медић Лазара Лука	7. Мудринић Данила Михајло
4. Медић Лазе Лука	8. Мудринић Милоша Радивој

Душан Узелац

Зрмања

1. Богдановић Милана Димитар
2. Богдановић Милоша Симо
3. Бркић-Јоксимовић
Димитрије Пајо
4. Будимир Дамјана Андрија
5. Будимир Илије Ђурађ
6. Будимир Дмитра Илија
7. Дроњак Стевана Никола
8. Дроњак Милете Пајо
9. Илић Гене Симо
10. Јарић Ђорђа Јован
11. Јокић Петра Јован
12. Јокић Милоша Сава
13. Контић Милан
14. Крлић Петра Дане
15. Лукић Ђуре Миле
16. Лукић Јове Милош
17. Осмокровић Петра Ђуро
18. Пуача Томе Јован

Иванкуша

1. Станић Марка Дане
2. Станић Павла Ђуро

Јанча

1. Стакић Саве Вујо
2. Стакић Саве Миле

Јасиковац

1. Жакула Стојана Буде

Јошан

1. Бањанин Буде Јован
2. Бањанин Данила Никола
3. Бањанин Стевана Раде
4. Беванда Томе Данило
5. Бјелобрк Дмитра Миле
6. Диклић Илије Гавро
7. Диклић Михајла Ђуро
8. Диклић Саве Илија
9. Диклић Миле Раде
10. Егић Буде Манојло
11. Егић Мојсија Раде
12. Лончар Стојана Миле
13. Мандић Миливоја Мане
14. Радаковић Раде Илија
15. Радаковић Илије Мане
16. Радаковић Јована Петар
17. Радека Николе Раде
18. Саџак Данило
19. Стајић Васе Гавро
20. Цвијановић Манојла
Василије
21. Цвијановић Милана Јован

Јаворник

1. Тајага Јован

Калдрма

1. Бурсаћ Саве Петар

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Калеговац

1. Кеча Николе Буде	5. Тресиглавић Ђуре Стеван
2. Лалић Трифуна Буде	6. Ђујић Максима Милан
3. Лалић Обрада Ђуро	7. Фундук Дане Стеван
4. Орлић Милана Коста	

Капела

1. Вујичић Миће Јанко	2. Ђерић Марка Данило

Кестеново

1. Блануша Михајла Илија

Кијани

1. Брујић Тодора Марко	13. Колунција Дане Илија
2. Инђић Јове Петар	14. Познић Луке Гајо
3. Јелача Раде Данило	15. Совиљ Николе Ђуро
4. Јелача Тодора Јово	16. Совиљ Петра Ђуро
5. Јелача Дане Миле	17. Совиљ Раде Илија
6. Јелача Николе Миле	18. Совиљ Павла Јово
7. Јелача Павла Миле	19. Совиљ Петар
8. Јелача Данила Тодор	20. Сурла Тодора Дмитар
9. Кесић Томе Јово	21. Сурла Михајла Јово
10. Кесић Ђуре Петар	22. Сурла Дмитра Никола
11. Ковачевић Стевана Раде	23. Сурла Михајла Стево
12. Кривокућа Миле Никола	

Кик

1. Личина Дане Милан	3. Трукуља Дмитра Симо
2. Петковић Милана Стево	

Клапавица

1. Кртинић Дане Лазо	3. Кртинић Саве Марко
2. Кртинић Дане Миле	

Душан Узелац

Клашљница

1. Делић Јована Дане
2. Дотлић Данила Ђорђе

Козјан

1. Вуњак Милана Глишо
2. Кнежевић Јована Драган
3. Кнежевић Буде Илија
4. Кнежевић Илије Јован
5. Кнежевић Петра Јован
6. Кнежевић Стевана Петар
7. Кнежевић Дане Станиша
8. Свилар Николе Максим
9. Хинић Дане Коста

Ком

1. Ћук Стевана Трифун

Кореница

1. Божанић Јована Стојан
2. Вукадиновић Павла Милан
3. Дајић Николе Буде
4. Дракулић Спасе Милан
5. Иванишевић Буде Стеван
6. Лалић Проке Миле
7. Марешић Стевана Душан
8. Пејновић Петра Ђуро
9. Прица Станише Којо
10. Прица Вује Мане
11. Станковић Милоша Павле
12. Дајић Миће Мићо /Језерце/

Косињ

1. Баста Николе Миле
2. Брујић Тодора Дамјан
3. Буњевчевић Коина Раде
4. Вукелић Мартина Марко
5. Гледић Мићуна Дане
6. Глумац Николе Васо
7. Глумац Петра Милан
8. Јовановић Васе Миле
9. Јаворина Симо
10. Кокотовић Ђуре Дане
11. Кокотовић Илије Душан
12. Париповић Ђуре Буде
13. Париповић Илије Миле
14. Плеша Андрије Томислав
15. Почуча Дане Дмитар
16. Почуча Васе Обрад
17. Пражић Димитрија Стево
18. Прибић Николе Петар
19. Радовић Илије Сава
20. Реица Марка Петар
21. Узелац Раде Милан
22. Шакић Обрада Илија
23. Шкорић Ђуре Душан
24. Шкорић Ђуре Милош

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

Крбавица

1. Борчић Јована Лазар	21. Париповић Раде Василије
2. Дозет Кузмена Илија	22. Париповић Дамјана Дмитар
3. Заклан Глише Дмитар	23. Петровић Димитрије
4. Заклан Раде Ђуро	24. Прибић Васо
5. Заклан Стевана Ђуро	25. Прибић Јована Данило
6. Заклан Глише Миле	26. Прибић Тодора Димитрије
7. Лукић Симе Дане	27. Прибић Арсе Милан
8. Лукић Петра Илија	28. Прибић Манише Никола
9. Мирић Дане Вајо	29. Прибић Николе Раде
10. Мирић Димитрије	30. Прица Мојсија Вајо
11. Мирић Буде Ђуро	31. Прица Филипа Владимир
12. Мирић Милана Ђуро	32. Рапајић Петра Гено
13. Мирић Димитрија Илија	33. Рапајић Илије Дане
14. Мирић Стевана Годор	34. Рапајић Вује Дмитар
15. Обрић Милете Милан	35. Рапајић Јована Ђуро
16. Олбина Дане	36. Рапајић Михајла Ђуро
17. Пањковић Исака Душан	37. Рапајић Стевана Јован
18. Пањковић Јакова Ђуро	38. Рапајић Стојана Јован
19. Пањковић Исака Илија	39. Хрњак Илије Станко
20. Пањковић Стевана Никола	

Крстаче

1. Обрадовић Михајла Васо

Крузи

1. Балаћ Дане Илија	5. Ковачевић Дане Миле
2. Балаћ Јован	6. Ковачевић Раде Стојан
3. Балаћ Дане Стеван	7. Љубојевић Васе Миле
4. Биљетина Јове Стево	

Крчана

1. Радочај Никола	3. Радочај М. Стево
2. Радочај Обрад	4. Радочај Н. Стево

Душан Узелац

Крш

1. Кокотовић Вује Илија
2. Кокотовић Вује Петар
3. Кордић Павла Симо
4. Кордић Јована Стево
5. Париповић Илије Миле
6. Париповић Михајла Тодор
7. Почуча Саве Раде
8. Прибић Лазара Дамјан
9. Радовић Николе Дане
10. Радовић Ђуре Јово
11. Репац Дмитра Буде
12. Репац Дане Марко

Кум

1. Грбић Стеваиа Ђуро
2. Грбић Милутина Павле

Купирово

1. Дамјановић Михајла Андрија
2. Дамјановић Илија
3. Дамјановић Данила Илија
4. Дамјановић Дамјана Лука
5. Дамјановић Милоша Никола
6. Дамјановић Стевана Раде
7. Дамјановић Михајла Ристо
8. Дамјановић Илије Стеван
9. Десница Илије Данило
10. Десница Данила Лука
11. Десница Луке Лука
12. Десница Петра Петар
13. Завишић Ђурђа Стеван
14. Лукић Михајла Вид
15. Лукић Василија Јово
16. Петровић Пантелије Стеван
17. Угрица Саве Стево

Курјак

1. Баста Станише Станко
2. Ђукић Миле
3. Ђукић Јанка Симо
4. Ђукић Спасоје

Липе

1. Кекић Петра Илија
2. Кекић Ђукана Милош

Липово поље

1. Баста Миладина Миле
2. Глумац Ђуре Симо
3. Глумац Петра Симо
4. Кокотовић Стојана Дане
5. Кокотовић Милана Дмитар
6. Кокотовић Јандрије Љубомир
7. Кокотовић Дамјана Миле
8. Кокотовић Илије Мићо
9. Узелац Миладина Дане

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

10. Узелац Тодора Душан
11. Шакић Миладина Мане

12. Штакић Миле Ђуро
13. Штакић Михајла Манојло

Лички осик

1. Јелић Илије Божо
2. Цигановић Јована Јово

Ловинац

1. Личина Стојана Станко
2. Секулић Павла Иван
3. Тркуља Д. Мане

Лучани

1. Рајачић Миле Дане
2. Маљковић Раде Илија

Љубовић

1. Агбаба Стевана Божа
2. Агбаба Милете Дане
3. Агбаба Стевана Лика
4. Агбаба Јована Мане
5. Агбаба Симе Миле
6. Агбаба Стевана Стеваи
7. Опалић Николе Сава
8. Самарџија Илије Богдан

Мазин

1. Бабић Илије Јован
2. Бабић Проке Милан
3. Бабић Манојла Миле
4. Бабић Павла Петар
5. Бабић Саве Раде
6. Бабић Луке Сава
7. Бабић Михајла Стеван
8. Бабић Јована Стеван
9. Бајић Петра Данило
10. Бајић Милана Никола
11. Бајић Николе Сава
12. Зорић Ђуре Раде
13. Илић Милана Илија
14. Илић Раде Јово
15. Илић Стевана Јово
16. Илић Раде Милан
17. Илић Јове Милан
18. Илић Филипа Никола
19. Војводић Милана Ђуро
20. Војводић Павла Лука
21. Војводић Илије Раде
22. Војновић Миле Буде
23. Војновић Дане
24. Војновић Јанка Ђуро
25. Војновић Јована Илија
26. Војновић Марка Илија
27. Војновић Милана Илија
28. Војновић Петра Илија
29. Војновић Симе Илија
30. Војновић Лазе Јово
31. Војновић Петра Лука
32. Војновић Дане Марко

Душан Узелац

33. Војновић Раде Милан
34. Војновић Дане Никола
35. Војновић Јована Никола
36. Војновић Ђурђа Пера
37. Војновић Дане Петар
38. Војновић Јове Стеван
39. Ковачевић Николе Арсеније

40. Ковачевић Николе Илија
41. Ковачевић Томе Милан
42. Ковачевић Николе Миле
43. Ковачевић Миле Никола
44. Ковачевић Петра Никола
45. Ковачевић Раде Стево
46. Шкорић Раде Јован

Мала попина

1. Ћук Шпире Михајло

Мали цероваци

1. Осмокравић Петра Марко

Медак

1. Блитва Раде Илија
2. Брујић Јована Јосип
3. Врачар Шпире Јанко
4. Врачар Шпире Стево
5. Вулетић Ђорђа Дане
6. Вулетић Ђукана Дане
7. Вулетић Дмитра Ђукан
8. Вулетић Мколе Исак
9. Вулетић Милана Милан
10. Грбић Јаика Јован
11. Драганић Дане Јован
12. Загорац Боже Димитрије
13. Загорац Дмитра Јово
14. Загорац Стевана Јово
15. Загорац Илије Јово
16. Загорац Илије Никола
17. Јеловац Петра Миле
18. Јовичић Ђорђа Ђуро
19. Јурасовић Петра Миле
20. Крњајић Тодора Будимир
21. Купрешанин Филипа Ђуро

22. Купрешанин Николе Исо
23. Купрешанин Михајла Јово
24. Купрешанин Павла Јово
25. Љуштина Николе Никола
26. Љуштина Пере Никола
27. Љуштина Николе Петар
28. Маодуш Игњатија Ђуро
29. Маодуш Танасија Илија
30. Маодуш Ђукана Јаков
31. Маодуш Дане Милош
32. Маодуш Стевана Михајло
33. Маодуш Миле Никола
34. Маодуш Миле Петар
35. Маодуш Дане Ранко
36. Маодуш Николе Стеван
37. Маодуш Ђукана Тодор
38. Маргаретић Стојана Јанко
39. Карић Луке Ђуро
40. Марунић Ђуре Васо
41. Марунић Танасија Исо
42. Марунић Мане

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

43. Марунић Танасија Миле	58. Сурла Дане Петар
44. Милић Илије Ђурађ	59. Травица Саве Дане
45. Милић Дане Миле	60. Травица Дане Ђуро
46. Милић Јована Стојан	61. Травица Раде Јово
47. Оклобција Ђукана Јово	62. Травица Јована Никола
48. Оклобција Луке Јово	63. Травица Станко
49. Оклобција Јована Марко	64. Трбојевић Илије Даиде
50. Оклобција Павла Петар	65. Трбојевић Николе Ђуро
51. Оклобција Максима Шпиро	66. Трбојевић Ђуре Раде
52. Орловић Које Стеван	67. Узелац Николе Марко
53. Петковић Марка Стеван	68. Узелац Стевана Миле
54. Потребнић Николе Јован	69. Узелац Николе Сава
55. Потребнић Николе Радосав	70. Узелац Дане Стеван
56. Радошевић Тодора Никола	71. Узелац Дмитра Стеван
57. Радошевић Јове Сава	72. Узелац Миле Стеван

Мекињар

1. Бејаковић Симо	4. Шакић Луке Гецо
2. Вранеш Марка Станко	5. Шакић Тодора Дмитар
3. Тркуља Васе Ђуро	6. Шакић Ђуре Никола

Милошевац

1. Обрадовић Обрада Милан

Михаљевац

1. Ђерић Дане Илија	4. Петровић Буде Милија
2. Ђерић Јована Миле	5. Шорак Танасије Спасе
3. Петричић Миле Војо	

Мишљеновац

1. Опачић Вује Миле	3. Баилић Јована Мане
2. Опачић Луке Миле	

Млаквa

1. Бобић Михајла Василије	3. Варићак Симе Буде
2. Брујић Милана Василије	4. Варићак Николе Дане

Душан Узелац

5. Варићак Миладина Илија
6. Глумичић Јакова Милан
7. Глумичић Ђуре Миле

8. Јаворина Обрада Мане
9. Муњас Милете Илија

Могорић

1. Бањеглав Никола
2. Басарић Стојан
3. Борак Милана Ђуро
4. Борић Илије Милош
5. Борић Јована Сава
6. Борковић Милан
7. Борковић Богдана Петар
8. Бркић Дамјана Божо
9. Бркић Јове Илија
10. Вурдеља Николе Божидар
11. Вурдеља Миле Данило
12. Вучковић Дмитра Никола
13. Ђаковић Раде Дамјан
14. Ђаковић Дазе Ђуро
15. Ђаковић Томе Јанко
16. Ђаковић Томе Јован
17. Ђаковић Дане Миле
18. Ђаковић Илије Никола
19. Ђаковић Николе Томо
20. Илић Раде Лазар
21. Илић Милана Петар
22. Кљајић Тодора Стојан
23. Корица Милана Благоје
24. Корица Ђуре Благоје
25. Корица Томе Васо
26. Корица Јанка Дане
27. Корица Павла Ђуро
28. Корица Дане Јован
29. Корица Димитрија Јован
30. Корица Симе Јово
31. Корица Стевана Јово

32. Корица Симе Лука
33. Корица Лазе Миле
34. Корица Васе Никола
35. Корица Миле Никола
36. Корица Дане Сава
37. Корица Боже Стеван
38. Корица Стојана Стево
39. Кравић Петра Дане
40. Кравић Јове Дане
41. Кравић Дамјана Јован
42. Кравић Петра Стеван
43. Кричковић Дане Андрија
44. Кричковић Јована Миле
45. Кричковић Тодора Јован
46. Кричковић Боже Спасоје
47. Крњајић Тодора Јово
48. Маљковић Луке Станиша
49. Маодуш Танасија Илија
50. Милојевић Дмитра Милош
51. Милојевић Михајла Томо
52. Обрадовић Стеве Бранко
53. Пањковић Дмитра Ђуро
54. Радаковић Миле Божо
55. Радаковић Дамјана Божо
56. Радаковић Николе Дане
57. Радаковић Андрије Ђуро
58. Радаковић Николе Ђуро
59. Радаковић Марка Илија
60. Радаковић Томе Миле
61. Радаковић Боже Петар
62. Радаковић Томе Сава

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

- 63. Чанковић Дмитра Ђуро
- 64. Чанковић Милана Раде

- 65. Чанковић Које Стеван
- 66. Џодан Миле Петар

Мутилић

- 1. Бјелобаба Миле Богдан
- 2. Бјелобаба Ј. Милан

- 3. Поповић Дане Милан
- 4. Станић Милан

Надврело

- 1. Богуновић Тодора Максим

Небљуси

- 1. Балаћ Дане Никола
- 2. Бањанин Миле Илија
- 3. Бубало Које Илија
- 4. Бубало Гавре Лука
- 5. Бубало Дане Лука
- 6. Владетић Раде Ђуро
- 7. Влатковић Ђуре Милан
- 8. Делић Аврама Стево
- 9. Кењало Раде Петар
- 10. Кењало Ђурђа Проко
- 11. Љубојевић Миле Илија
- 12. Матић Илије Милан

- 13. Поповић Милоша Дане
- 14. Поповић Јована Никола
- 15. Поповић Које Петар
- 16. Поповић Николе Раде
- 17. Поповић Дане Раде
- 18. Поповић Миле Радивој
- 19. Поповић Милоша Стеван
- 20. Почуча Вује Ненад
- 21. Репац Мића
- 22. Репац Луке Петар
- 23. Чучак Ђурђа Никола
- 24. Чучак Миле Симо

Нетака

- 1. Бујић Николе Божо
- 2. Бујић Јоветине Милош
- 3. Бујић Данила Петар
- 4. Бујић Ђурђа Сава
- 5. Бујић Илије Симеон
- 6. Бујић Марка Стеван
- 7. Дубајић Ђурђа Ђуро

- 8. Дубајић Раде Георгије
- 9. Дубајић Илије Јован
- 10. Јовановић Ђуре Милан
- 11. Ожеговић Николе Симо
- 12. Рађеновић Миле Милан
- 13. Рађеновић Раде Ђуро
- 14. Рађеновић Симе Лука

Омсица

- 1. Маричић Миле Драгослав
- 2. Маричић Михајла Никола

- 3. Миљуш Миле Драган
- 4. Петровић Лазе Ђуро

Душан Узелац

5. Петровић Миле Јован	10. Познић Данила Павле
6. Познић Јована Дане	11. Познић Јована Петар
7. Познић Миле Дане	12. Тојагић Стевана Божо
8. Познић Дане Милан	13. Ћалић Дане Миле
9. Познић Јована Никола	14. Ћелић Петра Павле

Ондић

1. Узелац Ђ. Ђукан	4. Узелац Милана Никола
2. Узелац Николе Мане	5. Узелац Стојана Петар
3. Узелац Стојана Милан	6. Узелац Ћире Раде

Орловац

1. Ајдуковић Милоша Андрија	3. Ајдуковић Милан
2. Ајдуковић Петра Давид	4. Ајдуковић Миле Стојан

Орнице

1. Поткоњак Миле Дмитар	3. Поткоњак Павла Јован
2. Поткоњак Андрије Јанко	

Оровац /Оточац/

1. Алексић Раде Дане	3. Диклић Дане Сава
2. Диклић Воје Илија	4. Жүнић Дане Миле

Оровас /Кореница/

1. Бешир Спасе Никола	3. Жакула Јанка Самуило
2. Варићак Раде Илија	

Оровац /Д. Лапац/

1. Билић Павле	7. Ђукић Марка Петар
2. Боснић Ђорђа Данило	8. Ђукић Давида Симо
3. Боснић Јована Илија	9. Зобеница Илије Петар
4. Влајић Миле Божо	10. Паскаш Ђуре Давид
5. Дражић Лазе Андрија	11. Стијеља Миле Давид
6. Ђукић Стевана Андрија	

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Осредак

1. Бокан Јандрије Мане	2. Ћопић Милутина Јово

Осредци

1. Зорић Ђорђа Манојло	5. Пејић Спиридона Гаврило
2. Зорић Ђорђа Стево	6. Пејић Георгија Михајло
3. Павковић Луке Аћим	7. Пејић Јована Стеван
4. Павковић Павла Симо	

Острвица

1. Димић Максима Божо	13. Половина Дане Ђуро
2. Димић Васе Ђорђе	14. Половина Максима Јанко
3. Димић Драгана Јован	15. Радмановић Николе Дмитар
4. Димић Ђуре Лука	16. Радмановић Тодора Јанко
5. Димић Милана Марко	17. Радмановић Марка Петар
6. Димић Васе Миле	18. Судар Глише Исо
7. Димић Алексе Никола	19. Теслић Максима Јово
8. Димић Милоша Раде	20. Теслић Луке Лука
9. Димић Јована Тодор	21. Теслић Максима Миле
10. Зобеница Јована Дмитар	22. Теслић Исе Никола
11. Крањчевић Филипа Петар	23. Теслић Јанка Никола
12. Половина Дане Божо	24. Теслић Николе Тома

Оточац

1. Марић Васе Петар

Павловац/Вребачки/

1. Зороја Јована Јанко	3. Зороја Боже Милан
2. Зороја Луке Никола	

Пазариште /Катиновача/

1. Мишчевић Никола

Пакларић

1. Павлица Ђуро

Душан Узелац

Паланка

1. Бркић Мојсија Максим
2. Пупавац Јосифа Васо
3. Пупавац Илије Васо

Перушић

1. Борчић Милоша Јово

Петрово село /Личко/

1. Бабић Јована Петар
2. Бубало Симе Јован
3. Главинић Раде Миле
4. Главинић Раде Стојан
5. Ковачевић Илије Ђуро
6. Хрњак Боже Раде
7. Шорак Миле Димитрије
8. Шорак Вује Петар

Пећани

1. Будисављевић Стевана Божо
2. Будисављевић Илије Ђуро
3. Будисављевић Петра Илија
4. Будисављевић Данила
Милан
5. Будисављевић Дмитра Пајо
6. Будисављевић Милана
Стеван
7. Дозет Илије Ђуро
8. Дозет Дане Мане
9. Дозет Спасенија Раде
10. Дозет Стеван
11. Масникоса Тодора Дане
12. Масникоса Васе Раде
13. Прцић Марка Новак
14. Свилар Јована Данило
15. Свилар Исе Проко
16. Свилар др Раде

Плитвице

1. Мирић Михајла Стеван
2. Кончар Стевана Стеван

Плитвичка језера

1. Бига Михајла Исо
2. Бига Михајла Илија

Плоча

1. Бањеглав Миле Марко
2. Батинић Ђуре Илија
3. Вукобрат Стевана Лука
4. Вукобрат Јанка Милан
5. Гајић Миле Стојан
6. Драганић Миле Божо

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

7. Драганић Мане Илија	16. Павлица Петра Јово
8. Драганић Данила Милан	17. Павлица Петар
9. Драганић Миле Сава	18. Поповић Илије Милан
10. Жегарац Јована Никола	19. Поповић Миће Миленко
11. Кљајић Милутина Миле	20. Радека Дане Дмитар
12. Кљајић Лазе Шпиро	21. Ћалић Шпире Илија
13. Орловић Раде Миле	22. Ћалић Дане Јован
14. Орловић Буде Петар	23. Црнобрња Николе Никола
15. Орловић Које Тодор	24. Штулић Васе Јанко

Подградња

1. Маричић Пере Стево

Подком

1. Ћук Трифуна Никола	3. Чанак Петра Сава
2. Ћук Дане Томо	

Подлапац

1. Чорак Јована Раде

Подлапача

1. Вукчевић Николе Никола

Подум

1. Грубор Ђуре Петар	4. Напрта Милете Станко
2. Кангрга Петра Васо	5. Ћурчић Трифуна Стеван
3. Кангрга Петра Никола	

Понор

1. Кеча Стевана Вујо	2. Коруга Дане Драган

Почитељ

1. Бобић Стојана Божо	3. Бобић Миле Јанко
2. Бобић Јове Ђуро	4. Бобић Манојло

Душан Узелац

5. Бобић Миле
6. Басић Илије Милош
7. Басић Михајла Тодор
8. Витас Илије Душан
9. Витас Стевана Дмитар
10. Витас Стевана Ђуро
11. Витас Исе Ђуро
12. Витас Боже Јован
13. Витас Николе Јован
14. Витас Максим
15. Витас Петра Миле
16. Витас Стевана Никола
17. Витас Павле
18. Витас Симо
19. Витас Илије Стеван
20. Витас Стојана Стево
21. Вујновић Јована Марко
22. Вуксан Марко
23. Дошен Ђуре Милан
24. Иванчевић Јована Дане
25. Иванчевић Миле Дмитар
26. Иванчевић Дане Илија
27. Иванчевић Миле Илија
28. Иванчевић Милана Илија
29. Иванчевић Раде Лазар
30. Иванчевић Милан
31. Иванчевић Дане Миле
32. Иванчевић Дане Никола
33. Иванчевић Јована Никола
34. Иванчевић Миле Петар
35. Иванчевић Стеван
36. Иванчевић Стојан
37. Корица Боже Милан
38. Ласковић Димитрије
39. Ласковић Саве Илија
40. Ласковић Стеван
41. Љубојевић Марко
42. Љубојевић Саве Милан
43. Љубојевић Пере Никола
44. Љубојевић Николе Паја
45. Љубојевић Милана Петар
46. Љубојевић Николе Стеван
47. Миличевић Панте Јанко
48. Мишчевић Миле Данило
49. Мишчевић Панте Јанко
50. Мишчевић Павла Манојло
51. Његован Димитрије
52. Његован Станка Ђуро
53. Његован Миле Никола
54. Обрадовић Димитрија
Милан
55. Павлица Ђуре Богдан
56. Павлица Стевана Бранко
57. Павлица Исе Јован
58. Павлица Стевана Јован
59. Павлица Јанка Јован
60. Павлица Д. Милош
61. Павлица Пилипа Мирко
62. Павлица Николе Дмитар
63. Павлица Милентије Никола
64. Павлица Дмитра Петар
65. Плећаш Јанка Павле
66. Прерад Дане Миле
67. Поткоњак Миле Павао
68. Радошевић Саве Марко
69. Рогић Ђорђа Богдан
70. Рогић Томана Јово
71. Рогић А. Јово
72. Рогић Ђуре Милан
73. Рогић Николе Стеван
74. Узелац Дане Лазар
75. Узелац Милутина Танасије

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Прибудић

1. Новаковић Павла Ђуро

Прилике

1. Пуповац Мојсија Миле

Прљево

1. Петровић Спире Максим	3. Шијан Петра Петар
2. Шијан Раде Мило	

Прокике

1. Кнежевић Дане Милан	4. Хајдуковић Милана Никола
2. Рајачић Јосе Илија	5. Хољевац Томе Јуре
3. Рајачић Миле Петар	

Равна гора

1. Чанковић Симе Миле

Радуч

1. Врачар Шпире Марко	16. Калинић Петра Миле
2. Врачар Шпире Стеван	17. Калинић Дмитра Раде
3. Вучковић Јове Ђуро	18. Кењало Јована Стеван
4. Глумац Милете Јанко	19. Коњевић Николе Дане
5. Глумац Васе Никола	20. Коњевић Луке Исо
6. Грубишић Дане Васо	21. Коњевић Николе Раде
7. Дејановић Миле Дмитар	22. Коњевић Павла Станко
8. Дејановић Дане Ђуро	23. Коњевић Петра Стојан
9. Дејановић Миле	24. Левнајић Николе Лука
10. Дејановић Воје Никола	25. Левнајић Павла Миле
11. Дејановић Сава	26. Левнајић Николе Сава
12. Дејановић Исе Симо	27. Милекић Милана Данило
13. Дејановић Павла Стево	28. Милекић Томе Сава
14. Калинић Дане Илија	29. Мишчевић Дане Јован
15. Калинић Јована Марко	30. Мркаило Петра Јован

Душан Узелац

31. Пејновић Воје Јован
32. Покрајац Н. Јанко
33. Покрајац Танасије Миле
34. Пелић Марка Раде

35. Чубрило Марка Петар
36. Шобот Дане Миле
37. Шобот Милутина Пајо

Рапајин до

1. Галовић Михајла Алекса
2. Рапајић Миле Ђуро

3. Хајдуковић Михајла Раде

Растичево

1. Богуновић Дамјана Никола
2. Богуновић Николе Никола
3. Вјештица Андре Дмитар
4. Вјештица Петра Јово
5. Вјештица Ђуре Милан
6. Вјештица Андре Стеван

7. Вјештица Симе Стеван
8. Димић Николе Петар
9. Јокић Милана Илија
10. Шкундрић Андре Илија
11. Шкундрић Андре Никола

Ребић

1. Тркуља Јована Мане

Решетар

1. Главинић Раде Илија
2. Главинић Раде Петар
3. Зубовић Ђурђа Милан
4. Иванишевић Ђурђа Миле

5. Ковачевић Јанка Миле
6. Ковачевић Јанка Никола
7. Цвијановић Јанка Марко

Рудопоље

1. Бандић Миле Јован
2. Даутовић Николе Никола
3. Колунџић Филипа Стеван
4. Кошутић Илије Јован
5. Кошутић Давида Трифун

6. Личина Стевана Томо
7. Обрадовић Петра Илија
8. Обрадовић Трифуна Никола
9. Саватовић Боже Милан
10. Саватовић Јанка Раде

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Сврачково село

1. Вурдеља Саве Буде	2. Вукмировић Јанка Стеван

Смиљан

1. Богић Боже Никола	5. Орлић Ђорђа Василије
2. Вранеш Јована Илија	6. Пејновић Ђорђа Илија
3. Кравић Петра Предраг	7. Пејновић Исе Никола
4. Лемаић Миле	

Срб

1. Батиница Луке Дане	27. Зорић Дамјана Гавро
2. Батиница Петра Лука	28. Зорић Обрада Лука
3. Бекић Миле Никола	30. Зорић Пане Милош
4. Војводић Ђорђа Данило	31. Јелача Петра Миле
5. Војводић Саве Петар	32. Калезић Вид
6. Грбић Вида Марко	33. Калинић Давида Симо
7. Грбић Николе Петар	34. Лукић Николе Божо
8. Грбић Николе Петар	35. Лукић Милоша Стево
9. Грбић Петра Петар	36. Милеуснић Јанка Вујо
10. Грбић Дане Симо	37. Милеуснић Јове Јово
11. Грубишић Стевана Петар	38. Милојевић Илије Давид
12. Дамјановић Петра Дане	39. Миљуш Илије Стеван
13. Дамјановић Николе Данило	40. Новаковић Јанка Тодор
14. Дамјановић Саве Ђуро	41. Павковић Јована Ђуро
15. Дамјановић Стевана Ђуро	42. Пиља Ђурђа Дмитар
16. Дамјановић Михајло	43. Пиља Раде Петар
17. Дамјановић Обрад	45. Пријић Данила Ђуро
18. Дамјановић Андрије Паја	46. Пријић Марка Илија
19. Десница Лазара Василъ	47. Пријић Ђурђа Михајло
20. Десница Марка Обрад	48. Пријић Симеона Михајло
21. Десница Михајла Раде	49. Пријић Јанка Никола
22. Дрча Петра Лука	50. Радак Михајла Драго
23. Дубајић Лазара Стеван	51. Рађеновић Андрије Божо
24. Жежељ Васиља Ђуро	52. Рађеновић Дмитра Илија
25. Жежељ Данила Никола	53. Рађеновић Милана Јово
26. Зец Андрије Лука	54. Рађеновић Ђурђа Михајло

Душан Узелац

55. Рађеновић Стевана Никола	66. Рашуо Лазара Миле
56. Рађеновић Спасоја Раде	67. Рашуо Милоша Стеван
57. Рађеновић Петра Спасеније	68. Торбица Луке Никола
58. Рајак Илије Јован	69. Торбица Јована Раде
59. Рајак Јована Михајло	70. Трбулин Симе Никола
60. Растовић Давида Илија	71. Цигановић Миле Илија
61. Растовић Милоша Миле	72. Цигановић Николе Јован
62. Растовић Стевана Саво	73. Цигановић Саве Милан
63. Растовић Илије Стеван	74. Цигановић Георгија Стеван
64. Рашета Николе Милан	75. Шашић Стевана Божидар
65. Рашуо Јована Стеван	76. Шашић Милоша Илија

Средња гора

1. Грковић Станка др Милан

Српско поље

1. Огризовић Илије Дане	2. Огризовић Илије Марко

Старо село

1. Алексић Петар	6. Дуганџија Цвије Миле
2. Вуксан Вује Милан	7. Жунић Миће Раде
3. Вуксан Илије Никола	8. Жунић Јанка Стојан
4. Диклић Милете Сава	9. Маријан Раде Сава
5. Дуганџија Раде Илија	10. Узелац Ђуре Радивој

Студенци

1. Глумичић Николе Миле	6. Петрић Дане Исо
2. Јаворина Дане Петар	7. Петрић Тодора Мојсије
3. Петрић Милутина Пајо	8. Петрић Наума Никола
4. Петрић Милете Димитрије	9. Петрић Гаје Петар
5. Петрић Милана Илија	

Суваја

1. Добријевић Илија	4. Дубајић Ђурђа Миле
2. Дубајић Миле Дамјан	5. Дубајић Никола
3. Дубајић Ђурђа Лазар	6. Дубајић Илије Симеон

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

7. Ђукић Илије Ђуро	22. Кукић Стевана Паја
8. Жутић Јована Милан	23. Медић Милоша Лаза
9. Јелача Данила Давид	24. Поповић Раде
10. Јованић Илије Андрија	25. Пуача Трифуна Илија
11. Јованић Миле Ђуро	26. Пуача Николе Милан
12. Јованић Стевана Петар	27. Пуача Луке Стеван
13. Јованић Симе Раде	28. Ћопић Петра Божо
14. Јованић Симе Томо	29. Ћопић Јована Ђуро
15. Керкез Јована Никола	30. Ћопић Милете Илија
16. Кеча Николе Раде	31. Ћопић Петра Илија
17. Кеча Стеван	32. Ћопић Ристе Јандрија
18. Косић Јована Марко	33. Ћопић Милете Митар
19. Косић Петра Спасоје	34. Ћопић Петра Никола
20. Кртинић Симе Дане	35. Ћопић Симе Никола
21. Кукић Николе Драган	36. Ћопић Раде Спасоје

Тишковац

1. Бурсаћ Луке Давид	5. Ћопић Саве Ђуро
2. Грубор Томе Лазар	6. Чумић Марка Богдан
3. Грубор Саве Милан	7. Чумић Стевана Миле
4. Ђукић Марка Јован	

Толић

1. Вејновић Петра Стојан

Томингај

1. Блануша Гаје Јован	11. Драгосавац Дане Илија
2. Блануша Петра Раде	12. Драгосавац Ђуре Мане
3. Блануша Раде Томо	13. Дукић Јове Томо
4. Брујић Ђурђа Дмитар	14. Ђукић Дане Томо
5. Брујић Ђорђа Стеван	15. Жутић Раде Лука
6. Вучковић Јована Лазар	16. Миловановић Петра Дане
7. Вучковић Јована Стеван	17. Миловановић Давида Душан
8. Добрић Томе Дане	18. Миловановић Јован
9. Добрић Тоше Илија	19. Миловановић Јована Никола
10. Дошен Дане	20. Опалић Богдан

Душан Узелац

21. Самарџија Николе Никола	25. Ћалић Јована Ђукан
22. Селаковић Раде Милан	26. Ћалић Младена Раде
23. Селаковић Раде Стево	27. Чанковић Миле Ђуро
24. Сивиљ-Ерцеговић П. Никола	

Трновац

1. Јањић Дане Милан	3. Станковић Ђуре Стеван
2. Лукић Василија Драган	

Тужевин

1. Божанић Филипа Мане	6. Вранеш Јована Михајло
2. Божанић Филипа Никола	7. Вранеш Миленка Стеван
3. Божанић Раде Петар	8. Томић Петра Лазар
4. Вранеш Василија Алекса	9. Шушњар Драге Милан
5. Вранеш Николе Мане	

Тук

1. Дивнић Симе Милан	3. Жигић Јове Дане
2. Дивнић Вује Стеван	

Турјански

1. Аралица Симе Јанко	4. Свилар Раде
2. Иванчевић Мојсија Дамјан	5. Скенџић Трифуна Томо
3. Наранчић Николе Буда	6. Хркаловић М. Ђуро

Туровац

1. Агбаба Томе Јово

Ћојлук

1. Допуђа Боже Дмитар	3. Допуђа Петра Саво
2. Допуђа Које Марко	

Ћујић крчевина

1. Борота Деспота Симо	2. Дракулић Раде Марко

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

Удбина

1. Радаковић Васе Петар	2. Цвијановић Саве Марко

Унавац

1. Батиница Дамјана Симо

Фркашић

1. Ђерић Раде Дане	7. Коруга Саве Мојсије
2. Ђерић Исе Раде	8. Коруга Саве Петар
3. Ђерић Буде Сава	9. Рашета Илије Мане
4. Калембер Николе Милан	10. Шкорић Миле Стеван
5. Клашња Раде Стеван	11. Шкорић Михајла Милан
6. Коруга Вукана Илија	

Хомољац

1. Крга Илије Јово	4. Крга Манојла Раде
2. Крга Илије Никола	5. Лалић Проке Богдан
3. Крга Миће Петар	6. Лалић Лазе Буде

Церовац

1. Батиница Саве Раде	2. Покрајац Дане Сава

Црна власт

1. Богдановић Николе Бранко	4. Лончар Радована Јован
2. Божичковић Буде Дане	5. Узелац Стевана Јанко
3. Ивковић Дане Иван	

Читлук

1. Вујновић Петра Милош	8. Кравић Саве Илија
2. Јанић Миле Божо	9. Кравић Стевана Јанко
3. Јанић Димитрија Дмитар	10. Кравић Луке Јован
4. Јанић Саве Јован	11. Пјевач Јандре Дмитар
5. Јанић Стевана Тодор	12. Пјевач Николе Илија
6. Кравић Божо	13. Пјевач Тодора Јандре
7. Кравић Дмитар	14. Пјевач Тодора Миле

Душан Узелац

15. Рајчевић Ђорђе
16. Рајчевић Косте Јован

17. Рајчевић Стевана Љубомир
18. Рајчевић Саве Милош

Шаламунић

1. Заклан Тодора Буде
2. Његован Станка Ђуро

3. Његован Илија
4. Опсеница Ђурађ

Швица

1. Грозданић С. др Симеон
2. Иванчевић Петра Јово
3. Иванчевић Раде Раде
/Понори/

4. Скенцић Рафаила Божо
5. Цвитковић Стевана Никола

Шегановац

1. Калембер Проке Ђорђе
2. Клашња Спасенија Раде
3. Шупут Саве Дане

4. Шупут Јована Данило
5. Шупут Саве Стево

Широка кула

1. Вујновић Васе Миле
2. Вукелја Стевана Миле
3. Вукелић Стевана Петар
4. Гагулић Илије Стеван
5. Дејановић Данило
6. Дејановић Исе Мане
7. Дејановић Станише Миле
8. Дејановић Јована Раде
9. Димитривић Андрије Мане
10. Димитровић Мане Милан
11. Димитровић Ђуре Никола
12. Жигић Лазе Дане
13. Жигић Милана Исо
14. Жигић Николе Марко
15. Жигић М. Никола
16. Жунић Петра Миле
17. Жунић Наум

18. Заставниковић Тодора Илија
19. Заставниковић Милана
Стеван
20. Јелић Стевана Илија
21. Јелић Лазе Јово
22. Јелић Мане Никола
23. Јелић Илије Петар
24. Кнежевић Јована Ђуро
25. Кнежевић Т. Трифун
26. Ковач Дмитра Васа
27. Ковач Ђурђа Максим
28. Ковач Ђурђа Михајло
29. Ковач Миле Петар
30. Ковач Николе Петар
31. Ковач Боже Сава
32. Ковач Боже Станко
33. Ковач Дане Станко

Срби Лице као добровољци у Првом светском рату

34. Косановић Васе Дане	67. Ракић Стеве Миле
35. Ловрић Лука	68. Ракић Михајла Никола
36. Марић Илије Илија	69. Ракић Луке Никола
37. Милеуснић Исо	70. Ракић Дмитра Стеван
38. Милеуснић Луке Миле	71. Репац Исе Божо
39. Милеуснић Јове Миле	72. Репац Исе Ђуро
40. Милеуснић Данила Мића	73. Репац Симе Јово
41. Милеуснић Дмитра Никола	74. Репац Илије Мане
42. Милеуснић Алексе Петар	75. Репац Јове Миле
43. Милеуснић Николе Петар	76. Сердар Миле Лука
44. Милеуснић Дане Сава	77. Сердар Ђуке Никола
45. Милеуснић Дане Стеван	78. Сердар Миле Петар
46. Милисављевић Станка
Душан	79. Сердар Ђуре Стаиша
47. Милисављевић Петра Илија	80. Сердар Илије Станко
48. Милисављевић Паје Мане	81. Сердар Танасија Стеван
49. Милисављевић Аћима Миле	82. Сердар Миле Тодор
50. Милисављевић Стевана
Никола	83. Суцуковић Раде Илија
51. Милисављевић Тодора
Стеван	84. Суцуковић Васе Милан
52. Миљановић Илије Стеван	85. Суцуковић Тодора Михајло
53. Митровић Илије Пане	86. Умиљандић Стевана Раде
54. Одановић Саве Лазар	87. Чанак Николе Миле
55. Одановић Тодора Петар	88. Чанак Луке Никола
56. Орешковић К. Иван	89. Чанак Дмитра Петар
57. Паскаш Јована Стеван	90. Чанак Јована Стеван
58. Ракић Никодина Ђуро	91. Чанак Саве Тодор
59. Ракић Раде Исо	92. Човић Раде Буде
60. Ракић Стевана Исо	93. Човић Буде Дане
61. Ракић Стевана Јово	94. Човић Саве Исо
62. Ракић Стевана Лука	95. Човић Васе Јован
63. Ракић Михајла Мане	96. Човић Андрије Мане
64. Ракић Петра Миле	97. Човић Буде Миле
65. Ракић Раде Миле	98. Човић Николе Миле
66. Ракић Станише Миле	99. Човић Васе Милош
	100. Човић Петра Никола
	101. Чубрић Боже Мане
	102. Чубрић Које Миле

Шкалић

1. Косовац Дмитра Буде	4. Лончар Марка Дане
2. Косовац Стеваиа Милан	5. Лончар Дмитра Милош
3. Лончар Марка Алекса	

Шкаре

1. Божичковић Петра Милан	6. Секиз Михајла Михајло
2. Божичковић Стеван	7. Скенцић Милан
3. Вуњак В. Стеван	8. Стојановић Раде Мане
4. Маријан Петра Дане	9. Стојановић Стевана Петар
5. Маријан Миле Лука	

Штикада

1. Гаћеша Максима Миле	12. Жутић Обрада Никола
2. Гаћеша Петар	13. Кривокућа Петра Душан
3. Глеђа Радивоја Васо	14. Кривокућа Саве Миле
4. Дрезгић Јове Дане	15. Лончар Јована Ђуро
5. Дрезгић Марка Данило	16. Лончар Боже Љубомир
6. Дрезгић Саве Јово	17. Лукић Раде Илија
7. Дрезгић Илије Никола	18. Пањевић Луке Илија
8. Дрезгић Лазара Раде	19. Пањевић Ђуре Тодор
9. Дупор Николе Милош	20. Суша Илије Никола
10. Ђекић Давида Данило	21. Чича Дмитра Милан
11. Ђекић Милана Тодор	

Као што се види, користећи податке из евиденције Удружења ратних добровољаца 1912-1918, њихових потомака и поштовалаца, настојали смо да ставимо на папир имена добровољаца из Лике по селима, са уверењем да их на овај начин њихови потомци најлакше могу идентификовати.

Свесни смо да списак из више разлога није потпун. У првом реду што о појединим добровољцима, посебно страдалим у рату, није имао ко да да податке. Осим тога, што код појединих добровољаца има грешака у именима, и то из разлога што су доста често исписивана онако како

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

су у пракси кориштена. На пример уместо званичног имена Томислав, понекад је уписивано Тома, уместо Милан - Миле, Јована - Јово, Данила - Дане итд. И у преписивању података поткрадале су се ситније грешке. Осим тога, у евиднцији су примећена и неуједначена имена насеља из којих су добровољци потицали јер су појединци пријављивали општину из које су дошли, неки своје село, а неки само заселак.

Но, без обзира на ове и друге мањкавости, направљени списак добровољаца представља велику вредност, јер приказује имена храбрих, часних и честитих људи Лике који су, излажући се опасностима по живот, притицали у помоћ својој браћи Србима у најтежим данима њихове најновије историје.

ДЕО ДЕВЕТИ

ТРЕТМАН ДОБРОВОЉАЦА ПО ЗАВРШЕТКУ РАТА

Статус добровољаца

Непуну годину дана по завршетку Првог светског рата српска Влада је пришла регулисању статуса добровољаца и њиховим правима поводом учешћа у ослободилачком рату на страни Србије. Први пут је то питање Влада регулисала уредбом од 18. децембра 1918. године и то тако што се добровољцем сматрао „сваки држављанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, који је као редов или подофицир добровољно ступио у српску војску закључно са 18. новембром 1918. године и у њој остао до демобилизације или из ње отпуштен као неспособан”. Касније су доношени додатни прописи по овом питању, док је коначна дефиниција статуса дата Законом о добровољцима од 31. августа 1928. године и Правилником за извршење тога Закона. Овај Закон у само два своја члана стимулише статус добровољаца и то тако што се „као добровољац сматра онај који је самовољно ступио у српску или црногорску војску до 5. новембра 1918. године и у њој остао до демобилизације, као и онај који је до рата 1912. године или у ратовима од 1912. године до 5. новембра 1918. године својевољно активним учешћем, скопчаним са пожртвовањем, помагао остварење народног ослобођења и уједињена”.

Својство добровољаца признато је поменути Правилником и оним добровољцима који нису стигли на ратиште до 5. новембра 1918. године али под условом да су до тог датума били унисути код званичних органа као добровољци. Познато је да су неки од добровољаца стигли између октобра и децембра 1918. године када је рат већ био завршен.

Сва дотадашња уверења о статусу добровољаца била су усаглашена са одредбама овог Закона.

Права добровољаца

Ради поспешивања и стимулисања добровољачког покрета, српска Влада се определила за награђивање земљом оних добровољаца који је немају, или је имају недовољно, а баве се пољопривредом. Носила се мишљу да то учини кроз предстојећу аграрну реформу. Имајући у виду значај попуне српске војске за предстојећа дејства ради ослобођења земље, Влада 4. марта 1917. године доноси одлуку да се југословенским добровољцима који се боре у српској војсци, ако поседују својство борца, додели по 5 хектара обрадиве земље, а онима који су у својству неборца по 3 хектара. Право на земљу дато је и борцима добровољцима који су услед рањавања, тешких болести или од последица ратних напора постали неспособни за војну службу.

Под борцима подразумевали су се они добровољци који су непосредно учествовали у борбама, а под неборцима они који су обављали разне послове за потребе војске и државе, а нису непосредно учествовали у борбама.

Правилником за извршење Закона о добровољцима својство добровољца признато је и онима који од 5. новембра нису стигли на ратиште, али су били до тог датума уписани код званичног органа као добровољци.

После уједињања југословенских народа у јединствену државу донети су и прописи о аграрној реформи и колонизацији. На добровољце примењивани су посебни прописи о поступку за утврђивања својства добровољца и права на земљу.

Додела земље

Земља је додељена добровољцима у Војводини, БиХ, Косову и Метохији, Македонији и јужној Србији.

У Бачкој је земља додељена добровољцима у 63 села, примила је 10.341 породица, у Банату 7.501 породица у 19 села и у Срему 961 породица углавном из места из којих су добровољци потицали.

У Босни и Херцеговини земљу је примио 2.921 добровољац, а у Македонији и јужној Србији 4.862.

Срби Лике као добровољци у Првом светском рату

Према проф. др Николи Гађеши /Аграрна реформа и колонизација у Бачкој 1918-1941/ земљу је примило 27.059 добровољаца: у Бачкој 10.431, Банату 7.501, Срему 1.344, БиХ 2.921, Косову, Македонији и јужној Србији 4.862 добровољаца. Дакле, много мање него што је процењено да је било добровољаца. Разлика се јавља отуда што један део добровољаца није показао интерес за земљу, можда због тога што нису били земљорадници; што неки који су изгинули у борбама или помрли нису имали наследнике, а добар део је и оних који до 1941. године нису успели да се населе на додељене земље, посебно оне у Панчевачком риту.

Добар део личких добровољаца је уместо земље узимао државне обвезнице, које је 1938. године издавало Министарство финансија. Оне су биле исплативе у износу од 4% годишње за време од 30 година, тј. од 1938. до 1968. године. Обвезнице је примила 141 добровољачка породица. Оне су наплаћене делимично, јер многи добровољци нису успели доћи на ред да их наплате. За добровољце борце обвезница је гласила на 50.000, а за неборце на 30.000 динара.

Албанска споменица

За разлику од добровољаца из Другог светског гата, којима су уз земљу додељиване куће, па и пољопривредне алатке, солунцима је додељивана само земља. Разлог је био у томе што је Србија у време ратних дејстава била разорена и опустошена, па није било економских могућности да се добровољцима пружи још нешто уз додељену земљу.

Краљ Александар је одао признање људству које се повлачило преко Албаније 1915-16. године и то на тај начин што је Указом од 6. новембра 1921. године одликовао Албанском споменицом 124.148 припадника оружаних снага и цивила.

На аверсу Споменице је двоглави орао са ликом регента Алек-

Душан Узелац

сандра уз натпис „Својим ратним друговима Александар”, а на реверсу „За верност отаџбини”.

Добар део добровољаца Личана повлачио се са српском војском преко Албаније, па су и они постали носиоци Албанске споменице.

ГРОБНИЦА-МАУЗОЛЕЈ НА ЗЕЈТИНЛИКУ

У тешким борбама за време пробоја Солунског фронта обе зараћене стране трпеле су огромне губитке. Изгинули војници сахрањивани су по бојиштима, било појединачно или у заједничким гробницама.

Још 1916. године грчке власти су основале гробље у месту Зејтинлик поред Солуна. У њему су сахрањивани српски и савезнички борци изгинули за време борби на Солунском фронту. Ту је била подигнута и војна бољница.

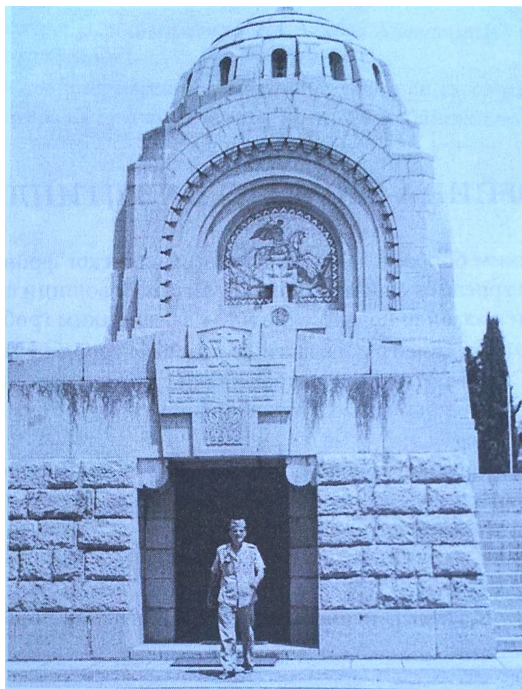
На простору овог гробља подигнута је 1936. године гробница-маузолеј и у њему су похрањене кости 8.500 српских бораца погинулих и умрлих за време Солунског фронта. Материјал за Маузолеј пренет је из Југославије, а мозаик св. Арханђела из манастира Манасије. Саграђен је у моравском стилу.

На зиду Маузолеја исписани су следећи стихови Војислава Илића Млађег:

Незнани путниче, кад случајно минеш
Поред овог светог заједничког гроба,
Знај, овде су нашли вечно уточиште
Највећи јунаци данашњег доба!

Родитељ је њихов: храбри српски народ,
Горостас у светској историјској војни,
Који је све стазе искушења прошо
И чији су борци дивљења достојни,

Падали од зрна, од глади и жеђи,
Распињани на крст, на Голготе вису,
Али чврсту веру у победу крајњу
Никад, ни за часак, изгубили нису ...

Гробница - маузолеј

На гробљу на Зејтинлику сахрањена је и госпођа Харлеј, Енглескиња, болничарка у српској војсци. Она је погинула у борбама око Битоља и њено тело су пренели српски војници и сахранили га на делу гробља на коме су сахрањивани изгинули енглески војници.

ЛИТЕРАТУРА

1. Др Богдан Лекић, Добровољачки покрет Срба 1875-1918, Фелтон у „Политици” 2003,
2. Велибор Берко Савић, Војвода Живојин Мишић, Споменица, Ваљево, 1989,
3. Дабић С. Војин, Војна крајина, Карловачки генералат, Београд, 2000,
4. Добровољачки гласник XII/20, Београд 2002,
5. Душан Узелац, Лика и Срби Медачке општине, Београд, 2004,
6. Ђорђе Станић, Хроника рода личких Станића, Београд, 1996,
7. Ђорђе Станић, Верници српства и отаџбине, Београд, 2003,
8. Историја Југославије, Просвета, Београд 1972,
9. Историја српског народа VI-2, СКЗ Београд, 1983,
10. Карл Касер, Попис Лике и Крбаве 1712. године, Просвјета, Загреб, 2003,
11. Љубомир Сарамандић, Ходочашће на Крф, Тетратоп 2004,
12. Милан Мицић, Из албума ратова, Арт-пројект, Зрењанин,
13. Милан Радека, Горња Крајина, Карловачко владичанство, Загреб, 1975,
14. Никола Гаћеша, Аграрна реформа и колонизација у Бачкој 1919-1941, Нови Сад 1972,
15. Радисав Т. Ристић, Добруџанска епопеја, Београд, 2006.
16. Мала енциклопедија, Просвета, Београд, 1978.
17. Опћа енциклопедија, Загреб 1977
18. Петар Опачић, Србија и Солунски фронт, Књижевне новине, Београд, 1984.

Белешка о писцу

Душан Николе УЗЕЛАЦ, рођен је 23. фебруара 1928. године у Метку, Лика. Основну школу завршио је у Медку, Гимназију у Новом Саду, а Правни факултет у Београду.

Као добровољац ступио је у 35. личку ударну дивизију са 16 година. Резервни је капетан. Одликован је са два ратна и једним мирнодопским одликовањем.

У дипломатији је радио 34 године и пензионисан је 31. децембра 1988. године у звању специјалног саветника за међународно привредно право у Савезном Министарству за иностране послове.

Службовао је у Шведској, Аустрији, Швајцарској и Замбији. Говори немачки и енглески.

Објавио је књиге: Лика и Срби Медачке општине и Смиљан родно место Николе Тесле.

САДРЖАЈ

УВОД.....	9
Део први	
I ЛИКА НОВА СРПСКА ПОСТОЈБИНА.....	13
Насељавање Срба.....	14
ЛИКА ПОД ТУРЦИМА.....	15
ПРЕБЕГАВАЊЕ СРБА У АУСТРИЈУ.....	16
ЗАДЊЕ НАСЕЉАВАЊЕ ЛИКЕ СРБИМА.....	17
ВЕРСКИ ПРИТИСАК.....	18
Део други	
II ПОЛОЖАЈ СРБА У АУСТРОУГАРСКОЈ.....	23
Германска експанзија на Балкан.....	23
Корени антисрпске мржње.....	24
Бес мржње провејава целом Хрватском.....	25
Загребачки надбискуп позива Хрвате у бој против Срба.....	26
И посланици Сабора усташе против Срба.....	27
И органи власти распирују ратне страсти.....	27
Део трећи	
III МОБИЛИЗАЦИЈА ЗА РАТ ПРОТИВ СРБИЈЕ.....	31
Неповерење према Србима.....	31
Избегавање мобилизације.....	32
Део четврти	
IV НАПАД НА СРБИЈУ.....	37
Пораз Аустроугара на Церу и Колубари.....	43

Део пети

V	ПОВЛАЧЕЊЕ СРПСКЕ ВОЈСКЕ НА ПРИМОРЈЕ И КРФ.....	49
	Искушења и страдања при повлачењу.....	54
	ПРИХВАТАЊЕ ВОЈСКЕ И НАРОДА НА ЈАДРАНСКОЈ ОБАЛИ..	59
	ПРИХВАТАЊЕ ВОЈСКЕ И БОРАВАК НА КРФУ.....	62
	ПОВЛАЧЕЊЕ, ОПОРАВАК И БОРБЕНА ДЕЈСТВА	
	ДОБРОВОЉАЦА.....	64
	Борбена дејства добровољаца на Солунском фронту.....	64
	ЈУГОСЛОВЕНСКА ДОБРОВОЉАЧКА ДИВИЗИЈА.....	70

Део шести

VI	ОСТРВО И ГРАД КРФ.....	79
	ФУНКЦИЈЕ ДРЖАВЕ ВАН СВОЈЕ ТЕРИТОРИЈЕ.....	86
	ПЕСМА ЈЕ ОДРЖАЛА СРПСКОГ ВОЈНИКА.....	87
	ОПОРАВАК И РЕОРГАНИЗАЦИЈА СРПСКЕ ВОЈСКЕ.....	89
	СРБИ ПРИЈАТЕЉСКИ ПРИМЉЕНИ НА КРФУ.....	90
	ОДЛАЗАК СРПСКЕ ВОЈСКЕ СА КРФА.....	92
	СРПСКИ СПОМЕНИЦИ НА ОСТРВУ КРФУ.....	93

Део седми

I	РАЗВОЈ ДОБРОВОЉАЧКОГ ПОКРЕТА.....	103
	Правни аспект окупљања добровољаца.....	104
	Прикупљање добровољаца.....	105
	Број и завичајна структура добровољаца.....	105
II	ИЗВОРИ ЗА ПРИКУПЉАЊЕ ДОБРОВОЉАЦА.....	106
	Добровољци из Америке и Канаде.....	106
	Срби Медачке општине који су од 6.2.1917. до 30.10.1918. као	
	добровољци отпутовали из Америке на Солунски фронт.....	110
	Добровољци из Аустралије и Н. Зеланда.....	115
	Добровољци из Француске.....	115
	Добровољци из Италије.....	115
III	ДОБРОВОЉЦИ ИЗ РУСКИХ ЗАРОБЉЕНИЧКИХ ЛОГОРА.....	117
IV	ПОДРШКА И ПОМОЋ РУСКОГ ЦАРА СРБИЈИ.....	118
	Прве добровољачке јединице у Русији.....	118

V	ОСНИВАЊЕ ПРВЕ СРПСКЕ ДОБРОВОЉАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ.....	119
	Смотра Прве српске добровољачке дивизије.....	121
	Слаб одзив Хрвата и Словенаца у добровољце.....	122
	Посета Цара Првој српској добровољачкој дивизији.....	123
VI	БОРБА ПРВЕ СРПСКЕ ДОБРОВОЉАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ СА	
	БУГАРИМА У ДОБРУЦИ.....	125
	Губитци Дивизије у борбама у Добруци.....	127
	Имена Срба Личана који су погинули у Добруци.....	128
	Од Америке до Добруце и Солунског фронта.....	130
	Захвалност комаданта Дивизије добровољцима.....	135
VII	ФОРМИРАЊЕ ДРУГЕ ДИВИЗИЈЕ И ДОБРОВОЉАЧКОГ	
	КОРПУСА.....	136
	Деструктивно деловање Хрвата и Словенаца.....	137
	Пребацивање добровољаца на Солунски фронт.....	138
Део осми		
	ИМЕНА ДОБРОВОЉАЦА ИЗ ЛИКЕ КОЈИ СУ ПРИШЛИ	
	СРПСКОЈ ВОЈСЦИ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ.....	143
Део девети		
	ТРЕТМАН ДОБРОВОЉАЦА ПО ЗАВРШЕТКУ РАТА.....	189
	Статус добровољаца.....	189
	Права добровољаца.....	190
	Додела земље.....	190
	ГРОБНИЦА-МАУЗОЛЕЈ НА ЗЕЛТИНЛИКУ.....	193
	ЛИТЕРАТУРА.....	195
	Белешка о писцу.....	196